

Roman Simić

**U što se
zaljubljujemo**

pena

Roman Simić

U što se zaljubljujemo

Mojoj rasutoj obitelji

Okvir za obiteljskog lava

Za M.

Maybe this film is about growing older.

Robert Frank, Conversations in Vermont

Fotografije

Ponekad zamišljam da svako sjećanje sebi možemo vratiti kao fotografiju danu na razvijanje nakon, recimo, tri ljeta. Mjesta i ljudi daju se prepoznati, slika još pamti boju neba, kockastog stolnjaka ili odjeće, ali sada - dok je vadimo iz plastičnepapirnate vrećice - zima je ili jesen, kiši, i teško je u svemu naslutiti zbog čega se prst koji ju je zaustavio zgrčio baš tada, pretvarajući je u zapis koji jasno i kudikamo trajnije od sjećanja svjedoči zaborav.

Uspomene na djetinjstvo što smo ga sestra i ja proveli s roditeljima, seleći iz grada u grad, čitam s očevih fotografija, a njih je za taj nestvarni dio našeg života neobično puno. Fotografije stanova u kojima smo živjeli, dvorištā, predsobljā, prozorā koji gledaju ili ne gledaju na more, fotografije pasa i mačaka, najraznovrsnije rodbine, nas djece i, napokon, majke.

Bolest fotografiranja je slabost sjećanja, piše mi na pozadini crno-bijele fotografije Anja, koja je tu bolest, zajedno sa starim Kievom i nekoliko objektiva, za petnaesti rođendan naslijedila od oca. Anja je već desetak godina u Americi i između putovanja i poslova, nekoliko puta godišnje, umjesto pisama šalje mi fotografije ljudi i gradova koji na neki čudan način popunjavaju praznine u našem zajedničkom sjećanju.

Ovoga puta, oslobođen košuljice avionskog pisma, to je prizor snimljen u nekom snježnom američkom zoološkom vrtu: fotografija koja prikazuje lava. Prošarano pahuljicama, lavlje se lice čini

savršeno spokojno i mirno, dok se negdje u pozadini, među rešetkama, nazire zaleđeni profil čuvara. *Zaborav u kavezu - piše na poledini. Živa priroda s čuvarom. Zimi. Ne puštati ga van!*

Kao i toliko puta do sada, među obiteljskim albumima razasutim po stolu, u hrpi slika tražim neku koja bi mogla poslužiti kao odgovor. Na kraju izabirem Anjin portret, fotografiju snimljenu u stilu starih ruskih filmova, na nekom talijanskom bunkeru u sumrak, i dopisujem: *Ovo smo mjesto voljeli nedjeljom, nakon šume. Na povratku, jedna od kuća mirisala je na pečeni krumpir i piletinu. Ti sjedaš za desni, ja za lijevi kraj stola. Stol je mirni aluminijski konj. Noge mu, za razliku od naših, dodiruju pod. Toga na fotografiji nema. Zidne tapete napravljene od svijetlog i smeđeg konopa. Pjesma češljugara u kavezu. Red babuški na prozoru. Mama i televizor, tata u kupaonici. Miris njegove pjene, miris njenog dodira prije spavanja. Krevet: tvoje mjesto u sredini, moje do zida. Sjene na plafonu. Šumovi ulice. Tvoj san, plitak i zbrkan. Tvoj brat, R.*

Spremam fotografiju u odavno pripremljenu kuvertu i čekam da se sjećanje umiri. Da stane, postane mirno i zamrznuto kao lav s Anjine fotografije. Da bude mirno kao čuvar, kao snijeg uhvaćen na slici. Razmišljam i o tome tko tu koga čuva i od čega: lav čuvara ili čuvar lava; sjećanje kao čuvar od zaborava, ili zaborav kao čuvar od sjećanja? Mislim na kraju i o tome što je zapravo taj lav, gdje je sad, čime se hrani i odakle dolaze misli poput ovih?

Anja i ja, svatko sa svoje strane, ne znamo.

Naši razgovori fotografijama, baš kao i svijet koji pokušavaju izgraditi, u sebe imaju ugrađen fatalan kraj. Kad potrošim zalihu očevih riječi, ja ću zašutjeti, a nju će svaka riječ koju stvori voditi sve bliže šutnji. Zadobivanje vlastite prošlosti, sve dalje i dalje unatrag, vodi nas tako oboje do prvobitnog muka, neznanja filma nenačetog svjetlom, fiksirom i razvijačem.

Pa ipak, a možda i tome usprkos, fotografija koju prozirnim zelenim selotejpom lijepim na pluteni pano iznad pisaćeg stola postaje naš

tihi obiteljski lav, snježna zagonetka koja me promatra već od doručka, podsjećajući me kako zaboravljam i pamtim, strpljivo čekajući razrješenje.

Povijest

Dok zatvorenih očiju počinjem odmatati našu obiteljsku povijest, prve riječi koje mi pokušavaju razmaknuti usne su „malo“ i „kratko“, one pred kojima se obično ništa ne razmiče. Male i kratke povijesti gotovo su kontradikcija same po sebi, ili se barem ta njihova odsutnost veličine i opsega doživljava kao neosporan znak manjkavosti i zle sreće, kao da im nešto iza leđa govori: „Da su bile sretne, vjerojatno bi i trajale dulje!“ Na fotografijama koje prate našu kratku povijest - moram se nasmijati - sve upućuje baš na suprotno. Rođendani, izleti, zagrljaji, ljeta; na sto načina nasmijana Anja, otac i ja koji čučimo kao nogometaši, i majka koja stoji ponad, trenerski, izgubljena u gornjem dijelu očeve uniforme, dok se iznad nje na nebu križaju tragovi aviona koje bi čovjek lako mogao zamijeniti s trakama pamuka nalijepljenim na prozirnomodru tkaninu dresa, samo da je dovoljno lud i da mu se takvo što usudi pasti na pamet.

Otvaram oči i smijem se ponovo, ovaj put nesigurnom svijetu izvan fotografija.

Stvari poput odlazaka ili smrti u njega su protjerane kao u neko izmaštano čistilište, odlagalište neugodnog otpada krupnih i neželjenih stražnjih planova.

Na fotografijama koje čuvamo - one ne postoje.

Zbog te tromosti oka, naša je u-slikama-sačuvana kratka obiteljska povijest sretna i dizajnirana da traje najmanje tisuću godina.

I ne radi se o namještalcu.

Stvar koja može objasniti ovo nepodudaranje svijeta i slika koje ga dokumentiraju možda je i ono što odsutna, američka Anja, zove „očevim fotografskim amaterizmom“. Po njoj, ta je osobita vrsta naivnosti drugo ime za nesposobnost fotografa da u fotografiju uhvati išta što ne bi bilo, ili bar podsjećalo na neki od mogućih stereotipa sreće. Poledina jedne od njezinih prvih prekomorskih razglednica, velike raže koja se zaklana i raširena na smrvljenom ledu ribarnice pred okom promatrača pretvara u komadić zime ili lik neke netom ubijene germanske svete, govorila je o tome da samo profesionalci mogu i žele fotografirati tugu, baš kao što jedino kirurzi - za razliku od svih onih koji su se ikada porezali, doživjeli automobilsku nesreću ili čak ubili čovjeka - zaista vide tugu ljudskog tijela iznutra.

Za Anju, amaterizam je gori od laži.

Jedina njena fotografija oca prikazuje ga gotovo neprepoznatljivog, s leđa. U šetnji su gradom nakon granatiranja. Očeva pleća zamiču u stranu, prema mutnim fasadama, i ne pripadaju nikome, ponajmanje njemu. Jedna očeva ruka diže se prema zidu i izgleda kao da se odvaja i bježi, tijelu.

Ne samo zbog toga što je snimljen s leđa, otac se na ovoj slici ne može prepoznati. Snimajući ga, fotoaparat u Anjinim rukama toga je dana uhvatio pokret i nesreću, dok njegov više nikada neće uloviti ništa. Nedugo zatim prestaju razgovarati, a Anja odlazi u Ameriku. Otac umire. Da je bila u blizini, Anjina neizgovorena dijagnoza mogla je glasiti: od nedostatka mogućih stereotipa sreće. Fotografija očevih leđa ujedno je i zadnja fotografija koja opisuje obitelj, posljednja na kojoj je itko od nas zapamćen ili zaboravljen okom onoga drugog. Ali ona je i jedina koja ne ulazi u albume, jednostavno zato jer im ne pripada. Njezin nevidljivi lav opasan je jer živi od drugih fotografija, njihovih sjećanja; on ubija meke prijelaze rođendana i godišnjih doba, tjerajući nas da zaboravljamo, i vlastiti život lomimo na ono prije i poslije nje, na nevidljivo pola koje samo čuči u ladici.

Krhotine

Tko zna kada i zašto, ali odlučujem voditi dnevnik ove potrage. Ne radi se, zapravo, o dnevniku. Stvari koje zapisujem više podsjećaju na pismo pisano nekome tko ga nikada neće otvoriti. Zbrkane su, ali u njima ipak ima nekoga reda; koriste svačije riječi, ali tiču se stvari koje pripadaju samo nama - to su zapisi namijenjeni nekome poznatom. Ponekad pomišljam da bih ih jednom, kad budu gotovi, mogao poslati majci. Zbog toga vjerojatno nikada neće biti dovoljno gotovi. Okupljanje rasute obitelji, makar i u riječima, makar i u lovu na strašnog papirnatog lava, djeluje patetično ili čak smiješno. Ipak, ono se događa. Smijem se ponovo, da spasim stvar. Zbog smijeha ili nečeg drugog, ali nakon svake napisane rečenice imam potrebu ucrtati golemi znak upozorenja, nakostriješeni crveni uskličnik koji bi govorio: opasnost, laž! Laž, jer obitelji u riječima nema. Osim toga, pokušaj da se rasvijetli ma kakva tajna, da se vlastiti život pročita u životima svojih srodnika, nužno vodi nekakvom nacrtu, cjelini, spektakularnom otkriću - nečemu što nije i ne može biti stvarno. Stvarne bi, s druge strane, mogle biti tek krhotine; dijelovi sjećanja, fotografije; stvari koje ne znače ništa. Pomišljam da samo u tom smislu i mi - kao krhotine svojih obitelji - postojimo: toliko da nam vrijedi pisati. I tako prolaze dani. Zapisujem uvijek navečer, često po različitim mjestima. Umjesto da me zabrine, ovaj me nemar veseli: pomoću njega izmičem opasnosti da se to što napišem ikada nazove cjelinom, da se ikada iscrpi ili završi. Danju, pod budnim pogledom svog novog snježnog čuvara, pretražujem ladice u potrazi za slikama na kojima se vidi nešto što mi je do sada izmicalo. Takve su sve. Ipak, zaustavljam se na onima koje prikazuju Anju, od dana kad je otišla u Ameriku. Njih je, naravno, najmanje. Iako ga do sada nisam primjećivao, taj me rezultat ne čudi. I prije nego što je otišla, Anja se fotografirala nerado, izgovarajući se svim mogućim izlikama, a najčešće onom najjednostavnijom: „njeno mjesto je iza fotoaparata“. Možda zbog toga što zahtijevaju prepuštanje tuđem oku ili zato što na njima okvir unutar kojega nastavlja svoj novi, makar i papirnati život, ne može odrediti sama, ali Anjine fotografije - fotografije Anje - uvijek su bile slučajne, nešto što se nije trebalo ili smjelo dogoditi. I baš zbog toga, zato što su slučajne, u njima tražim nešto što će mi je

konačno približiti. Na prvoj na kojoj mi zastaje pogled Anja stoji na proplanku iznad oceana, s čovjekom koji joj je bio muž i ženom koja će joj postati ljubavnica. Vitka je i na vjetru leprša bijelom košuljom i širokim, drskim osmijehom. Slika je potpisana s *Hrabra avijatičarka pred otisnuće. Smijeh pored prorešetanog dvokrilca.*

Ne mogu se oteti pomisli da me baš na njoj, više nego ikad, podsjeća na majku.

Kao i obično kada o tome razmišljam, priča o majci je duga, komplicirana, i gotovo da se ne da ispričati. Ni ne pokušavam. U nekom smislu, Anja je majčin negativ. Tamo gdje je jedna meka, druga je kruta; tamo gdje jedna pozira fotoaparatu, druga mu se uklanja... majčina nestalna toplina kao da stoji za sve ono što će u Anji postati postojano i hladno.

Pomišljam da bi, pretvorena u električnu energiju, količina bijesa i ljubavi potrebna da se dvoje ljudi poveže na taj način mogla osvjetljivati gradove.

Pomišljam da bi to isto, količinom svoje gluposti, mogla raditi i pojednostavljena poput ovog.

Ono što je sigurno: majčine fotografije ne otkrivaju tajnu njezine privlačnosti. Iako hvataju ljepotu, one ne poznaju opreku toplo/hladno. A valjda zbog toga što je fotografije nisu potrošile, kao dušu u vjerovanjima Indijanaca, ta toplina zato i ostaje posve cijela, posve privatna, naša. Ne znam je li to dobro ili ne. Ovisnost o majčinoj toplini u našim životima oduvijek se istodobno događala kao sreća i kao nesreća, kao nešto što nas u isti mah povezuje i tjera preko oceana, u pisanje ili u očaj.

Gledam u lice lavu i pitam se što može prikazati ono što između oca i majke, mene i Anje, svih nas, postoji dok na trajektu Preko-Zadar čekamo da nas pritisak nečijeg slučajnog prsta zaustavi u vremenu?

Što je - pitam se gledajući ga - u stanju opisati i uokviriti silu kojom nas roditelji vežu za svoje živote, onu koja u nama živi i prevrće se i nastavlja godinama, da bi se konačno pretvorila u tu istu, kojom druge pokušavamo vezati za naš vlastiti? Fotografije, baš kao i sjećanja, ovdje šute.

Očekivati da nam otkriju razloge bilo čega; svakodnevni kaos uzroka i posljedica, prostor koji se u nama puni i prazni snagom i slabošću, zahvalnošću, bolom, izdajom, ljubavlju... bilo bi jednako nadi da će iz mora slikā japanskih turista, okupana pjenom senzacije, makar i za stotinu godina izroniti i objasniti se priroda našega rata ili talijanske renesanse.

Njihova je priča nepotpuna.

Da bi je popunila, u svom životu, Anji su potrebne očeve fotografije i moje riječi - njihovi zvukovi, mirisi, osjeti - dokaz da je nekada postojala, ali izvan nje same. Potrebna su joj sjećanja na svijet prije raspada, onaj kakav je bio dok se fotografijama još moglo vjerovati.

Dnevnik potrage ne bilježi što ja trebam od Anje.

Dnevnik potrage bilježi da je kasno, da je vrijeme za bijeg i da treba spavati.

Lice

Čuda su, dakle, moguća! Iako ovo izbjegavam koliko mogu, jutros s majkom na groblju. Šljunak i čempresi, sunce koje ravna mir staza između grobnica - nitko ne bi rekao da se i ovdje krije lav. Pa ipak, tu je. Otkrivaju mi ga jedna begonija i jedna djedova slika na crnoj pozadini mramora. Begonija je cvijet, povod, nešto poput razloga dolaska. Na majčinu molbu nosim je od kuće u kojoj živi baka, puštam da mi je kolovoz znojem utiskuje u košulju i na kraju postavljam između dvije agave i nešto živog cvijeća što ga na grobu uzgaja majka. Slika je drugo. Ovalna je i veličine pedlja, a djed na

njoj bradat je muškarac u četrdesetima, ozbiljan i preplanuo u kaki uniformi kapa od makine.

Iako je slika puno starija, na grobu će joj sutra biti pet godina.

Iako ga majka na njoj prepoznaje, čovjek u kojega gledam nije djed kojeg sam zapamtio pred smrt i na sprovodu.

Običaj da se mrtvima daje lice različito od onoga koje su ponijeli u grob - ovom mramornom razglednicom želim dopisati Anji - nešto je poput fotografiranja po sjećanju, želje da se na jednom mjestu okupi sve što je pokojnik bio ili što smo željeli da bude. Čak i nehotice, te fotografije zato otkrivaju život puno širi od onog koji je na njima završio: one prikazuju sve što je inače nevidljivo: želju, nadu, i san - fotografā - onih koji ih postavljaju na grob i njima pričaju priču o sebi i životu kakav je trebao biti.

Umjesto naših mrtvih, one prikazuju njihove žive: nas koji ostajemo.

Na licu djeda sa slike zbog toga se ne može vidjeti ni strah ni sebičnost. Njegovo lice četrdesetogodišnjaka, odlučili smo jednom zauvijek, ne zna za nesreću i alkohol, za dvadeset godina mora i deset godina rata - posljednjih koje će provesti zatvoren u sobi, ne napuštajući je osim da obavi nuždu ili psa izvede u hodnik i za njim zatvori vrata. Lice djeda u uniformi mornara ne gleda televizor, ne psuje, ne šuti, i u krevet i posteljinu ne urasta uporno, sve dok ga u njima jednoga dana na kraju posve ne zaboravimo. U svom neznanju, oslobođeno budućnosti koja se dogodila, ono je lijepo jer ne optužuje. Ali to nije sve. Više od svega, više od svake druge njegove uloge - lice djeda sa slike za nas je ponajprije nova priča o obitelji, ona u koju vjerujemo zato jer smo je ispričali.

A pomisao na neke druge priče i neke druge lavove, one o kojima smo Anja i ja slušali i vjerovali im drugačije, na trenutak me tjera da se i ovom djedu nasmiješim kao nekome koga poznajem.

Naime, jedna od legendi uz koje smo odrastali, a čiji nas je ton službene bajke osobito oduševljavao i, činilo se, rodbinski neraskidivo vezivao za Veliku Svjetsku Povijest, kaže: Nakon višednevnih savezničkih bombardiranja, kada je grad već bio gotovo potpuno razoren, a iz njega pobjegli posljednje ustaše i Nijemci, gomila koja je u njemu ostala polomila je lica svih zadarskih mletačkih lavova.

Pod jednim od njih, velikim krilatim lavom koji je čuvao gradska vrata na ulazu u lučicu Foša, susreli su se baka i djed. Djed je tada bio mladi budući komunist, a baka Esulka, koja pukim čudom nije završila na Sansegu, parobrodu kojemu su se te jeseni s obje strane Jadrana palile svijeće, i koji je zbjegove zadarskih Talijana razvezio po otocima, ili čak do Italije, do Trsta.

Trenutak u kojem su se ugledali, bilježi priča, bio je onaj kada je djed, na gradska vrata podignut konopcima i mišicama žilavih muškaraca, velikim čekićem svoga djeda otukao lice lavu što ga je tamo još 1543. postavio majstor Michele Sanmicheli, i pogledom ga pratio kako pada dolje, u masu, u kojoj je - ponovo čudom o kojem neće ostati spomena - stajala naša baka.

Ostatak priče uvijek je tekao drugačije, ovisno od tome tko bi je i kada pripovijedao.

Djed, njegova braća, rođaci, i svi koji su legendu čuli od njih, najčešće su je zapravo započinjali negdje drugdje; prvim razgovorom, zarukama, svadbom, našom majkom i njezinim mrtvorodenim bratom blizancem... ili neodređenim napomenama o tome kako su vremena bila teška, ljudi divlji, i kako su baku - djed prezimenom, a Bog srećom koja se poklanja izgubljenima - spasili od zatvora ili čega još goreg.

Bakina se, pak, priča, možda zbog toga što ju je pričala samo ona, jezikom koji nikada nije svladala u potpunosti, mogla čuti puno teže. Počinjala je uvijek na istom mjestu; trenutkom u kojem je visoko gore, usred oblaka kamene prašine, ugledala djedove oči, torbidi e

verdi come il mare d'inverno, a završavala - ma o kojem trenutku njihova života da se radilo i kome god ga pričala - pitanjem: Di che cosa c'innamoriamo, caro mio?, u što se zaljubljujemo?

Dok gledam majku kako se priginje i vodom iz plastičnih dvolitrenki polijeva djedov grob, razmišljam o tome kako i ova priča o njemu jedan od svojih mogućih svršetaka možda ima negdje drugdje, negdje gdje ga do sada nismo mogli ili znali tražiti.

Taj kraj, kao u svim dobrim filmovima potrage, tragaču otkriva uspomena: jedna od onih za koje do samog kraja ne znamo zašto i otkuda ih pamtimo.

Kada je zaslugom gradskih vlasti i restauratora, kao prvi obeštećenik u dugoj povorci zadarskih invalida Svetoga Marka, Sanmichelijev krilati lav prije nekoliko godina ponovo dobio lice, gledajući ga, osjetio sam da sam njegov kameni oblik - iako pola stoljeća odsutan - poznavao oduvijek, za razliku od onog ljudskog, čije su crte bile urezane u moje.

Neuhvaćeno fotografijama i neviđeno, zatvoreno iza mučaljivosti i nesreće njegovih kasnijih godina - tadašnje lice mog djeda za mene je prestalo postojati prije nego što sam ga bio u stanju zamisliti, još za života mutno i neuhvatljivo kao i lica gomile koja ga je uspela na leđa da dio grada pretvori u zaborav. Njegovim nestankom; nestancima Esula, Sansega, šukundjedova čekića i malenog lijesa moga nesuđenog ujaka - možda i zato jer su je zamijenile neke druge, novije i zamislivije - legenda uz koju smo odrastali vremenom je blijedjela i gubila smisao, a kada je još lavu s gradskih vrata milošću Povijesti bilo vraćeno lice - izgledalo je kao da nikoga od njih nikada nije ni bilo.

Pouka ove priče zbog tih bi nestanaka mogla biti efektna i tragična: Lav na kojega je djed podigao ruku osvetio se dvostruko: naučivši nas da priče koje o sebi pričamo ponekad nisu tvrđe od kamena, ali i tome da lice koje se poznaje ne može biti otučeno.

Njezin pravi kraj, međutim, prije je stvar dodira.

Umjesto na fotografijama, mogao bi biti u prstima: onima kojima majka preko djedove slike prelazi kao preko njegova lica; ili u begoniji: crvenom grmu koji me nakon pet godina prvi put ne donosi grobu, nego čovjeku. On bi jednako lako mogao biti i u pitanju koje će nam na povratku, na bilo kojem od povrataka, postaviti baka, njime nas pretvarajući u sudionike potrage toliko očite da je u svojim životima zaboravljamo poduzimati.

Valjda se smijem preglasno, jer se majka okreće i staje, i na trenutak se promatramo kao da si na licima tražimo neku izgublenu sličnost. Ako je i ima, otkriće se ne objavljuje glasno. Jedino što progovaramo na odlasku jedno je njezino „operi ruke“ i jedno moje „hvala“ kad mi dodaje krpu.

Anđeo

Današnji dan uči: Vrijeme najčešće daje odgovore na pitanja koja postavljamo o Prostoru, ali zna se dogoditi i obrnuto.

Dok ove riječi zapisujem na vrhu zvonika s kojega pogled puca na grad, planine i otoke, nekoliko metara iznad mene stoji anđeo.

Ne trebam gledati uvis da bih ga vidio jasno.

Raskriljen i zelenosiv od soli, jedan je od onih koji u visinama po potrebi igraju uloge vjetrokaza ili gromobrana, iako bi popis njegovih zasluga mogao biti kudikamo veći: postavljen na iglu tornja, savršen je podsjetnik za zaboravljive, čuvar za izgubljene, gotov odgovor na probleme skolastike, idealan meeting point za turističke vodiče, a galebovi koji mu slijeću na glavu mogli bi se dosjetiti i koječega drugog.

Pored svega toga, anđeo s vrha zvonika je i tajna.

Potruga za Anjinim lavom, ona za koju se već bojim da će trajati i tajne porađati vječno, jučer mi je nudi u jednoj od kutija s očevim stvarima.

Pri samom vrhu najveće kutije, one koju po njemu i njezinu sadržaju prozivam Aleksandria, između prašine knjiga i pisama, u žutoj kodakovoj škatulici od tvrda kartona i dosad nepoznatom svežnju fotografija... u bezbrojnim se varijantama, ali uvijek mutno i nerazaznatljivo, ponavlja Njegovo lice uokvireno aureolom od žice i vječno-različitom krpicom neba.

Kolikogod opipljiv bio, u taj je pronalazak teško povjerovati, a razlozi su mnogi.

Oni tehničke prirode, koji se vide i prepoznaju lakše, kažu da otac - iako ljubitelj Wendersovih, pa i Rilkeovih letača - kao dosljedan ateist i oficir JNA, nije bio baš najpozvaniji svjedočiti krilate misterije vjere, dok je, s druge strane, bio i predobar fotograf a da bi mu nečije lice, pa bilo to i lice anđela, izmicalo na toliko slika i iz toliko pokušaja.

Ako je, međutim, točno pretpostaviti da je anđele snimio on, još nevjerovatnijom se čini pomisao da je nejasnost fotografija bila rezultat namjere ili hira.

Na slikama, baš kao ni u životu, otac kojega se sjećam nije bio sposoban za takvu vrstu laži. Ako je lagao, bilo je to ne znajući, i zato da stvari učini jednostavnijima; a potreba da se svijet prikaže jasno i bez nesporazuma kod njega se nikada nije puno razlikovala od uvjerenja da on to uistinu i jest - istoga onog koje će ga, kad prsne, u bombardiranom gradu i na Anjinoj slici ostaviti nemoćnim, nijemim i mrtvim mjesecima prije nego što uistinu izdahne.

Pa ipak, dok ih promatram na okupu (kolorirane i crno-bijele; zgužvane i ravne; na fotografijama svih mogućih oblika, okvira i formata!), ne mogu se oteti pomisli da su očevi mutni anđeli, baš zato jer su nejasni, možda i najprecizniji odraz svega onoga što je za njega, za njegova života, predstavljalo smrt. Proturječeći svemu za

čime je kao fotograf žudio - hvatam se za rep ove misli - oni možda prikazuju ono čega se bojao kao čovjek: nered i disharmoniju; slutnju i nerazumljivost fragmenta, detalj koji se otima volji i planu - komadić krila, šaku koja zaklanja obraz, lice što se između raširenih ruku pojavljuje prazno i neprozirno poput neke bespolne, neprovjerljive istine.

Ali strah nije jedino lice anđela i tajna se njime ne iscrpljuje. Drugi, još neobičniji njezin dio su brojke.

I s njima, otac iz žute kutijice netko je za koga ne znam, netko tko se krije i otima sjećanju.

Na poleđini svake slike, u gornjem desnom kutu, modrom ili zelenom tintom on revno zapisuje datume svojih posjeta anđelu. Čuda koja donosi kronologija jasna su, ali neshvatljiva, jer su od vremena. Takvo je i ovo. Sudeći po onome što govore njihovi brojevi, najstarija od ovih fotografija snimljena je prije nešto više od trideset pet godina, dok najmlađa nastaje ni šest mjeseci prije njegove smrti.

Pred podudarnosti koja se u njima ukazuje, u trenu zastajem i zatvaram oči.

Kada bi, kao u čitankama povijesti - pomišljam - na nekom zamišljenom grafikonu ispod kapaka ovim datumima pridodavali događaje, bili bi to bez sumnje oni očeva susreta s majkom i Anjina odlaska u Ameriku.

A od te pomisli do čuda, put nije dalek.

Gotovo fantastična mogućnost da bi svaki očev anđeo mogao biti jedna točka takvoga grafikona, i da bi se - kada bih ih uspio upisati i pročitati! - preda mnom razotkrila apokrifna povijest obitelji, ona koju je otac godinama zapisivao tajnim pismom anđeoskih lica - istodobno je strašna i privlačna.

Ona je strašna zbog pomisli da oca koji bi takvu povijest bio u stanju stvarati u tajnosti nisam poznavao dovoljno, a reći to znači priznati da ga nisam poznavao uopće. Njezina privlačnost, s druge strane, sastoji se u tom istom: mogućnosti da očevo lice izroni iz monotonije prepoznavanja i samorazumljivosti, da se promijeni, još jednom ponudi, i s nama živi drugačije, u sada.

Jučer, odlučujem se za ovo drugo.

Oči se zato otvaraju, a potraga koja za cilj ima otkriće nevidljive obiteljske povijesti, zajedno s jednako spektakularnim bonusom: odgonetkama tajni oca i anđela, spremna je i može početi.

Ali ne čini se da će trajati dugo.

Naime, već na početku, datumi na nekoliko nasumce odabranih fotografija ne govore mi ništa, a još nekoliko neuspješnih pokušaja hlade me i gotovo tjeraju da odustanem. Kada već izgleda da je sa slučajnostima u ovom slučajnom slučaju svršeno, pogled mi pada na Anjina snježnog lava i dvije se tajne, makar na trenutak, spajaju u jednu. Lav zatvoren u kavezu, spokojan dok promatra objektiv, prekriven snijegom, nalijepljen iznad pisaćeg stola... čitavo vrijeme dok ga gledam ili o njemu razmišljam, taj je lav živ i znači; ali ne zato što je lav, već zato što je njen! Sve ono što me za Anju veže; bliskost kao i daljina, sjećanje koliko i zaborav; stvarnima čini njegovu njušku, mišiće, oštricu njegovih kandži i čeljusti.

Očev anđeo, slutim, sagrađen je od istog materijala.

Okrećem zato fotografije i umjesto da pokušavam pogoditi što brojevi na slučajno odabranima znače, tražim one koje poznajem otprije. I svi su tu. Ucertani na bijelu plohu poledine; Anjini i moji rođendani, Nove godine, očeve i majčine godišnjice... neredoviti su, ali dovoljno česti da bi se u njima ocrtala pravilnost nečega čiji se krajnji obrisi još ne mogu razabrati.

I što je, napokon, preda mnom, osim pitanja?

Upitnici.

Pitam se, zato: Tko je u cijeloj priči anđeo, a tko otac?

Ako je otac kojega smo znali bio netko drugi, zašto to saznajemo, i zašto to saznajemo tek sada?

Ako je, fotografirajući anđela, označivao trenutke koje je želio oteti zaboravu, zbog čega je njegovo lice mutno i zašto ga je fotografirao tajno?

Ako mutni anđeli predstavljaju ono čega se bojao, zašto ih je spajao s događajima i ljudima koje je volio?

Ako ih je volio, zašto im to nikada nije rekao?

Vrijeme najčešće daje odgovore na pitanja koja postavljamo o Prostoru, ali zna se dogoditi i obrnuto. - pišem na vrhu zvonika, s kojega pogled puca na grad, planine i otoke.

Dan je neobičan i zato što sam prvi put ovdje.

Premda ga obilazim čitav život, na zvonik se penjem tek danas.

Pogled, međutim, nagrađuje. Poda mnom, u mekom svjetlu poslijepodneva, žamori ulica i bubri živost krovova; čitav jedan svijet za koji nisam znao da postoji. Ovaj dio poluotoka, slutim, srce je grada. Niti sto metara odavde, još prije desetak godina živio je drugi moj djed, očev otac. Prije nego što je na početku rata s bakom iz Zadra pobjegao u Vojvodinu, znao mi je reći da čovjek nije živio ako u životu nije rodio dijete, sagradio kuću i pred njom posadio orah. Ne znam zašto mi sve to na pamet pada baš sada. Djeda ne viđam često i ponekad, kada me nazove, preko telefona pričamo o drugim stvarima. Onda mi na slušalicu daje baku, a ja se pitam što bi o toj mudrosti rekla ona, koja se u životu zadovoljila rađanjem djece, napuštanjem kuća, i koja je orahe stavljala samo u džem i palačinke.

U svakom slučaju, pogled sa zvonika govori mi da imam trideset godina i da nisam napravio ništa od spomenutog.

Smijem se.

S ove visine, zapravo, sva pitanja i odgovori izgledaju pomalo drugačije.

Oku se, recimo, otkriva plan grada; unutrašnjost dvorištā; raspored otoka u moru. Gotovo naočigled, Anjin lav za kojim tragam pretvara se u crno-bijelu razglednicu, a očevi portreti anđela, umjesto stranicā obiteljske povijesti, u škljocaje koje je fotograf ispaljivao za probu - propuštajući film ili izoštravajući objektiv - ciljajući uvijek istu najuočljiviju točku i skupljajući njezine odbljeske u svežanj koji bi netko manje sentimentaln, prije nego poviješću, mogao nazvati smećem.

Pogledu sa zvonika i to je, međutim, svejedno.

Ovdje gore, jednostavno čudo odmaka natkriljuje sva druga, a anđeo na vrhu tornja, čak i bez lica, postaje točkom u prostoru u kojoj se vrijeme zgušnjava i pretvara u ono do čega mi je stalo - u ljude i njihove sudbine.

U ovih nekoliko kilometara koliko ih mogu obuhvatiti pogledom - mislim - događalo se sve što je mene, moju sestru, oca i majku, donijelo na svijet!

Umjesto jednog lava za kojim tragam, ovdje su zato svi koje nalazim: krilati lav pod kojim se u priči s čekićem nalaze djed i baka; lav rata koji ih okuplja i lav samoće koji ih rastavlja zauvijek. Lav straha koji drugoga djeda i baku odvodi preko granice, u švapsku kuću koju nisu podigli i pokraj koje nikada neće rasti njihov orah. Lavovi svega što im ne mogu vidjeti na licima: njihove mladosti, željā, sumnji, nadanjā, tijelā. Jarki lavovi djece koju rađaju. Nazubljeni lav moga oca s crno-bijelih fotografija i svijetli lav moje

majke s kolora malog formata. Lavovi njihovih lica, teških, jer su mlađa od mene. Lavovi o kojima se ne može reći ništa jer se ne mogu izgovoriti: lav trenutka, lav sreće i lav slučajnosti. Lav bakinog pitanja koje se postavlja na talijanskom. Lav ljubavi: onaj koji nas sve proždire i kojega svi proždiremo. Lav mržnje. Lavovi u njihovoj službi: lomne i beznadne zvijeri izgovorenog, zapisanog, obećanog i zapamćenog. Lav zaborava, koji je najstrašniji, jer se hrani svim ostalim lavovima. Lav djetinjstva i lav odrastanja. Lav Amerike i lav smrti. Lav priče.

Najtočnija definicija lava - vidim to ovdje, na vrhu zvonika - zapravo je množina, jer je množina i lav. Množina životā koji u nama progovaraju, množina odgovora koje dajemo na pitanja koja nam postavljaju. Pitati koliko ih ima jednako je pokušaju da se ustanovi koliko anđela može stati na vrh igle.

Zapisujem jer mi je jasno: Anjin američki lav sa svojim je američkim čuvarom jedno i želi reći da ga ima s obje strane rešetke i fotografije. Očev anđeo lice nema iz istog razloga.

Prestajem zapisivati i puštam da se stranice zapisanog savijaju na vjetru.

Je li time potraga gotova? Hoće li se nastaviti?

Sada, u ovom trenutku, jedino što želim bilo bi Anji reći: Ovdje sam, s tobom!, ali očeva fotografija za to ne postoji. Htio bih okupiti sve lavove i reći im: Noću, prije nego što zaspem, ponekad osjećam toliko ljubavi za vas da se bojim da će me nestati!

Ali što se događa ujutro?

Odlažem olovku i u džepu tražim sićušno tijelo telefona.

Potjeran prstom, nevidljivi lav impulsa onda juri prostorom i vremenom, preskače krovove kuća, ulice, otoke i oceane, grabi sjećanjem i zaboravom, leti... i sve što je potrebno da se nešto

dogodi jest da netko s druge strane podigne slušalicu i kaže halo, ili čak ni to.

NEKOLIKO KORAKA SMO SRETNI

Miris zemlje

Otac je docupkao mokrom šljunčanom stazom što je od garaže vodila do dvorišnih vrata, preko auta mu dodao torbu s alatom, otvorio kapiju, pa s modrom šiltericom New York Yankeesa natučenom na čelo ponovo oprčao oko automobila i spuznuo na vozačevo mjesto.

Onako uspuhan, svježe obrijan i u isluženoj kožnoj jakni Roka je podsjetio na samozadovoljnog bivšeg astronauta iz američke tv-serije, lik koji mu se, možda baš zbog te sličnosti, nikada nije sviđao. Čak i iz unutrašnjosti automobila, činilo mu se da može nanjušiti vječnozeleni miris borovine očeve kolonjske vode, miris namašćene kože i osvježivača zraka.

- Gotovo! - rekao je otac. - Idemo!

Valjda da mu u tijelo utjera i malo svoje jutarnje živosti, još je i zabubnjao po Rokovu prozoru, vrškom prsta odškrinuo vrata s njegove strane i kratko trubnuo.

Roko nije rekao ništa.

Puštajući da mu u želudac udara očev sve nestrpljiviji pogled, na krovu stare pseće kućice pažljivo je ugasio dopola popušenu cigaretu, bacio torbu na stražnji sic i stisnuo se na suvozačevo sjedalo.

Iako je već odavno bio viši od oca, u njegovu autu nikada nije dirao ništa, čak ni toliko da upali radio ili napravi mjesta za noge. Dok se još trudio da ga otkrije, tome se nije mogao sjetiti nikakva uvjerljiva razloga, nikakve prastare zabrane ili kazne. Kad je prestao, u tijelu mu je, poput u dlanu zaboravljenog vrška olovke, ostao samo smiješan osjećaj ukočenosti, kao da u očevu autu sjedi u nekoliko brojeva manjem odijelu. Naravno, studentica psihologije Nela o tome je imala svoje mišljenje, ali on ga - kao i mnogo toga o čemu je

razmišljala Nela - nije želio čuti. Kad bi otvorila usta, on bi zatvorio uši. Već neko vrijeme nisu se ni svađali ni raspravljali - nisu bili ni prijatelji ni neprijatelji - bili su brat i sestra. Nije se mogao sjetiti ni kada se to dogodilo, ni zašto: jednostavno, dogodilo se, a on je bio presit ili preumoran da bi razmišljao o razlozima.

Promeškoltio se i ispod oka pogledao oca. Činilo mu se da se za sve te godine što ih je proveo daleko od njega nije nimalo promijenio. I dalje je bio prosijed, izbrijan, niska izborana čela i nevidljivih usnica - onakav kakvog ga je pamtio oduvijek. Hodao je i mirisao isto, a na licu mu je još uvijek titrao onaj izraz sigurnosti i čvrstine koji je Roka čak i sad tjerao da se osjeti poput dječaka.

Kao i obično kad bi razmišljao o ocu, Roko poželi da je negdje drugdje.

Na trenutak mu se učini da je to „negdje drugdje“ zapravo čitav njegov život: odlazak od kuće, vojska, Zagreb, studij, posao. Zatim mu se učini da pretjeruje i da mu treba cigareta. U džepu jakne napipa kutiju, ali odustane i ostane nepomičan. U glavi mu je brujilo i on zaustavi dah, pokuša se srediti.

- I to je gotovo - pomisli.

Tako je i osjećao. Već neko vrijeme, nešto između njih dvojice bilo je uistinu gotovo, činilo mu se da prestaje postojati nešto što možda nikada nije ni započelo kako treba.

Ipak, nikad to nije izgovorio naglas, pogotovo ne pred ocem.

Prije godinu ili dvije, u posljednjem od kratkih ali žestokih napadaja samopropitivanja, na dnevni red čak je i stavio točku o razlozima te šutnje, ali samo da bi je još jednom zaboravio, uz isto neizrečeno objašnjenje koje je dugovao Neli, neupisanoj Likovnoj akademiji, nekim djevojkama i nekim prijateljima koji su bili u ratu: Nije imao zašto.

Otac je bio samo kraj, ili samo početak tog niza odustajanja - Roko nije mogao ili nije htio odlučiti.

Ili mu je bilo svejedno.

Slegne ramenima i pokuša se bolje namjestiti na sjedalu. Sjedili su nepunih dvadesetak centimetara jedan od drugoga, ali njemu je izgledalo da su daleko i da se udaljavaju sve više - kao pravci koji se razilaze, kao krugovi na vodi - neumitno i samorazumljivo poput kemijskih reakcija, zakona fizike ili vremena - bilo čega takvog, u njegovu životu oduvijek sigurnog, strašnog i neshvatljivog.

Pomisli da čak i njihove rijetke susrete već potpuno određuju kružni ritmovi prirode, ili bar kalendara: sve od majčine smrti, oca je viđao samo za Božić, Uskrs, Dan mrtvih... najviše četiri puta godišnje, ili i rjeđe, kad ne bi došao ljeti. Pa i tad, u tim prilikama koje su obojicu činile dodatno nervoznima, izmijenili bi svega par kratkih rečenica bez vidljive želje da ih produže, i Roko je, svim Nelinim teorijama usprkos, baš tu činjenicu smatrao dovoljno dobrim razlogom za šutnju i nepodešavanje sjedala.

Dok je navlačio sigurnosni pojas, ramenom dotakne očevo i osjeti nelagodu.

- Idemo - promrmlja.

Auto u kojem su sjedili bio je mali, ali udobni talijan kojega si je otac priuštio od prodaje komadića zemlje u selu u kojem više nisu imali nikoga. Otac ga je kupio prije godinu dana, ali ga je zalijevao i pazio kao da će tih par metara lima svakog časa roditi groždem ili jabukama, o čemu je Nela ponovo imala svoje mišljenje, samo što ga ni ona ovaj put, možda zbog toga što je auto dobivala preko ljeta, nikada glasno nije izgovarala pred ocem.

Pri pomisli na Nelu, Roko se kiselo nasmije.

Pomisli i na to kako mu, otkako je umrla majka, od svega što ga je nekada vezivalo za kuću, najviše nedostaje vrt.

Koliko god je mogao pamtit i - a činilo mu se da je tako bilo oduvijek - vrtom su nazivali onih nekoliko stabala maraske i jednu jalovu trešnju što se granama penjala sve do njegove nekadašnje sobe na katu. Stabla su tu, ako je vjerovati fotografijama koje je vidio jednom davno, bila i prije Roka, čak prije sobe i kuće, ali su ih tek Roko i kuća, uz malu pomoć nekoliko pletenih stolica i majčinih ležaljki, za cijelu obitelj konačno i zauvijek pretvorili u vrt.

Tko zna zašto, ali i jedno od njegovih najdragocjenijih sjećanja bilo je vezano baš za taj komadić zemlje i zelenila: savršeno jasan trenutak, slika na kojoj njih četvero; on, otac, majka i Nela - tada još vječno uplakani smotuljak, sjede za plastičnim stolom u vrtu i smiju se. Roko se nije mogao sjetiti ni kad je to bilo, ni zašto su se smijali. Znao je samo da je bilo ljeto, jer sve je oko njih bilo žuto, zeleno i toplo, ili mu se to samo činilo zbog smijeha ili nečega što se u međuvremenu izgubilo. Sjećao se i toga kako ustaje, trči, juri oko stola sve dok mu se ne zavrti; kako se sapleće i pada, i kako ga peče u dlanovima kad mu lice dodirne zemlju, a on drhti dok mu umjesto plača pluća ispunja snažan miris zemlje, miris korijenja i tajnog života u kojem caruju brze crveno-crne bube i mravi.

Roko protrlja oči pokušavajući iz njih na prepad istjerati sve to zelenilo, a pogled mu u bijegu najprije sklizne na suvozačev pretinac, zatim na prastaru kasetu Miše Kovača zaboravljenu kod ručice mjenjača, pa napokon na koljena izlizanih traperica, i ispod.

Toga je jutro prošetao vrtom i s cipela mu se sada po gumenom otiraču cijedila blatnjava voda i sitni šljunak dvorišta. Nogama rastreseno pošulja po podu, razmazujući blato, a onda primijeti trzaj na očevu licu i prestane. Šutjeli su. Otac je izvezao auto iz naselja i već su se neko vrijeme neravnom cestom truckali prema magistrali. Roko je znao da će za nekih pola sata stići do mjesta na kojem se cesta odvaja prema brdima, da će zavijugati za njom i ostaviti more iza leđa. Onda će otac voziti sporo i bez zastajanja, zbog mina koje

je vojska ostavila u makiji pored puta, a nakon još desetak kilometara makadama prošaranog trakama mršavog asfalta - ovaj put nešto korisnije ostavštine JNA - proći će pored prvih kuća sela u kojem su živjeli nekad, dok je djed bio živ, i dok je otac tamo radio kao učitelj.

Roko duboko udahne, ponovo zatvori oči i zabaci glavu unazad, kao da bi mu iz nosa svakoga časa mogao briznuti potočić masne krvi.

Možda čak više da zavara sebe nego oca, pretvarao se da spava. Sinoćnja kiša ohladila je zrak, ali jutro je bilo sunčano i kroz odškrinute prozore automobila moglo se osjetiti proljeće. Bila je sredina tjedna i na cesti skoro da nisu sretali nikoga. Roko zaustavi dah i pokuša se sjetiti kad su se njih dvojica zadnji put vozili sami. Bilo je to prije petnaestak, možda dvadeset godina. Auto je bio drugi, pas je još bio u kućici, a mama je bila živa. Dvadeset godina. Nakon toga, netko je uvijek bio s njima, a Roko se smještao na stražnje sjedalo, gledajući kroz prozor ili se pretvarajući da spava.

- Što kaže Joso, kako mu je kuća? - ni sam ne znajući zašto, progovorio je prvi.

Otac nije skrenuo pogled s ceste, ali po šutnji koja je najednom postala drugačija Roko je znao da ga je pitanje iznenadilo i to je bilo dovoljno da zažali što ga je postavio.

Kad je progovorio, očev mu se glas učini oprezan i hrapaviji nego obično.

- Krov su pokrпали, ali slabo to ide... - nakašljao se duboko, kao da negdje u grlu pokušava pronaći uporište riječima kojima ne vjeruje - Vrkići bi na lito trebali uzeti kamion materijala, pa će možda s njima.

Bez nekog vidljivog razloga, otac se nasmijao praznoj cesti, a Roku se želudac stisne kad ga iz sjećanja zabljesne uski četvrtasti osmijeh bivšeg astronauta.

- Da je do vremena, mogli bi i sad - doli kod nas kiši, a gori je suvo...
nego fali kūn...

Posljednje očeve riječi najprije je prekrpio hropac, a zatim i krckavo
sladunjavi glas radijske voditeljice koju je Roko prizvao kao duha,
protrljavši kutiju radija, ni sam ne znajući kako se odvaživši na to.

Nakon toga, skriveni u huci radio valova, obojica su ponovo šutjeli.

Ukočen i poguren prema naprijed, otac je piljio u cestu, a Roko kroz
stisnute trepavice gledao kako mu ispod izbrijanih obraza plešu
vilice, a vrat i lice se osipaju crvenim mrljama, kao nekad, dok je još
pio.

Pri pomisli na tu gotovo zaboravljenu izdaju očeva lica, osjeti kako
mu se obrazi žare, a dah u grudima gužva i sapleće kao u loša
trkača.

Uzdahne i ugrize se za usnu. Sami od sebe, palci su mu pobjegli u
dlanove i on se uhvati kako broji udarce bila ispod noktiju. Bio je to
prastari trik kojim je još kao dječak, u mraku spavaće sobe, od sebe
tjerao noćne šumove i misli, osluškujući vlastitu krv sve dok poput
najdeblje perine ne bi prekrila sve, i sklonila ga od svega, do prvih
zraka sunca i sutra.

Ovaj put, ipak, nije zaspao. Umjesto da ga umiri, krv koja mu je
tukla u prstima učinila ga je svjesnim tijela, svih njegovih tijela u
kojima je ikada odzvanjala, i taj ga osjećaj u trenutku ispuni
mučninom i nečim nalik vrtoglavici. Nepodnošljivom mu se učini
pomisao da je on koji sjedi u očevu automobilu još uvijek onaj isti on
- dječak u dječjoj sobi, i onaj malo stariji u studentskoj, i onaj još
stariji, u garsonijeri koju otplaćuje sam - i da će u njemu sve do
njegove smrti ostati svi ti dječaci koji slušaju krv ispod noktiju, žmire
u mraku, čuvajući u sebi strah, i nemoć, i slutnju nekih budućih
sjećanja.

Roko stisne oči i potone u sjedalo.

U tom mraku, dozvan tko zna čim i tko zna odakle, glavom mu odjeknu očev promukli glas, hrapav i težak kao štekot strojnice, glas koji je godinama iznova zaboravljao, ali koji se vraćao, hrapaviji i teži što je vrijeme prolazilo, iz nekog podruma sjećanja, iz prostorije koja se u bajkama otvara posljednja i u kojoj nema ničega osim tog čudovišta glasa, pijanog glasa, glasa koji je u njihovu kuću uvijek donosio samo strah, buku slomljena stakla, smrad baruta, alkohola i znoja.

Roko je pamtio svaku od noći u kojima ga je čuo.

Noć kad je u finalu prvenstva Zadar pobijedio Cibonu, i onu kada se rodila Nela, i onu kad je Roko, skriven pred vratima roditeljske spavaće sobe, čekao da utihne to režanje, taj strašni pijani šapat, u kojem mu se, u jednom trenutku, a da nikada nije bio posve siguran je li se doista dogodilo ili ne - učinilo da čuje očeve riječi: Ne volim te.

Roko pomisli da zbog tih riječi nikada neće prestati mrziti oca i ta ga pomisao presiječe kao nešto beskrajno konačno i hladno.

Bez ikakve strasti u glavi ju je prevrnuo nekoliko puta, kao da u nekom od svojih kompjutorskih programa okreće nepoznato, ali potpuno shvatljivo trodimenzionalno tijelo. Pomisli na zagonetke koje se otključavaju lako, jednim jedinim pogledom iz daljine, i na to kako na tu daljinu ponekad moraš čekati godinama, a kako je nekad jednostavno imaš oduvijek.

Ne volim te.

Roko je znao da se u njega zavukla još one noći pred roditeljskom sobom, i kasnije u krevetu, dok je drhtao od neljubavi i straha, i užasa da će sve završiti i da više nikada ništa neće moći biti kao što je bilo. U noćima koje su dolazile ta se daljina neprimjetno pretvorila u hladnoću, hladnoća u mržnju, a mržnja u neku neiskrenu

ravnodušnost koju je sebi pokušavao prepričati riječima „završeno“ i „gotovo“.

A onda je počeo odustajati.

Roko se sjeti da je sutradan za doručkom, i prekosutra, možda i čitav svoj život - sve do njezine smrti - na majčinu licu pokušavao otkriti trag te večeri, trag tog ne volim te, ali da nikad nije pronašao ništa, ili bar ništa što ne bi mogla izbrisati usputna nježnost, ili dodir, ili epizoda televizijske serije uz koju bi njih dvoje uvečer na kauču zaspali zajedno, na koncu uvijek sljubljeni i isprepleteni, kao da se nikada ništa nije dogodilo.

Ali on je znao da se dogodilo, da ne volim te nije moguće izbrisati, da ga nije moguće zaboraviti, i da je - jednom odjeknuvši u mraku - zauvijek ostalo sjena u sobama svih dječaka koji u njemu pokušavaju zaspati uz uspavanku vlastite krvi.

Pomisli da je noć u kojoj je prvi put čuo riječi ne volim te bila noć u kojoj je odrastao i u kojoj je zauvijek ostao dijete.

Pomisli i to da je istina o toj noći bila posljednja stvar koju je htio upitati majku, prije nego je umrla, ali otac je čitavo vrijeme bio tamo, uz nju, do samog kraja, i Roko ga je zbog toga mrzio još više.

Ne volim te.

Cipelama je pošuljao po podu i zagledao se u blatne tragove koje su za njima ostajali na otiraču. Ovaj put, otac nije reagirao. Lice mu je bilo mirno i odsutno, prazno i iscrpljeno kao nakon bolesti. Vozio je sigurno i brže nego obično, tek povremeno bacajući pogled na gustu česminu ili suhozide što su izvirali i nestajali duž puta. Roko nije trebao pogledati kroz prozor da bi znao da su blizu. Ipak, pogledao je. Prolazili su pored Kozine, a ubrzo i pokraj Lokava, mjesta na koje ga je otac jednom odveo da vidi mrtvoga čaglja, da mu dotakne mokro, gusto krzno, i na ruci prvi put osjeti hladnoću i krutost smrti. Sjeti se da je otac pomilovao čaglja kao da miluje nešto živo, da su

mu onda iskopali plitku raku i preko njega položili nešto granja i desetak plosnatih kamenova. Kad su se vratili u selo, ni otac ni on nisu oprali ruke. Tko zna zašto, ali u glavi mu je najjasnije ostalo baš to: ruke koje nisu oprali. Prljavština i trud tog pokopa na njima su stajali do večeri, s njima su jeli, lomili kruh i prinosili ih licu, sve dok majka nije primijetila njegove blatnjave dlanove i poslala ga u kupaonicu. Otac je tamo otišao s njim i oprao mu ruke, perući pritom i svoje. Prisjećajući se tog dodira, Roko osjeti neku drugu vrst nelagode. Slegne ramenima i otrese je se. Nije volio nelagodu.

Nekoliko trenutaka kasnije, automobil je usporio, a uz makadamski put počele su nicati prve kuće bez krovova. Upozorenja i natpisi koje je na njima mogao pročitati bili su napisani ćirilicom i latinicom, ali Roku su se - onako u prolazu - učinili nekako sličnima, kao da ih je po kućama ispisala ista nevješta ruka. Ne obazirući se na zabrane, proljeće je iz nekoliko razvaljenih prozora istjeralo mladice drveta nalik lješnjaku i one su zelenile neusiljene i blještave, izvijajući se prema suncu.

Roko je vratio pogled na cestu i slušao kako pod gumama očeva automobila škrguće sve sitnije kamenje. Na neki čudan način, čak i protiv svoje volje, prepoznavao je i sjećao se svega - točnije, Nelinim riječima: znao je i sjećao se „odnosa“ i „prirode“ kraja kojim su prolazili - kuća, opustošenih okućnica, nepostojeće trafostanice... kao u snu u kojem nepoznate prostore nastanjuju predmeti koje poznajemo, i pomoću kojih u njima možemo bivati i kretati se zatvorenih očiju.

Selo je bilo takav san. Na rubovima je bilo rasuto, ali on je znao da će s još jednim skretanjem, za udisaj ili dva, najprije stići do hrpice od pedesetak nagorenih kuća, za sobom ostaviti kapelicu i nekoliko kućeraka koje je volio zamišljati kamenim srcem sela, zatim produžiti još malo i naposljetku se zaustaviti pored zgrade škole u kojoj je nekada radio otac.

Odjednom, i sam iznenađen zbog toga, Roko osjeti nestrpljenje.

U selu je, zajedno s ocem, bio nedugo nakon što je oslobođeno, i otada ga, prestrašen onim što je vidio, nije posjetio više nijednom. A vidio zapravo nije ništa. Ništa osim lica ljudi koji su se zajedno s njima dotruckali u prljavom vojnom autobusu, nekoliko srušenih kuća i nekoliko pasa što su ih pred selom dočekali nepovjerljivo, kao da njuše da se u njega ni jedni ni drugi više nikada neće vratiti.

Tog dana otac je do njega sjedio u istom odijelu u kojem je odlazio na sve svadbe i sprovode, i Roko se sjeti kako je u isto vrijeme izgledao i svečano i smiješno, baš kao i riječi čovjeka koji se u selo dovezao sjajno crnim BMW-om, pred školom održao govor i otišao, a za kojeg nitko od njih nije znao ni tko je ni odakle je.

Roko se tada vratio u autobus, zapalio cigaretu i zatvorio oči. Nije ih otvorio više nijednom, sve dok ih nisu iskrcali na kolodvoru, a ljudi u tišini počeli izlaziti na ulicu. S ocem je zatim otišao do kuće, a sutra ujutro otputovao u Zagreb. Onda je, da bi podigli kredit za Rokovu garsonijeru, otac prodao zemlju i staru kuću koju su u selu imali, a od ostatka kupio auto. Trebalo je dugo dok ponovo nisu progovorili makar i riječ o svemu. Kad ga je otac nazvao i rekao da se Joso vratio i da mu treba pomoć, Roko je, ne razmišljajući previše, rekao da. Onda se predomislio, opet je nešto iskrslo, nije otišao, prošli su mjeseci, ali kad je za godišnjicu majčine smrti napokon došao doma, otac je - kao nešto sigurno i odavno dogovoreno - za sutra najavio odlazak u selo. Po dobrom starom običaju Roko je slegnuo ramenima i sada su bili tu, pred školom, na mjestu u kojem ni jedan ni drugi više nisu imali ništa osim sjećanja.

Čim se auto zaustavio, Roko je izašao i zapalio cigaretu. Nije mu godila, ali nije znao kud bi s rukama. Nakon nekoliko nesigurnih koraka s čikom i dalje čvrsto stisnutim među usnama, stao je i istegnuo se nekoliko puta, pokušavajući prstima dohvatiti vrhove cipela. Od te čudne gimnastike osjeti se glupo, ali bolje. Napredak je bio vidljiv: i dalje je bio ukočen, ali sad mu se i kašljalo. Još jednom se sagne, nasmijavši se. Volio je takve gluposti, svjedočile su mu da je živ. Zadnjih par dimova povukao je naslonjen na zidić školskog platoa, gledajući kako otac sa stražnjeg sjedala izvlači torbu s

alatom. Kad je zaključao auto, Roko baci cigaretu i obojica se šutke zaputiše prema Josinoj kući.

* * *

Prošarana gelerima i s nekoliko svježih pokrpanih rupa na fasadi, Josina je kuća bila jedna od onih glomaznih, neožbukanih dvokatnica čija se gradnja na selu znala razvući godinama, a koju je rat poput grada oprljio prije nego što je izrasla do kraja, pa joj je onaj još nedograđeni gornji kat gadno otukao, a dolje, gdje se nekada bilo i živjelo, još se i sad nekako moglo biti i živjeti. Pred njom se plavio isti prastari opel record čijim se progorenim i vječito masnim presvlakama od lažnog krzna Roko divio kao dječak, a dalje iza njega, od pogleda zastirući dio dvorišta, stajala je prozirnim najlonom prekrivena gomila crjepova.

Josu su primijetili već nakon nekoliko koraka. U raspalim tenisicama i modroj trenirci preko koje je navukao izbljedjeli vojnički prsluk, ispred kuće je čistio zahrđale grablje, a kad ih je ugledao, požurio im je u susret raširenih ruku pa Roko pomisli da mu ni grablje iza leđa ne bi moglo oduzeti izgled savršena domaćina.

- A di si ti, momčino! - stegnuo je Roka u zagrljaj, smijući se i na licu mu ostavljajući snažan vonj znoja, ulja i ruzine - Jesi mi živ...

- Evo... jeste mi vi dobro... - promrsio je Roko smiješeći se i sam, ali nekako na silu, bez srca, kao da nigdje i ničim ne osjeća čemu bi se tu trebalo smijati.

- A di neću bit... Kad mi ovaka vas dvojica... Je li, kume...

Joso se zatim okrenuo Rokovu ocu, i dok su se njih dvojica grlili, Roko je osjećao kako ga ponovo obuzima val mučnine, ali ovaj put ne u želucu, nego u grlu, tamo gdje je sada pulsiralo suho, prašnjavo klupko, gorka spužva koja je gutala riječi i tjerala ga da bude nijem i ukočen, stran pred čovjekom kojega je poznavao čitav život. Promrmljavši nerazumljivu ispriku, kroz iskrzane je plastične

muhobranke nestao u kući, ne paleći svjetla, u polutami nepogrešivo pronalazeći put do kupaonice.

A kasnije je sve bilo po starom. Dok su sjedili i pili za stolom na terasi, Roko je čuo sve, ali mu je malo toga ostalo u glavi: ni priče o kući, o državi, o novcima obećanim za obnovu, o teti Divni i bolesti koja ju je prebila napola i učinila da se ne smije i ne psuje i ne živi, i o Josi, koji se u selo ispočetka vraćao vikendima, samo da je ne gleda, iako je to ružno reći, i ne misli ni o čemu.

U nekom drugom životu, u kojem je još imao majku, Roko je s njom znao sjediti u teta Divninoj kuhinji, šutke i načuljenih ušiju, upijajući riječi i mirise koje nije razumio, ali ih je volio, kao što se vole slatkiši o kojima čitaš u knjigama ili zemlje s najšarenijih stranica zemljopisnih atlasa - dok su na zogu blizu škole otac i Joso s muškarcima čijih se lica i nadimaka još mogao prisjetiti igrali buće i pili jaku bevandu.

Kad bi se za večeru vratili podnapiti, Joso bi ga pitao: „Jesi nam dobro čuva stare? Je l' ih triba tuć?“ - a Roko bi odmahivao glavom i pred njega pružao dlan na koji je Joso onda stavljao sjajnu kovanicu, a teta Divna pokazivala Rokovoj majci u odavno skoreni kaveni talog govoreći: „Tu ti vidin jednog malog bizmismena, na špijanju će i kuću izgraditi!“

Ali; bilo zbog toga što nije vidjela dobro ili zato jer je šalica lagala, ali Roko u životu nije izgradio ništa, i otac je prodao kuću, i Joso je svoju morao graditi ponovo jer su mu je srušili, a teta Divna je ležala sama u nečijoj tuđoj, daleko od sela - tako da tu od nekog biznisa ni za koga od njih nije bilo ni b, ili se tako bar činilo Roku dok je šutio i sjedio i puštao da mu se misli roje i oko glave zuje kao stršljenovi.

- A kako je tebi u Metropoli, kako nam ti živiš? - prenuo ga je pitanjem Joso, i Roko začu sebe kako odgovara jasno i sažeto, ne izostavljajući ništa i čudeći se u sebi kako čitav jedan život možeš ispričati u nekoliko rečenica, kao da sve ono što u njemu vrijedi življenja traje upravo toliko.

Čim se ukazala prva prilika, prstom je kucno o stol, ustao i protegnuo se.

- Idem ja napraviti đir - rekao je.

- Ne'š ti đira - nasmijao se Joso. - Samo se nemoj izgubit.

Roko im je mahnuo kao da od glave tjera neku ne posve neprivlačnu misao i zaputio se prema dolje.

* * *

Do raspuklog dudova stabla, gotovo uraslog u kameni zid ograde, stigao je za manje od deset minuta - jednako koliko mu je trebalo da se odluči, uđe u dvorište i napokon je pogleda.

Vrata kuće u kojoj je nekada stanovao Rokov djed i u kojoj su, prije nego što su u gradu izgradili svoju, stanovali Roko i njegovi roditelji - bila su otvorena ili, bolje rečeno, nije ih bilo. Na njihovo mjesto netko je uz pomoć par čavala i komadića žice pričvrstio plohu raskvašene šperploče - izum koji se vremenom raspao i koji je sada nalikovao rasklimanim salunskim vratima što se otvaraju pri svakom jačem udaru vjetra. Već iz daljine bilo je očito da novi vlasnici nisu žurili s popravcima, ili da su kuću kupili samo radi zemlje, a zemlju radi toga što će jednoga dana u Hrvatskoj vrijediti zlata, iako je taj dan daleko, a pitanje je i hoće li ga itko od nas dočekati - kako je tog jutra, nazdravljajući gomili naslaganog crijepa, rekao Joso. Otac o kući nije pričao nikada. Od onog dana kad je zajedno s Rokom u selo dovezen kao za svadbu, a odvezen kao sa sprovoda, o njoj je šutio kao zaliven, ali bilo je jasno da ga ono što je vidio muči i na prsima mu sjedi kao mora. U selo je odlazio sve rjeđe, a da je nije prodao, po onome što je Roko o njemu znao, možda bi i posve prestao odlaziti. Pa ipak, šutnja koja je među njima dvojicom ležala do tada, od te je prodaje postala još dublja i rječitija. Otac je zalijevao auto kao da će svakoga časa roditi grožđem ili jabukama, a Roko, svjestan da mu time čini nepravdu, njegovu pomoć oko kredita u

sebi nazivao egzorcizmom, vradžbinom kojom se duh stare kuće, s čitavom tužnom popudbinom, tjera u prostor njegova samačkog stana i njegova samačkog života. Neizgovorene optužbe što su se između njega i oca gomilale kuću su tako vremenom opustošile više od rata, razarajući je brže i temeljitije, sve dok od nje nije ostao samo još jedan jedini zid što ih je dijelio u tišini.

Dok je stajao u dvorištu, pred tri popločene stube što su ga odvajale od trijema i praznog okvira vrata, Roku se zato činilo da ne osjeća ništa. Izvana i iznutra bio je suh, a ako je išta i osjećao, onda se to nešto najbolje moglo opisati riječima „odvojenost“ i „praznina“, kao kada je umrla majka i kad mu se činilo da među ljudima u koroti, s visine od tisuću metara i iza najdebljeg stakla, promatra njezin sprovod, gomilu crnih prilika i sebe među njima.

Na prljavobijeloj fasadi sunce je rasplesavalo sjene razlistalog duda i Roko korakne naprijed, pridružujući im i svoju. Nekoliko trenutaka pred klimavim je zastorom stajao neodlučan, a onda odmakne šperploču, a pluća mu se napnu u iščekivanju nekog poznatog mirisa, daha, bilo čega. Ali nije se dogodilo ništa. Jedino što je mogao prepoznati bio je vonj vlage i mokraće, zadah mrtvih stvari, starosti i napuštenog mjesta.

- Eh! - vlastiti ga izdah neobično podsjeti na uzdah i on zabrza naprijed, nespretno, pokušavajući mu pobjeći.

A dalje je, makar i na trenutak, sve bilo kao u snu. Možda zbog nesigurna svjetla koje je u prostoriju ulazilo kroz dva zakrivena prozora, ili zbog onoga što je želio vidjeti i osjetiti, ali pred Rokovim su se očima, kao u mraku nekog zagušljivog orah-kina, jedan preko drugoga odvrtjela dva filma, oba prikazujući njega i kuću (njega i roditelje, njega i godišnja doba kako se nadviruju nad prozore!), oba točno i istinito, ali posve različito i drugačije, bljeskajući mu u lice neko ispremiješano i nepodnošljivo sada. Prostorija u kojoj svi skupa gledaju glomazni crno-bijeli televizor, i u kojoj u isto vrijeme više nema ni njih, ni televizora, ni ormara, ni stvari, ni zidnih tapeta, a na čijoj sredini, obasjan suncem koje dopire iz tkoznakojeg sjećanja,

stoji stol za koji Roko zna da se zajedno sa šporetom i majčinim rukama nalazi u kuhinji, dok se iznad njega njiše samo golo grlo žarulje, i luster od zelena stakla, i srebrna ukrasna traka Božićima, i paučina sada, i ništa, i sve čega se možeš sjetiti. Ladica stola bila je izvučena, a iz nje su, smežurane i presavijene kao za ruku vječnosti, virile požutjele novine. To je bio taj san. U trenutku u kojem je još trajao, Roko ih je želio uzeti i s njih u srku pročitati naslove, datume, sportske vijesti i osmrtnice; zaustaviti filmove i uvjeriti se da sve još uvijek stoji, da je vrijeme propalo negdje i da bi to negdje mogla biti baš ladica njihova kuhinjskog stola.

Umjesto toga, zaustavljen usred pokreta, zastane sam. Iz spavaće sobe od koje su ga odvajala samo odškrinuta vrata kojih je još uvijek bilo, do njega su dopirali glasovi. Dok im je u dva koraka prilazio, nije se stigao ni iznenaditi ni prepasti. Ispod cipela su mu pucketali komadići žbuke, i taj zvuk napuštenosti bio je jedino na što je mislio otvarajući ih i provirujući u sobu u kojoj je nekada spavao s roditeljima.

Sada, tamo su ležala njih dvojica.

Ili točnije; na razderanom kauču, okruženi gomilom razbacanih stripova, ležala su dva dječaka, dok je između njih, režeći i netremice gledajući Roka, stajao veliki crni pas. Bilo je teško reći koga je susret više iznenadio. Roko se ljuljao na pragu pokušavajući zadržati ravnotežu na nevidljivom zrnu tkoznačega, pas je spuznuo na pod, a dječaci ušutjeli nastojeći se uspraviti na kauču. I jedan i drugi mogli su imati trinaest godina, lica su im bila široka i blijeda, a niži je na glavi imao navučenu nekoliko brojeva preveliku kapu maskirne boje. Dječak s kapom uspio se uspraviti i sjesti, ali drugome ruka propadne u razderanu utrobu kauča pa on ostane ležati bespomoćan, leđima okrenut Roku, lica zagnjurenata u žuti plićak stripova.

- Bog, dečki - bilo je sve što je uspio smisliti Roko. - Samo vi čitajte, sve je... - a onda, osjećajući se neopisivo glupo, kao da izvodi

trostruki salto s cigaretom u zubima, dodao: - Ovdje sam prije živio... pa sam došao vidit...

Iako su i dalje šutjeli, na zvuk njegova glasa dječacima kao da je laknulo, a čak se i crni pas uzvrpoljio, okrenuo i povijena repa ponovo smjestio između njih.

- Nismo to mi... - promućao je dječak s kapom, pogledom pokazujući na krš oko sebe. - Već je bilo ovako kad smo mi došli.

Na široko lice padali su mu neuredni pramenovi crvene kose, a ispod pjegava nosa, poput traga puža golaća, srebrila se tanka vitica sline.

Koristeći priliku i hitro kao da ga netko mjeri štopericom, drugi se dječak iskobeljao iz kauča i sjeo prislanjajući leđa zidu, zabivši pogled u nevidljivu točku ispred sebe. U ruci je još uvijek stiskao Stripoteku čija je poderana naslovnica s crvenokosim čovjekom pera zataknuta o šljem u Rokovu sjećanju kresnula kratku, peckavu iskru.

- Kurdy i Jeremiah - pomislio je Roko. - Sa psom, na poderanom kauču, u jednoj kući bez vrata.

Osjeti kako odavno ni za što nije bio siguran da mu pripada toliko koliko je to osjetio tada, za taj strip i naslovnicu - kao da prvi put pripada i prvi put je u nešto siguran.

- Znam - rekao je izlazeći iz sobe. - Samo vi čitajte.

Od čitave kuće, ušao je još jedino u kupaonicu. U komadiću ogledala koji se nekim čudom još držao zida ugledao je komadić brade, komadić vrata i naušnicu. To je bio on. Negdje je nešto kvrcnulo, otkačilo se. On. I to je bilo čudno. Bio je u kući i sjećao se. To je bilo najčudnije od svega. Bio je siguran da je to on i bio je siguran da je to sjećanje.

Kad se vratio, Joso je na terasi kunjao popodnevnju siestu, a otac čeprkao po vrtu. Čučao je u tek okopanoj gredici, sa starim novinama i torbom za alat, u kojoj je Roko tek sad primijetio vrećicu punu sadnica paprika. Potpuno zadubljen u posao, otac je kidao novine na trake debljine dva prsta i zamatao donje dijelove sadnica, pazeći da ih pokrije skroz do korijena.

- Zbog rovaca, ludi su za stabljikom - sjećao se Roko da mu je rekao jednom davno. - To je trik kojemu me naučila tvoja mama.

Sada je radio šutke, a Roku se na jasnom svjetlu poslijepodneva pričinilo da mu prsti podrhtavaju. Učinilo mu se i da je onako savijen i prignut zemlji odjednom nalik nekom drugom čovjeku, puno nižem i sitnijem, nikako astronautu, nikako čovjeku iz auta, nikako ocu kojeg je imao čitav život. Poželio je i progovoriti, nešto mu reći, ali ništa pametno nije mu padalo na pamet i zato je samo stajao i buljio u očeve prste koji su kidali papir, omotavali ga oko sadnica i odlagali ih na zemlju. Pomislio je da vrijeme curi i da je proljeće. Pomislio je da je koža na očevim rukama osuta tamnim mrljama, a da su mu šake male i četvrtaste, nalik njegovima. Vrijeme je curilo. Bilo je proljeće. Gledao je očeve šake kako u gredicama dube rupe i polažu sadnice u zemlju s kompostom, gledao je kako ih očevi dlanovi prekrivaju, prelazeći i tapšući oko njih kao da bodre zemlju. Onda je otac ustao, otišao do bačve i vratio se s vjedrom punim mlake zemljane vode. Pružio ga je Roku zajedno s plastičnom posudicom, odrezanim dnom dvolitrene coca-cole. Roko nije rekao ništa. Najprije nespretno, a zatim sve preciznije, vodom je zalijevao brazde duž gredica, a onda, široko i polukružno, i zemlju oko mladica. Dok se savijao nad biljkama, osjećao je kako ga ispunja i u njega ulazi miris zemlje, miris tla natopljen vodom, davno zaboravljeni miris koji vrije bubama, i plodovima, i korijenjem, i životom - svime što je odrastanjem izgubio, u zamjenu za sve što nije dobio.

- Doli kod nas pada, ali ovdje je suvo - rekao je otac. - Dobro je zalij. Neka bar to raste.

Onda mu je prišao, prignuo se i, naslonjen na Rokovo rame, gledao kako zemlja guta vodu, pretvarajući se u gusti, mirisni ragu. Umrljanom rukom koja je mirisala na mater prešao mu je obrazom i Roko je briznuo u plač.

Čovjek u ženskim gaćicama

Lazar na patologiji

Na dežurstvima, ali i inače - Bruno je volio čitati. Volio je čitati sve što bi mu palo pod ruku; ali najviše novine i mračne romane s početka stoljeća: Döblina, Kafku, puno beskrvnih Austrijanaca i pokojeg Francuza, tek toliko da spere gorak okus. Čitao je i novije stvari, ali samo prelijećući stranice, smucajući se kroz rečenice iz kojih je bila isisana sva mudrost, i ljepota, i život, i jaja, i govno ljudsko, kako je znao reći Kolja.

Osim nekoliko nakvarcanih stažistica, Kolja je na odjelu bio jedina osoba koja je zanimala Bruna. Površno ga je upoznao još za vrijeme studija, a zblížili su se kad je dobio posao na patologiji, gdje je Kolja radio kao asistent. Bili su približno istih godina, ali Kolja je bio veteran, a Bruno novi specijalizant, jedan od onih koji na pauzama još uvijek zaobilaze tripice i bolonjez, a noću ne mogu zaspati bez apaurina. Tih prvih nekoliko mjeseci gotovo je prestao sličiti na sebe: bio je blijed, kronično neispavan i s podočnjacima koji su varirali od bolesnosivog do mrtvačkismedeg; zalijevao se parfemom da ubije smrad formalina, čitao i tuširao se više nego ikada, a u vodi i miomirisima uskoro bi vjerojatno i nestao da se nije umiješao Kolja.

Tog dana stajali su iznad tek dovezenog leša sitne devedesetogodišnjakinje, kad je Kolja skinuo rukavicu, izvadio cigaretu, nekoliko puta kucnuo po staričinu ramenu kao da važe što se i koliko o svemu može reći, i progovorio:

- Gadan je ovo posao, osobito za vas doktore... Najprije deset godina studirate kako liječiti ljude, a onda vas uvale u specijalne jedinice i sve treba učiti iznova... Živi i mrtvi: dva potpuno različita svijeta, dvije potpuno različite medicine...

Zaškiljio je na Bruna i u njega pokazao suprotnim krajem cigarete, nudeći mu valjda da zapali i usput razmisli o svemu.

- ...Ali, važno je ne zaboraviti: još uvijek medicine.

Dok je Bruno još pokušavao shvatiti kamo razgovor smjera, Kolja je golu ruku kojom je držao cigaretu položio na staričino čelo i tamo je ostavio trenutak-dva, kao da bolesnici provjerava temperaturu ili čeka da mu ledena koža pripali. Šutnja je potrajala nekoliko trenutaka i baš kad je Bruno pomislio da će razgovor stati jednako neočekivano kao što je i počeo, Kolja ga je pogledao i ruku odsutno prinio nosu, a Brunu nije bilo jasno pokušava li u nosnice vratiti miris duhana ili mrtve starice.

- Stvar je u tome da... Ako si zbilja doktor i voliš svoj posao... i ako u međuvremenu ne poludiš od nesanice i lošeg parfema... nakon nekog vremena naučiš da se može pomoći i mrtvacu, ali da najviše što ti tu možeš napraviti nije kopati mu po utrobi nego o njemu ispričati priču.

Nasmijao se i slegnuo ramenima.

- O tome, naravno, nije bilo riječi na faksu, ali nečemu nas valjda uči i liječnička praksa?

Još nekoliko trenutaka nezapaljenu je cigaretu vrtio u prstima, a zatim je stavio u usta, izvadio, stavio i izvadio ponovo, uz slijeganje ramenima i kiseli osmijeh tipa evo, odvikavam se.

- ...Samo s jednom razlikom: kad kažem priča, ne mislim na priču o živom čovjeku kojeg se sjećamo, nego na onu o mrtvom kojemu prišivamo život - priču koja početak ima u smrti o kojoj znamo sve, a kraj u rođenju o kojemu možemo samo nagađati.

Kada ga je pogledao u oči, Kolja se ponovno smijao, ali Bruno je bio siguran da se ne šali.

- I to je, dragi moj doktore, to: živi oplakuju svoje žive, a mrtvi ostaju nama i grobarima. Bitno je, dakle, ne predati se rutini. To je jedini

način na koji mrtvac još uvijek živi, i jedini na koji ovdje još možeš biti liječnik... Neka ožalošćeni oprostite, ali cvijeće, karmine, skalpeli, reinkarnacije... sve je to sranje i bolje je u njega ne polagati prevelike nade...

Tog dana, ali i puno puta kasnije, Bruno je trenutak u kojem je Kolja napokon zapalio cigaretu i sa starice skinuo plastičnu platu započinjući priču o njezinu izboranom, preplanulom licu, i tijelu bijelom, očuvanom i glatkom kao u šiparice, nazivao Majkom Svih Priča, onom koja ga je oživjela poput Lazara, izvukla iz groba u stijeni i ponovo učinila liječnikom. Tog dana, ali i puno puta kasnije, nije se mogao odlučiti je li mu na tome trebao biti zahvalan ili ne. U svakom slučaju, dok ga je slušao kako izgovara slike koje su u mrtvu ženu jednu po jednu vraćale boje i pokrete, osjećao je da se sve oko njega mijenja i postaje drugačije - onakvo kakvoga više nikada neće moći zaboraviti. Bilo je kao da se taj bezglasni, neobični, neočekivani život prostorijom razlio odjednom, poput u tami osvjetljenih fresaka, preplavljujući pritom i njega, i u Brunu više nije bilo ni mučnine, ni nesanice, ni smrada koji je trebalo prikriti. Sve je to bilo on; život; a bježati od sebe-života nije imalo smisla. Kada je Kolja završio i pogledao ga upitno, Bruno je zato duboko udahnuo, prstom dotakao siva staričina usta, i počeo pričati.

Rad oslobađa

Vrlo brzo, igra koju su otkrili tog popodneva pretvorila se u strast, a nedugo zatim i u porok. Prvu promjenu donijela je vještina. U početku mucave, pune pauza i ponavljanja, priče koje su pričali o mrtvacima ubrzo su postajale sve kompliciranije i duže, a budući da su igrati mogli samo kad bi dijelili smjenu, počelo im je ponestajati vremena. Problemu su se dovijali na razne načine: radeći prekovremeno, probirući leševe, zadajući si kraće forme; obrnute epitafe ili priče-u-pet-minuta, pričajući naizmjenice i nadopunjujući se, i napokon: pišući, iako su se na to odlučili najteže, zbog opasnosti da se - kako je rekao Kolja - „stvar ne isprostituirá“.

Pa ipak, koliko god rijetko bilo, baš je pisanje u igru donijelo i najznačajniju promjenu: stil. Naime, budući da su obojica i ranije puno čitali, u njihovoj pisanoj terapiji uskoro su se počeli primjećivati utjecaji lektire; jedan drugome u pričama su bili u stanju otkrivati posvete, čitateljske sklonosti ili čak više-manje svjesna plagiranja - a da bi ih što uspješnije raskrinkavali, Bruno i Kolja počeli su pisati, čitati i o knjigama pričati sve više, tako da je za njihovih dežurstava - citat je ovaj put Brunov - odjel ponekad podsjećao na konferencijsku dvoranu neke tajne kriptospisateljske sekte.

U prvo vrijeme, u tim je igraćim seansama glavnu riječ vodio Kolja. To je na neki način bilo razumljivo; iako je bio samo medicinski tehničar, pričati je počeo prvi, a i mrtvace je poznao kudikamo bolje od Bruna i to mu je davalo sigurnost i neupitni autoritet učitelja. Podučavao je Bruna kako se lešu prilazi prijateljski, bez stisnutih čeljusti i maramice uronjene u Ungaro prilijepljene na nos.

- Sve je u opuštenosti... - govorio je. - Kad si ukočen, ukočeniji si od njih i oni to osjete; zatvore se... Pun im je kurac leševa, kužiš, još im samo treba polumrtvi doktor... - podbadao bi ga i tjerao da se mrtvacu nasmije, potapša ga ili mu ispriča vic.

- I pazi što pričaš. Koliko god priča mogla govoriti o mrtvacu, toliko govori i o živome, onome koji je priča.

I baš te Koljine riječi, tko zna zašto i tko zna kad, Bruno je odlučio proglasiti vrhuncem svoga novog staža; možda i najvažnijom lekcijom cijeloga dotadašnjeg studija.

Primijenjena na Liječnika i Pacijenta, primijenjena na njega i mrtvace - bila je to medicina s velikim M; ona koju je jednom davno sanjao pa zaboravio, ljubio pa izgubio - medicina ljudi, prikazana bez smokvina lista, u svojoj goloj, ali nipošto sramotnoj pozi! U svojim esktatičnim umovanjima Kolja ju je predstavljao kao Vjeru prije Crkve, Pravdu prije Zakona, Misao prije Jezika... a Bruno nešto trezvenije volio zamišljati onom koja ukida granicu između bolesnog i zdravog, mrtvog i živog - i čiji je predmet samo i jedino čovjek, i ljudi;

suputnici i supatnici, oni koji između sebe dijele jedini mogući lijek - ljudskost.

Napokon, ono najvažnije bilo je podvučeno i velikim crvenim slovima zapisano u skriptima koja je namijenio svom novom studiju, a koja su prestajala iza sljedećeg zapisa: „Svako liječenje o liječniku govori jednako kao i o bolesniku. Ono ih spaja kao ljude koji su se susreli da podijele sudbinu i njezinu tajnu; život i njegov skriveniji dio: smrt“ - jer, razmišljao je tada Bruno; kao i svaka druga povijest, ni povijest bolesti nije izuzimala povjesničare, i zadnje što je itko u svemu mogao osjetiti bila je ravnodušnost...

Osim toga - pokazalo se ubrzo - to „s pričom koja priča o onome koji je priča“ u Koljinu je pojedinačnom slučaju imalo i svoju drugu, nimalo teoretsku stranu.

U čitanju, kao i u pisanju, naime, Kolja je volio Ruse. Njih je, „s obzirom na kontekst i okolnosti“, smatrao najprikladnijima, onima koji „najbolje zahvaćaju i najbolje osjećaju problem, a možda i šire“. Već otprije poznao je Olešu, Bjelog i Harmsa, a novi val čitateljske groznice, umjesto cigaretama, usta mu je napunio Solženjicinom, Jerofejevom, Limonovim... pa čak i Schulzeom, koji je bio Nijemac, ali je znao biti lud i divalj i sretnotužan kao pravi pravcati Rus. Postavljen na put ovoj bujici priča, Bruno je uskoro saznao da je Rus bio i Kolja, točnije: njegov djed po majci, koji je kao kapetan carske vojske tko zna kojom igrom slučaja pred Crvenima iz Petrograda pobjegao u Prilep, Kraljevina Jugoslavija, umjesto u Pariz, Republika Francuska - kao svaki bjelogardijac koji je iole držao do sebe. Za razliku od ostalih, obično jetkih i mračnozabavnih Koljinih priča, ova je tinjala nekakvim naelektriziranim fatalizmom, zlosutnom pomirenošću koju Bruno ne bi osjetio nikad dok bi Kolja pričao o leševima - kao da sudbine mrtvih, za razliku od njegove vlastite, još uvijek mogu izaći na dobro.

Sav taj zemljopisno-povijesni karambol Nikolaja Aleksandroviča Pimenova, naime, za Kolju je bio nedvojben dokaz o zloj kobi i neumitnom padu obitelji, propasti koja je onda, kao u nekom

Ljermontovljevu retku, sudbinski opravdavala zlu kob i pojedinačni pad svakog od njezinih budućih članova, a od svih naročito njega, Kolje Vinovrškog osobno. Karmički zez pritom nije ublažavalo ni to što se sam Kolja prije četrdesetak godina rodio kao Hrvat; činjenica koja mu se zapravo najčešće činila samo dodatnom otegotnom okolnošću i razlogom više za bezuvjetnu predaju vragu ravnodušnosti.

Kada su se, naime, Koljin djed Rus, baka Makedonka, i ostatak miješane obitelji iz Prilepa odlučili preseliti u Chicago, sestri Koljine majke koja se uspjela udati za Amerikanca, jedina koja je ostala u zemlji koja tone bila je njegova buduća roditeljica, zaljubljena u Zagorca na privremenom radu u inozemstvu i ista ona koja će Kolju roditi usred Zagreba, glavnog grada zemlje u kojoj će se on u nepunih dvadeset godina ženiti i vojsku služiti dvaput, u dva različita rata i dvije različite države.

Je li to sreća?

Ne; to je sranje.

Ili sudbina.

„Govor višeg razuma, čak i kad je nerazumljiv, pada kao sjeme na humus duha i, kasnije, zagonentnim putovima, daje svoj plod“ - mantrao je Kolja Hljebnikova, da bi ga odmah zatim zaboravljao, psujući život i sreću i sudbinu, u dimu cigareta ljutit i divalj poput kozačkog atamana.

- Bijes oslobađa! Pričanje oslobađa! Rad oslobađa!... Od čega se to trebamo osloboditi i kakva je sloboda koja se nudi? Pitanje ponude i potražnje!? Pitanje zakonitosti tržišta?! Pitanje bitka i biti?! Teorija kaosa susreće ekonomsku teoriju, susreće teoriju društva!? Pokret leptirova krila iznad Dugog Sela uzrokuje pad dionica Coca-Cole, uzrokuje zatvaranje tvornica, otpuštanje ljudi i slom pojedinačnih obitelji širom svijeta!?... To znači razmišljati globalno!? Je li život nesloboda? Gdje sam tu ja? Gdje su tu Otac i Sin i Duh Sveti? Bar

jedan od četvorice? Tko fali, koga nema, majku mu!? - grmio je Kolja iznad mrtvacā, a Bruno do njega slijegao ramenima, pričao i bilježio hladno i precizno, poput onkologa u viziti ili čovjeka bez svojstava.

I dogodilo se nešto čudno; što je više bio svjestan sebe i svijeta u kojem je živio, manje ga je bio u stanju primjećivati i razumjeti. Bio je to paradoks vrijedan pažnje.

Pričanje o mrtvacima, putovanje od opipljivih i stvarnih tijela mrtvih ljudi do nesigurne obale njihova rođenja, u svijetu živih činilo ga je duhom, trpkim odmetnutim Haronom, a novčić koji je za trud primao na drugoj strani nije vrijedio ništa. Promjena koju je pritom osjećao bila je blagotvorna, a mijenjao se naočigled! Uz mrtvace je postajao smireniji, osjetljiviji na različitosti koje nije primjećivao među živima, pažljiviji za sve bljeđe, nestajuće tragove življenja... Kao liječnik, bio je sve svjesniji pretilosti, loše ishrane, slabog kretanja, najrazličitijih zemaljskih ovisnosti svojih pacijenata leševa... ali kao čovjeka ta ga promjena nije tjerala na ulicu, nije žurio buditi žive, najavljivati sudnji dan, mijenjati buduće mrtvace!

Kao u viziji zapisanoj na prvoj i posljednjoj stranici svojih skripta, želio je biti čovjekom među ljudima, ali baš ga je priroda te novootkrivene ljudskosti udaljavala od njih!

Bilo je to neobično, ali nimalo uznemirujuće.

Bilo je čudno, ali nipošto neugodno: kao da je nakon života provedenog u sljepilu odjednom progledao samo da shvati da je za ono do čega mu je stalo mrak bio kudikamo rječitiji.

Bilo je dobro.

I osjećao je da ga je baš to znanje, možda čak jače i presudnije od priče o starici koju je onoga dana prvi put ispričao Kolja, učinilo slobodnim; slobodnim da bude, da se osjeti dijelom; ne razmišljajući pritom previše kolikim niti od čega. Prema svijetu i prema leševima više nije osjećao ni strah ni gađenje - samo prazninu koju je sebi

objašnjavao višim stanjem svijesti, u svim zvučnijim terminima istočnjačke filozofije kojih se mogao prisjetiti. Igra mu je donosila olakšanje; osjećaj da upravljajući sudbinama mrtvaca biva usred života ne dotičući ga se. I u tome je postao vješt. Mogućnosti su bile nepregledne i zanimale su ga, a on se za tu novu strast uhvatio silinom čovjeka koji je nije osjetio nikad. Mrtvace je ponekad dodirivao i u mislima, o njima razmišljao i pričao van radnog vremena, sve dok radnog vremena više nije ni bilo. Sâmo vrijeme bilo je radno. Prevrtao se u krevetu i zapisivao stranice i stranice; gorio! Da nije bilo suludo, pomislio bi da se zaljubio.

- Klasični slučaj platonske nekrofilije - tješio ga je Kolja. - Pouzdano prolazi nakon dva duga vikenda.

Ali nije.

Drastični pokušaj triježnjenja donio je tek Denis Johnson. Kad su pročitali Isusovog sina, Kolja je na dežurstvo donio neke gljive, podijelili su ih i pojeli među teglama s tumorima.

- Sve je ružno, ali svijet je lijep! Svijet je jedinstvo suprotnosti! - buncao je Bruno-bolnička-verzija-Jima Morrissona, raširenih ruku kružeći prostorijom sa staklenkama, vrteći se poput derviša. - Svaki kompot je svet! Svaki tumor je dar od Boga!

Kasnije mu je bilo žao, i stidio se, ali bilo je kasno. Kolji je sutradan rekao da pouzdano zna da silaze s uma, da moraju prestati s glupostima i vratiti se pravoj medicini koju su učili i za koju su na kraju krajeva i plaćeni. Ali prava medicina bila je tužna. Neko vrijeme namještali su odvojene šihte, šutjeli i izbjegavali se na hodnicima, sve dok Bruno više nije mogao izdržati, dok nije nazvao Kolju i rekao mu da je glupo da se skrivaju kao balavci, da je smiješno, i da su zadnji šupci ako stvar s pričanjem ne mogu držati pod kontrolom.

- Naravno da možemo, čovječe... - rekao je Kolja, a Bruno je znao da laže - Nije to crack... Treba samo odlučiti...

I odlučili su. Neko vrijeme. A onda je prošao mjesec-dva, a došao Ulovljeni Lovac, i Utopljeni Njemački Turist, i Premlaćeni Cigančić, i Žena bez Srca, i oni su opet počeli pričati.

Sjeme na linoleumu

Brunu se ponekad činilo da cijeli svijet funkcionira kao njih dvojica. Televizor je pričao o mrtvacima, novine su pričale o mrtvacima, susjedi su pričali o mrtvacima, mama i tata su pričali o mrtvacima... čak je i Sanja pričala o mrtvim mačkama i psima koje seciraju na faksu, kad god bi ležali u krevetu i pušili nakon njihova brzog, medicinskog seksa.

Ipak, svi su oni pričali drugačije.

- Za njih su mrtvi drugo; nisu nego znače - problem je locirao Kolja.
- A znače sve: mržnju, strah, uštedu, užitak, izborne glasove, novac... nešto što sa samim mrtvacima veze nema... Sjeti se samo Gogolja... Oni koji pričaju živi su, a priče su im najprljavija moguća politika života... boli njih kurac za mrtve: farizeji brinu samo za sebe!... uvijek, u svakoj prilici i bez jednog jebenog izuzetka!

Ali jebenih izuzetaka je bilo.

Jednog dana, u crnoj kožnatoj jakni i s motorističkom kacigom ispod ruke, na odjelu se pojavio Ferić.

To je, govorili su kasnije, bilo nešto poput Čuda, ali Čuda kojemu se još moglo nadati.

Ferić je bio pisac, iako se takvo što o njemu gotovo da i nije trebalo reći. Bio je popularan, možda i najpopularniji domaći pisac za kojega su čuli; jedan od onih za čiji izgled i bračno stanje znate čak i prije nego što ste ih čitali, onaj o kojem ljudi imaju svoje mišljenje, kojega političari spominju u rubrikama „što čitaju poznati“ i jedan od rijetkih

koji su u njihovu patološku lektiru ušli gotovo po automatizmu, stvar koju je ispočetka trebao zahvaliti prašini i buci koje je podigao, a onda i knjigama koje je napisao.

Bio je svakako i jedini pisac oko kojega se Bruno i Kolja nisu mogli složiti misli li doista ozbiljno ili ne.

Radilo se zapravo o jednoj Ferićevoj rečenici.

U priči Anđeo u ofsajdu, na usta pripovjedača, patologa koji dolazi na sprovod prijateljeve devetogodišnje kćeri, Ferić u jednom trenutku izgovara: „Bog voli ironiju“ i u njihova srca zauvijek unosi sumnju, ne toliko u Boga, koliko u to može li se o poslu patologa reći išta više od toga. Kolja je tvrdio da je Ferić tim riječima napipao „srž svega što su oni, njih dvojica - doktori za mrtvace“ i da, kad je već uspio u tome, „njegovo bavljenje mrtvima i bolesnima, kolikogod ironično bilo, ne može biti šala“, dok se Bruno hvatao za dio s ironijom i dokazivao da je „kad nju jednom priznaš za nešto što je dopušteno Bogu, nemoguće išta više gledati uistinu ozbiljnim očima“.

Bilo kako bilo, čitati su ga voljeli obojica, ne jednom pomišljajući kakva bi sreća bila kad bi na jednoj od svojih znamenitih književnoistraživačkih vizita naletio i na njih.

Naime, reputacija pisca zainteresiranog za bizarno, bolesno i mrtvo - ista ona koju mu je u medijima i priskrbila slavu tamnog celebrityja - Ferića je, sudeći po pričama koje su kolale po medicinskim krugovima, i prije vodila po onkologijama, psihijatrijama, odjelima za zarazne i spolne bolesti... ali njih dvojica o tim su legendarnim posjetima sve dotad samo slušali i to nikada izravno od onih kojima se pisac „ukazao“, nego u već namrtvo izvakanim pričama, od sumnjivo brbljavih sestara, iz treće ili čak četvrte ruke.

U devet od deset takvih izviješća Ferić se u bolnici pojavljivao noću, najčešće u zelenoj bolničkoj kuti i sa zveckavom crnom liječničkom torbom, artefaktom koji je otvarao samo kad bi ga s bolesnikom u prostoriji ostavili nasamo, pa se tako o njezinu tajanstvenom

sadržaju moglo samo nagađati. Jedan im se medicinski brat psihijatrijskog reda i sumnjivo crvena nosa čak i kleo da Ferić tu tajnu dijeli samo sa shizofrenicima, i to onim provjerenima, zato jer njima nitko neće povjerovati, a ionako ne postoji neka realna mogućnost ozdravljenja.

Stvarnost se, već po običaju, pokazala nešto drugačija.

Za početak; bilo je podne.

Nakon devet krugova recepcijskog pakla, kao i svaka druga očajna stranka, Ferić je najprije nazvao, a onda - kad su ga napokon spojili s Brunom, koji je toga dana držao smjenu - predstavio se i plaho, gotovo pretjerano pristojno pitao može li razgovarati s doktorom Radmanom. Kad mu je Bruno rekao da je doktor na putovanju i da ga zamjenjuje on, pitao je može li doći i ostaviti neke sitnice koje ima za njega. Iako nijednom nije spomenuo da je pisac, Bruno je odmah spojio ime i prezime, rekao naravno, poklopio, a onda pozvao Kolju koji nije mogao vjerovati svojim ušima: Ferić! A onda je sve bilo kao u Hitnoj službi; čitavih pola sata vrtjeli su se i po odjelu motali naizgled strašno zaposleni, a misli su im skakale s mogućih Ferićevih pitanja na sumnjive molbe i ponude, na priče, crnu torbu sa sitnicama za dr. Radmana, na sablasno zveckanje i nazad!

Kad se napokon pojavio, pisac je izgledao zbunjeno, gotovo jednako kao i oni. Bio je to ne pretjerano visok, punačak muškarac u kasnim tridesetima, s bradicom i pokretima koji su otkrivali živost ili nestrpljenje. Oči su mu se ispod pozlaćenih cvikera plavile u iščekivanju, ramena oštro podizala, i na ulasku jedva da se uspio predstaviti, a oni su mu već trčali u susret s ispruženim rukama - ali prostora nije bilo, motoristička kaciga mu je smetala, a on se nije mogao odlučiti ostaviti je, sve dok mu je Kolja u uzbuđenju zamalo nije istrgnuo iz ruke, zajedno sa satom i palcem, i odložio na jedan od ormarića sa staklenkama.

Sudeći po pogledu koji je dobacio izlaznim vratima, Ferića je ova žustrast prilično zbunila, a možda čak i uplašila. Prepuštajući im

kacigu na milost i nemilost, napravio je korak unazad instinktivno štiteći leđa, a onda stao ukočen i teško dišući, fiksirajući ih širom razrogačenih očiju.

- Sad će ga šlog! - šapnuo je Kolja Brunu, prekoravajući se zbog toga što su zaboravili na Ferićevu hipohondriju, uz mračnjaštvo i perverziju, još jednu miljenicu medija. - Polako...

I bilo je polako. Bruno je gledao Ferića, a Ferić je gledao Brunu, dok mu je Adamova jabučica vratom šetala gore-dolje poput mini-aliena zatvorenog u kobasici. Bio je to loš znak. Sada preplašeni i oni, pred čovjekom u crnoj jakni nekoliko su trenutaka stajali nepomični, kao revolveraši koji čekaju na potez protivnika. Neonsko sunce bilo je visoko, nakovnji su odjekivali u sljepoočnicama, a Ferić je napravio pokret da s leđa skine crni kožnati ruksak.

Odjednom, više se nije čulo ništa.

Možda zabrinut za pisca, a možda i za sebe, Kolja je makinalno posegnuo za cigaretom koje nije bilo, a Bruno odrvenio osjećajući kako mu niz kralježnicu beskrajno sporo mili debela graška znoja.

Kao u vesternu u kojem se čeka samo na prvi pucanj, vrijeme je stalo i tako je stajalo između njih sve dok tišinu umjesto Morriconeova zvižduka odjednom nije rasparao zvuk patent-zatvarača.

Zzzzzzip.

Na užas dvojice u bijelim mantilima, Ferićeva oznojena ruka zavukla se u ruksak i iz njega izvadila plavu najlonsku vrećicu u koju je bilo nešto što je podsjećalo na bocu dvolitrenku umotanu u škarnicl.

- Evo... - pružio je stvar prema Brunu koji je i nehotice ustuknuo. - Za doktora Radmana... Bili smo malo na moru pa... boca maslinova ulja... ravno s Raba...

Nakon što im se ispričao zbog zadihanosti (sve te silne stepenice, a žena ga doma čeka s ručkom!), prije nego što ih je ostavio, Ferić im je, valjda pristojnosti radi, postavio nekoliko pitanja, uglavnom o tome gdje ljetuju, kako komentiraju stanje u zdravstvu i slično, a oni su se zbunili i odgovarali glupo, toliko glupo da im je poslije bilo smiješno, a ne žao, toliko su bili zbunjeni!

Preuzimajući nakratko ulogu optimista, Kolja je kasnije tvrdio da je baš to bilo dobro jer je pokazalo da svoje priče o mrtvacima ne pokušavaju udarati na velika zvona, da se ne žele komercijalizirati ili ikome uvlačiti u guzicu, uza sve dužno poštovanje i uključujući tu i neprikosnovene autoritete, uzore, ljude koje vole i poštuju.

- Ovdje sam i pričam za gušt svoj i gušt svojih pacijenata! - grmio je
- Na to sam prisegnuo! Tako bi želio i Hipokrat!

Bruno nije rekao ništa. Nije mu bilo svejedno, ali duboko u sebi osjetio je nekakav kvrc, buć, nešto nalik olakšanju. Boca maslinova ulja za doktora Radmana bila je čudo; doduše, ne onakvo kakvo je očekivao od Ferića, ali svakako jedno od onih koja ti mogu promijeniti život. U prvi mah čak je došao u iskušenje da bocu mirisne rapske pomasti otvori i u njega se uvjeri prstom, ali učas se osjetio poput Tome i odustao.

- Sve je to - mislio je - zapravo vrlo, vrlo čudno; da se čovjek zamisli.

Stvar je možda bila u izgledu.

Iako mu je sliku višeput vidio u novinama, čitajući Ferićeve priče, Bruno je pisca zamišljao drugačije, možda malo starijeg ali lukavijeg, oštrijeg a pokvarenijeg, kao neku vrstu umirovljenog Boba iz Twin Peaksa.

Ferić koji ih je posjetio bio je netko drugi. Bio je to čovjek iz kina ili tramvaja, netko koga su mogli sretati i ne primjećivati svaki dan.

Bruno je bio svjestan da mu je sve ovo vrijeme mogao kimati u dućanu, preko ramena mu se nadvirivati u novine, iza njega čekati u redu u pošti, zaboravljati ga i ne vidjeti, od danas pa do kraja života.

- Bog voli ironiju, a izgled vara - likovao je Kolja. - Pogledaj nas dvojicu!

I Bruno je gledao. Bili su normalni. Tako su izgledali.

- Ali pretpostavlja se da mi jesmo normalni - pobunio se. - Mi smo medicinsko osoblje.

- A on predaje u školi! Odgaja djecu! Čovjek koji uči druge ljude... da vide... Jedino po čemu se razlikuje od prosječnog kolege jest to što zadani plan i program ostvaruje pričama... kao uostalom i neki ovdje prisutni...

Kolja je prestajao pušiti i jeo je jabuke. Danima je grizao, njih i sve oko sebe, ali sada je bio živčan ali pravedan. Jedna sjajna koštica pod zubima mu je frcnula, napravila luk i pala na sivi pod od linoleuma. Pogledao ju je rastreseno, kao što Bog u Ferićevoj priči valjda gleda čovjeka, i nogom zašuljao pod jedan od medicinskih ormara.

- Razumije li zemlja sjeme koje u nju baca orač? Ne. Ali njiva u jesen ipak izrasta kao odgovor na to sjeme. Tako kaže Hljebnikov... A ja kažem: riječi su takvo sjeme i djela su takvo sjeme. Čovjek je u isto vrijeme i njiva i orač! A Bog voli ironiju. Huh! Dao bih guzicu za cigaretu!

Novogodišnja priča

Nakon nekog vremena, ipak, sve je to postalo normalno: i on, i Kolja, i priče, i ta čudna zaljubljenost u mrtvace, dar koji je naučio primati kao Sanjine poljupce: zahvalno, ali u biti rutinski, ravnodušno.

Zapravo - pomišljao je ponekad - kao i sve zaljubljenosti, i ova se počela habati s vremenom. Nitko nije bio kriv, takva je bila priroda stvari. Da su Romeo i Julija preživjeli - znao je mudrovati zazivajući klasike - njihovu tragediju ne bi napisao Shakespeare, nego Ibsen; ubrzo nakon zakonite konzumacije veze, strast bi zamijenila ljubomora, ljubomora bi postala čangrizavost, čangrizavost se skrasila u ravnodušnosti... i najkasnije do kraja prvog čina bio bi to dobri stari tužni građanski brak kakav poznajemo iz susjedstva, a ljudi zbog njega ne bi hodočastili u Veronu, nego u Nagykanizsu - kao što uostalom i čine.

Ljubavna ludost jednostavno nije stvorena da traje...

Pa ipak.

Pa ipak, i on i Kolja pričali su i dalje, i tome se nije moglo dodati ni oduzeti ništa.

Je li sve bilo navika, dosada ili slabost, nisu se pitali. Svoju su zaljubljenost servisirali na dežurstvima, ali nikad im nije palo na pamet da se nakon posla nađu ili izađu na piće. Bruno o Kolji nije znao ništa što se nije ticalo književnosti, ili života koji se mogao ili htio ispričati kroz nju. Kolja o Brunu možda ni toliko. Kad su se jednom pred Božić slučajno susreli u robnoj kući, Bruno je bio sa Sanjom, a Kolja sa zaplakanim musavim djetetom u premalenom crvenom kaputiću. Tko zna zašto, ali obojici je bilo neugodno. Nisu kimnuli niti pokazali da se poznaju. Sutradan, u bolnici, o događaju nisu progovorili ni riječi. O mrtvacima su, naprotiv, pričali. Tog dana naročito dobro.

- Ljubav ne može biti prema jednom - Kolja je zapisao o mršavoj djevojci izrovanih vena koju su im na stol dopremili na sam Badnjak.
- Ako zaista voliš, ma što to bilo, voljet ćeš sve. Rođenje otvara, ali samo ljubav može držati otvorenim.

Papir je bio istrgan i Bruno ga je našao nekoliko dana kasnije, slučajno prepoznavši Koljin rukopis u kanti za smeće. Dok ga je

vraćao među otpatke, prvi put otkako su se upoznali, osjetio se neprilično; odjednom nelagodno i stidno, kao da je Kolju vidio golog, bez uobičajenih krpica od citata i izmišljotina. Sutradan, na Staru godinu, u bolnicu je javio da je bolestan i da ostaje kod kuće. Nije znao reći od čega, ali odlučio je ozdraviti. Bilo je jasno da nestaje. Isključio je telefon i mobitel, a kada je netko pozvonio na vrata, nije se javio. U jedinom izlasku tog dana iz dućana je donio nekoliko velikih kartonskih kutija i šest limenki piva. Zaključao se i navukao zastore. Dok su vani odjekivale petarde, a iz susjednih se stanova orili zvuci jeftinih televizijskih fešti, u kutije je naslagao sve knjige koje je imao i, vrebajući trenutak kada pred zgradom nije vidio nikoga, nešto poslije ponoći ugurao ih u lift i ostavio ispred ulaza zgrade preko puta. Kada se vratio, fotelju je postavio pored prozora, ugasio sva svjetla, otvorio prvu limenku i namjestio se tako da pogledom može obuhvatiti ulaz zajedno s dijelom kolnika ispred zgrade. Što se njega ticalo, moglo je početi. Cijele noći gledao je i pijuckao, a kad mu se pred zoru učinilo da će ga savladati san, navio je budilicu. Zatvorio je oči, ali spavati nije mogao. Osjećao se čudno; umorno, ali budno; posve bolesno, ali bistro. Kada je negdje oko šest zazvonio sat, on je već stajao do prozora i srkao prvu novogodišnju kavu. Gledao je kutije i svijet oko njih. Jutro je bilo sivo i vlažno, a dim koji je kuljao iz automobila gotovo da se nije primjećivao. Tek nešto vidljiviji, ljudi su polako punili ulicu, umorno ulazeći ili izlazeći iz zgrada, sudarajući se i teturajući poput mrava pošpricanih dezodoransom. Bruno im je davao vremena. Promatrao je kako oni iz zgrade preko puta otkrivaju kutije, kako pored njih najprije prolaze nezainteresirano, zatim začuđeno, a na kraju nepovjerljivo i pomalo uvrijeđeno, kao da negdje oko sebe slute oko skrivene kamere. Knjige su bile ušćuvane i nije ih mogao kriviti. Cijela situacija podsjećala ga je na dokumentarac o lešinarima koji je jednom vidio na televiziji; velikom sisavcu na umoru najprije prilazi najhrabrija ptica, dogega se lijeno, gotovo nezainteresirano, ključne komadić mesa i odleti, dok ostale nekoliko koraka dalje čekaju ishod eksperimenta. Ne bez užasa, Bruno je shvatio da ovaj put navija za ptice. To je bio lijek. Gledao je kako kutijama napokon prilazi nekoliko dječaka, kako se kratko ošišani klinac u crnom baloneru približava jednoj i po njoj kopa najprije bojažljivo, debelu smeđu

knjigu kako mu pada na pod, ostale dječake kako se osvrću oko sebe pa, kada se ne dogodi ništa, knjige uzimaju hrabrije, smijući se, među sobom ih dodajući zaigrano, obijesno, dobacujući.

Igra se zatim širi, prenosi na ulicu.

Bruno je gledao raskriljene knjige kako se iz ruku dječaka odapinju, vijore, paraju i gomilaju pod automobilima, po travnjacima, kantama za smeće. Gledao je knjige koje se pretvaraju u blatnjave nogometne stative i sjajne blagdanske lomače, knjige koje zatim podižu i raznose veći grabljivci; mamurni studenti, pospani klošari, oprezni Cigani, mrzovoljni smetlari, sivi ljudi iz dućana koji na scenu ulaze niotkud i ponovo uzimaju svoje kutije da sve nestane kao da ga nikada nije ni bilo.

Muškarac u ženskim gaćicama

Kad se vratio na odjel, Bruno je znao da s Koljom više nikada neće progovoriti o mrtvacima. Nije ga izbjegavao niti se trudio da im se smjene ne poklope; jednostavno; kad bi se susreli iznad leša, nekako prešutno, zajedno su počeli šutjeti jednako složno kao što su nekada pričali. Bio je to kraj, mislio je Bruno, i bio je siguran da ima pravo. Bio je to kraj pričanja, čitanja, kraj laganja, zavaravanja i maskiranja. Bio je i petak, kraj smjene, kad mu je pažnju, na odlasku, privukao prigušeni smijeh bolničara.

- Doktore, pogledajte ovoga; imate ćevape ako pogodite gdje je taj slavio...

Kad su mu prišli s kolicima, Bruno je na njima ugledao ispružena čovjeka koji sudeći po boji kože nije mogao biti mrtav više od dvanaest sati. Bio je to malo krupniji muškarac srednjih godina, srednjeg rasta i kratke smeđe kose, s trodnevnom bradom prošaranom sjedinama i licem koje je moglo pripadati svakome. Bilo je očito da su ga počeli svlačiti od cipela jer je bio bos i bez čarapa, ali je na sebi još uvijek imao baloner, debeli sivi sako, pleteni prsluk

koji je skrivao zgužvanu, ali čistu bijelu košulju, i napokon; raskopčane crne hlače ispod kojih je virilo ono što je i izazvalo smijeh bolničara: minijature, malo zapišane, ali još uvijek bijele - ženske gaćice.

Prizor nije bio smiješan, ali Bruna je natjerao da se nasmije.

Iako već odavna nije imao problema ni s čim mrtvim, nešto u naopakosti, opipljivoj iščašenosti scene grčilo mu je želudac, ali pomisao na Kolju i priče, cigarete i odvikavanje, bolest i ironiju, privid - sve te krckave fraze... iz grla mu je i protiv volje istjerala nekoliko škripavih trzaja, koje je mlađi bolničar, onaj kojega Bruno nije poznao, shvatio kao poticaj i muškarčeve hlače spustio još niže, dok se gaćice nisu ukazale u potpunosti.

- Stairway to Heaven - nasmijao se pokazujući tamne koverče koje su izbijale ispod elastičnog ruba gaćica i širile se po truhu leša. - Ovdje imamo jednu zdravo čupavu disko kraljicu... A da ga na cesti vidiš dignutih hlača, rekao bi: normalan frajer...

Bruno se i dalje smiješio, ali sada nekako drugačije, grimasom koja je više podsjećala na iskrivljeno lice čovjeka koji je upravo doživio moždani udar. Takav, pogled je najprije dobio mladiću pored kolica, a onda i starijem bolničaru koji je stajao sa strane, igrajući se rubom zelenog kombinezona. Obojica su mu uzvratili osmijeh, mlađi čak i namigujući.

- A vi ste normalni, dečki?

Kad su ga pogledali u čudu, lice mu je bilo sve prije negoli nasmiješeno. Odjednom, izgledalo je da je u svome bijelom mantilu narastao i izdužio se, a u očima su mu sjali hladnoća i onaj nezamjenjivi prijezir kakvim bolničare znaju šibati samo liječnici.

- Volite se igrati s mrtvacima? Hoćete na disciplinsku? - u dva koraka prišao je mlađem bolničaru, sijevnuo i unio mu se u lice - To je neka igra; vaša mala tajna, ha? Zabavljate se? Mislite da je ovo cirkus?

Kažiprstom je dodirnuo mrtvačeve gaćice kao da upire u dokaz, dlanom prešao preko obraslog trbuha i nenadano ga gurnuo pod nos bolničaru.

- Ovo tražiš?

Kad se preneraženi mladić pokušao odmaknuti, Bruno je zamahnuo i palcem ga i kažiprstom uhvatio za nos vičući:

- Ovo je bolnica, imbecili, pokažite malo poštovanja ili marš odavde!

Navrat-nanos, iznoseći kolica i zaklanjajući ga od podivljalog liječnika, stariji bolničar za lakat je dograbio mlađega i u hodniku su nestali bez riječi.

Bruno je ostao sam.

Sjeo je i zapalio cigaretu.

Bio je uzbuđen i prsti su mu drhtali, ali nešto mu je govorilo da se ne tresu zbog toga što se upravo dogodilo. Zapravo, nije bio siguran da može reći što se zaista dogodilo; nije bio siguran pa nije ni pokušavao. Važnije je bilo ono što se događalo sada.

Ali sada; sada je bilo još neprozirnije.

U nekoliko brzih dodira vlastito tijelo prekontrolirao je rutinski, kao liječnik koji na sistematskom pregledu popunjava obrazac za tisućitog pacijenta, no ili je tijelo odbijalo sudjelovati, ili su obrasci bili krivi i on je u tome uskoro ostao sam. Zatvorio je oči i pamtio. Osjećao je kako se guši, ali prsa su mu se nadimala mirno, u urednim udisajima i izdisajima. Osjećao je kako mu srce divlja u sljepoočnicama, ali kad je potražio puls, bio je dubok i ujednačen, kao da se upravo probudio iz sna. Usprkos groznici koja ga je tresla, čelo mu je na dodir bilo mlako i on se ubrzo prepustio fantomskoj vrućici, odustao. Uopće, sva logična objašnjenja, sve uzročno-posljedične veze u tom su mu se trenutku činile naročito mutnima i

zamršenima. Kad je osjetio da može, ugasio je cigaretu, ostavio upute dežurnoj sestri, presvukao se i išetao s odjela. Bilo je jasno da mu se događa nešto neobično, ali nešto što počinje i završava u njemu - nigdje drugdje - bolest koju ne može prepoznati naprosto zato jer je živi!

Dok je koračao hodnikom, Bruno je zato osjećao da je isti i da je promijenjen, miran i uzburkan, kao gusjenica pred otisnuće. Vrenje koje mu se događalo u koži, u glavi, pod prstima, zamišljao je kao prastari grč prirode, silnu uzburku živaca, uzbudano pamćenje bića; slutio ih je kao nevidljivu drhtavicu u kojoj se tijelo prisjeća svih davno preležanih prehlada, svih virusa na koje je zaboravio, svih gripa i mučnina koje su ga ikada dohvatile... Zašto i kako - nije bilo važno: uopće, upitnici!? Gdje nestaje sve što sam ikada iskusio; bol i trpljenje, zarastanje, strah? Ako ne nestaje, gdje je? U jednom trenutku, sasvim kratkom, trznuo ga je u hodu lom ruke skršene prije dvadeset godina na staroj Mankančevoj trešnji, zapeklo u grlu sjećanje na operirane mandule i on je zažmirio očekujući u pupku crveni potres rođenja, britko i bolno upoznavanje svjetla! Ali tijelo je sigurno koračalo u sada, i on je sve to odlučio staviti sa strane, još jedanput privremeno odložiti, zaboraviti do skora.

- Blaženi oni koji mogu! - pomislio je i nasmijao se sebi, u sebi.

Za svo to vrijeme, mozak mu je radio savršeno. Tumarajući odjelima, ničim izazvan, nekoliko puta upustio se u brze šaljive razgovore s liječnicima, pažljivo prateći ne bi li im u očima primijetio trag zabrinutosti, straha, neko naglo i naročito spektakularno prepoznavanje rijetkog i opasnog simptoma! Ali liječnici nisu vidjeli ništa. Ohrabren kao nakon povoljnog nalaza, Bruno je izašao iz zgrade, utišan iscurio na dvorište.

A jednom vani, počeo je primjećivati lica. Gotovo s potpunom sigurnošću mogao je reći koja su od njih pripadala bolničkom osoblju, a koja nesretnicima koji su u bolnicu stupili po nuždi. Pokazatelji su bili brojni, ali gotovo svi su se mogli uočiti bez mikroskopa. Recimo, oči. One su prozor u dušu (Bruno se šeta i

smije); liječnicima su živahne ili hladne, ostalima mutne i ugašene. Recimo, strah stisnut u rubovima usana, briga koja utvrđuje vilicu, čelo koje se nabire u grčevima... Bolnica je zapravo mjesto na kojem se ljudi sklapaju i lijepe, ne rađaju! (Bruno se osjeća poput mehaničara-amatera pripuštenog u blještavu unutrašnjost kakvog grandioznog stroja.) Tijela, ukazuje mu se odjednom, na okupu ne drži tkivo, materija, ustreptali vrtlog kostiju, živaca i žila... Puno prije, to su sile; želja za bivanjem zajedno, strah od odvajanja, strah od iskliznuća, od zraka... Svaka stanica upinje se i gori ne iz ljubavi prema cjelini, već iz bojazni da joj ne pripada, prokletstva usamljenosti! (Bruno je siguran da je baš to razlog svoj toj neljudskoj mržnji prema smrti kojom je okružen: samoća!) Dok hoda prema izlazu, primjećuje i analizira sitne korake, povijeni hod, opuštenu ramena, ukočenost pokreta... Zastaje pored porte i pretvara se da nekoga čeka, gleda zamišljen. Već na vratima, čini mu se, promjena je očita; ljudi koji ulaze u bolnicu mijenjaju se, prestaju biti prolaznici i postaju pacijenti. (Držanje, izraz lica, ljudskost sama! - bilježi neprimjetno Bruno.) Sjeća se priče o špilji na izgubljenom otoku, mitskom mjestu u koje se jednom prilikom nevoljom spušta junak Odisej, a koje znači susret svijeta živih i svijeta mrtvih. Danas svaki veći grad ima bar nekoliko takvih. (On radi u jednom od njih, junak!) Granica između ovih svjetova više se ne osjeća, nego proizvodi! Radi se, jasno je, o različitim kategorijama; o proizvodnji i potrošnji, o postrojenjima i paravanima, o krvolednom trileru u kojemu je žrtva Smrt, a ubojica Život! (Bruno bježi iz bolnice mirnim i ravnomjernim korakom izletnika, zviždeći jednostavnu melodiju.)

U jednom kafeu u gradu sjeda i pije čaj.

Razmišlja o radnom danu, naručuje kolač, osjeća se dobro.

Kad shvati da u glavi okreće priču o muškarcu u ženskim gaćicama, ne iznenađuje se. Iznenađuje ga samo pomisao, sigurnost da to ne smije biti priča - spoznaja koju, poput vlastitog uskomešanog tijela i buke njegovih sjećanja, zadovoljno stavlja u zagrade. Ne smije biti priča, misli, jer priča može biti sve - a život ili smrt, ako su pravi: samo jedno! Paradoksi su kost u grlu svemira, ergo, bez njih ni grla

ni svemira ne bi ni bilo. Pripovjedač u njemu nazdravlja, miješa čaj, umiren. Prvo je pitanje, dakle, odakle (ili zašto? ili kako? ili čemu?) muškarcu ženske gaćice? Po glavi vrti odgovore, svjestan da bez pravog pitanja oni sami ne vrijede ništa. U glavi mu uskrsava Kolja, njegov djed Rus, njegov bijeg po zemljama koje nestaju, njegov rat koja ga progoni i sustiže, sva ta povijesna menažerija, i Bruno im se smiješi, namiguje zahvalno. Čaj je vreo i on mrmlja, srče, riječi puše u njega. Da je došao mjesec dana ranije, dok su priče još bile priče, čovjek u ženskim gaćicama mogao je biti fetišist, peder, čudak; mogao je biti žrtva izvanzemaljaca ili političke urote; gaćice je mogao navući za okladu ili pod prijetnjom pištolja; ostavši bez rublja mogao je posuditi ženino, na cesti ga je mogao strefiti herc... tada je mogao biti bilo što, ali danas, danas... Što je važno? Što je, a ne Tko je muškarac u ženskim gaćicama?

Završivši kolač i osjećajući da je na pravom putu, Bruno plaća račun i kuckavo srce problema odlučuje razmotriti na ulici.

Život je prepun obrata! - misli dok hoda na Glavni trg, zatim Praškom ulicom zastajkujući, pa kroz perivoj još uvijek okićenih platana, preko Zrinjevca, prema željezničkom kolodvoru. Nabraja i utvrđuje. Obrat do obrata, njegovi: žive ljude ugledao je zahvaljujući mrtvacima; ljudskost mu je došla s daljinom, kao ljubavno pismo osobe koja se usudila poslati ga tek u avionskoj kuverti; ironiju i privid otkrio je samo da bi ih mogao izgubiti to bolje i potpunije, a književnost i priče o životu i smrti za njega su prestale postojati u trenutku kad ih je (i književnost, i život, i smrt!) uistinu počeo razumijevati! Bruno je siguran da je svaki od tih rukohvata - uporišta koje je uporno zamjenjivao novima, uvjeren da će mu baš to iduće u svijetu omogućiti da stoji čvršće - da je baš svaki služio samo tome da ga dovede do ovdje i sada, do jedinog i najvažnijeg pitanja: Što je...?

Možda baš zato, pred vratima Sanjine zgrade zastaje i ne ulazi.

Haustor je lijep, starinski, ali nužno je što hitnije razmotriti vlastiti život.

Muškarac u ženskim gaćicama ulazi u tramvaj, vozi se ljubavnici, bez cvijeća, bez strasti, ženi koju ne voli. Kući su mu djeca, zakonita žena, zakoniti pas i televizija. Roditelji su mu živi, žive u istom gradu, ali o njemu ne znaju ništa. Ni on ništa ne zna o njima. U tramvaju šuti, puše u staklo dok se ne zamagli i ne gleda ljudima u oči. Tri obrijana mladića u koži dobacuju djevojci obojene kose. Muškarac u ženskim gaćicama uvlači se u sebe, ostavlja staklo, okreće im leđa. Iza sebe čuje natezanje, psovke, vrata koja se otvaraju silom, tramvaj koji staje. Više ništa. Tramvaj nastavlja, a muškarac u ženskim gaćicama ne osvrće se i ne gleda ljudima u oči, neiznenađen, ali uporniji nego prije. Bruno ga zamišlja kako izlazi na svojoj stanici, povijenih ramena pušta da mu se uteg svijeta objesi na vrat, osjeća da ga u preponama zateže, drobi, žulja... Uzima mobitel i naziva. Sanja je tamo, halo? kaže; udisaj-izdisaj, čeka, Bruno? Tko je? Bruno zna: okružena je knjigama. Vidi je kako ih čita, proždire; razgovori koje vode samo su odjeci ovih intelektualnih popodnevnih stanki uz bešamel i lignje iz zamrzivača. Muškarac u ženskim gaćicama muškarac je lišen muškosti, vrište njezine kuharice, forma ispražnjena od sadržaja, biće ne-biće. Sanja uzima kolutiće lignji i valja ih u brašno, nadajući se da će forma ovaj put očuvati sadržaj. Bruno se mršti i pokušava shvatiti kako se rađa, stvara... Kao u obiteljskom albumu, muškarac u ženskim gaćicama kao dijete, igrajući se u pješčaniku, u pionirskoj uniformi, u školi dok nevoljko dijeli užinu. Bruno se smije fotografijama, krutim iznevjerenim licima. Muškarac u ženskim gaćicama na početku blistave karijere: u odjeći koju mu kupuju roditelji, u dvorištu kada mu dva starija dječaka iz ruke uzimaju mačića, na svom prvom putovanju, ljeti, u moru u kojem ne zna plivati, s djevojkom koju ne zna ljubiti, u srednjoj školi, na faksu... sa strahom od dubine, strahom od tijela, strahom od neznanja... Bruno ga zamišlja kako ljubi, trpi, pristaje i savija se brzinom munje, zamišlja ga kako sve to pregrizeno skriva, u sebe trpa i zaboravlja kao svjetski rekorder u sprintu kroz život, disciplina: zatvorenih očiju. Kako se udaljio, kako je postao... ?

Bruno shvaća da hoda u smjeru neočekivanom, odlazi od Sanjine kuće.

Prolaznike gleda u lica i otamo im pokušava pročitati živote. Nije lako, ali dade se zamisliti pa Bruno zamišlja. Na obraz koji se nudi u glavi lijepi tijelo sa ženskim gaćicama. Muškarci u ženskim gaćicama pred njim tako promiču, žure, jezde u svoje skrivene živote; odlaze na posao, s posla, opslužuju brakove, firme, banke, ambicije; snuju izbore, bore se za povišice, pripremaju se za tkoznašto, Bruno ih gleda i smije se, očaran.

- Oprostite, možete li mi reći gdje je Bogovićeve ulica? - pita policajca u ženskim gaćicama.

Policajac odgovara, Bruno se zahvaljuje i odlazi u smjeru suprotnom od pokazanoga. Okreće se još jednom, samo da provjeri izraz na policajčevu licu, komešanje nelagode ispod opasača, titraj izdaje oko lisičina, pištolja, palice...

Otamo, broj muškaraca u ženskim gaćicama samo se širi, neki od njih su i žene! Bruno ne razbija glavu pojedinostima; princip koji pokreće svijet dvojak je, ali isti; žena u muškim gaćicama žena je lišena ženskosti..., a na pitanja što je to ženskost? što muškost? glava ga boli, količina nepoznanica prijeti da ga zaguši i on već teško diše, uklanja se nebitnom! Fascinira ga samo predstava; svi se ovdje dolje pretvaraju da ne primjećuju, svi se kunu u sljepilo! Umijeće scenskih radnika na djelu, sindikat majstora svjetla šalje brzojave čestitki, Bruno se zahvaljuje u ime svih, lagano ljudi, u ime svih, sve je na svome mjestu!

Dolazi do pokretnih stepenica i spušta se. To je pravo podzemlje! Svjetla, svjetla, svjetla, ekrani, i odjednom se nalazi na autobusnom stajalištu, u gomili koja čeka i izmjenjuje se. Noć je, prljavomodre karoserije strojeva podrhtavaju, a oštra ramena ljudi guraju ga prema ulazu. Bruno je ušao. Bilo je kao da je netko ponovo promijenio vrijeme, isključio zvuk, a ostavio sliku; ljudi su stajali i sjedili šutke, pazeći da se ne pogledaju, a on je bio jedini koji je znao zbog čega.

Ponesen zakukuljenim truplima sjeo je na sam kraj autobusa, na jedno od četiri izrovana, sučelice postavljena sjedala od prljavog crvenog platna. Njemu nasuprot, držeći se za ruke, sjedile su dvije djevojke, obje u najboljem slučaju sedamnaestogodišnjakinje. Bruno je gledao. Sitnija, sa slušalicama na ušima, višoj je položila glavu na rame i zažmirila. Druga, djevojka gustih obrva, uzvratila mu je pogled i pogledala ga ravno u oči. Tijelo! Groznica je buknila iz zagrada i Bruno je znao da se napokon događa nešto važno. Pokušao je zadržati pogled, ali lice joj je bilo rumeno, a dugački baloner otkopčan, i ispod njega Bruna su zapekle crvene dokoljenice i kratka suknja školarke. Pobijeden, pocrvenio je i oborio pogled. Očiju prikovanih za vrhove cipela čuo je kako djevojčice šuščaju, smiju se, komešaju; i odjednom, ni kriv ni dužan, postao je dio igre. Autobus je krenuo i prošlo je bar nekoliko minuta prije nego se usudio dignuti pogled. I opet, bila je tamo! Nakon toga gledala ga je još upornije, a onda, kad joj već nije uzvraćao, rekla: nasmij se.

Nasmij se. Zvučalo je poput naređenja ili vradžbine. Bruno je u autobusu sjedio oboreni očiju i osjećao svijet oko sebe. Osjećao je i nije trebao gledati: prostor i vrijeme, tijelo i ono drugo; uši koje se žare, prste koje se znoje, prsa koja se podižu... Život koji ga stišće oko pojasa nevidljiv, neudoban, ali lagan kao čipkasta pamučna tkanina. U psima ga je stezalo i on je osjećao da bi to lako mogao biti kraj priče. To neznanje, znanje, taj smijeh. Kao da su ga čule i razumjele izmaštane, djevojčice zahihotaše i nestadoše.

Učinili smo to jer smo morali

Kišilo je. Cesta je bila krivudava i vlažna i morao je voziti sporo, da ih ne zanese, da ne skliznu.

- Je li ti hladno? - pitao je.

Nije mu odgovorila, pretvarala se da spava.

Pojačao je grijanje. Padao je mrak. Uz cestu nije bilo kuća, ovaca, ničega. Jako je poželio cigaretu. Bile su iza, u jakni, kod nje, razmišljao je trenutak-dva.

- Dodaj mi cigarete.

Šutjela je. Ne skidajući pogleda s ceste, rukom je potražio jaknu.

- Nećeš pušiti.

U retrovizoru joj potraži oči. Bile su zatvorene.

- Zašto?

Ne odgovori mu.

Pratio je kako na cesti ispred njih izranjaju i nestaju iskrzane bijele trake.

- Što je? - upita.

Čulo se samo struganje brisača po staklu.

- Učinili smo to jer smo morali - reče.

- Samo sam te zamolila da ne pušiš.

Uključi radio. Automobilom odjekne -

- Molim te...

- Idi u...

Pred njima zaiskriše oštra crvena svjetla. Cesta uspori. Ubrza.

Dok su šutjeli, razmišljao je o njima. O šutnji, o Vanji. Uvijek je ona bila ta koja je pričala, upoznao ju je na ulici, pred telefonskom govornicom, pričala je toliko da je pomislio -

- Sjećaš li se... - ali odustane.

Sada, između njih, bio je taj zid, ta ledena masa koju je mogao osjetiti, koja je vrebala iz retrovizora, od njezinih zatvorenih očiju, otamo kamo se nije usuđivao pogledati. Pomisli da su u filmu i da se voze u limuzini, odvojeni neprozirnim debelim staklom koje nijedno od njih nije u stanju spustiti.

- Možda smo trebali prespavati u Zagrebu, mogao sam javiti Jošku...

- Jesam li ti ispričala što sam sinoć sanjala? - progovorila je. - Sanjala sam da smo na moru i da vadimo školjke...

- Pričala si mi.

- Izvadili smo puno školjaka, i puževa, i svega, i sve je bilo sjajno kao

Vozio je sporije. Prolazili su kroz neko naselje. Na ulici nije bilo nikoga.

- Ti si rekao da je u jednoj školjki biser i pokušali smo je otvoriti, ali nije išlo, onda si je ti stavio u plicak da pomisli da je slobodna pa da

Na prozorima kuća uz cestu gorjele su svijeće, s nekih su visjele pokisle trobojnice, neke od njih gotovo dodirujući zemlju.

- I kad se otvorila, u nju si ugurao nožić, otvorio je i pokazao mi biser, u njoj, unutra, bilo je to nešto najljepše što sam vidjela u životu

- Vanja...

- Onda smo otišli s plaže i sreli nekoga i taj nas je pitao što je bilo, i ti si mu rekao, a kad si mu htio pokazati biser, više ga nisi mogao pronaći, nije ga bilo, ni u džepu, izgubio nam se po putu

- Pička mu materina, stani više!

Zavezao je auto na stranu i okrenuo joj se.

- Jesam li te lijepo pitao...

- Jesi.

Iz zatvorenih su joj očiju -

Posegne za njom. Nije ju mogao zagrliti. Smetala su mu sjedala.

- Ljubavi...

Zajecala je, legla i pokrila lice rukama. Nije čuo ništa. Dotakne joj koljeno. Ostavi ruku na njemu.

- Vanja...

Nije znao što reći. Gledao je kroz prozor, kroz stakla na kojima se rosilo vlažno narančasto svjetlo.

- Učinili smo...

Osjeti se glupo. Zašuti. Naposljetku preko nje prebaci jaknu, u mraku izvlačeći cigarete i spremajući ih u džep.

- Spavaj. Probudit ću te kad stignemo.

Sam sebi zazvuči šuplje, nemoćno.

Pomisli kako bi trebao izići iz auta, premjestiti se kraj nje i napraviti nešto.

- Vozi, molim te - rekla je.

Neki im automobil u prolazu zatrubi i on shvati da na pločniku stoje ugašenih svjetala. Upali motor. Osjeti olakšanje. Krene. Nekoliko trenutaka ruke su mu drhtale na volanu. Pokuša misliti samo na cestu, voziti pažljivo, ali brže. Uspije mu, umiri se. Osjeti da mu nedostaje zraka. Spusti prozor pa ga zatvori. Sa stražnjeg sjedala čulo se samo njezino duboko disanje. Nije mogao procijeniti spava li. Pomisli na njih, na zadnjih nekoliko dana. Dogodilo se... Svašta se dogodilo, nije želio misliti o tome.

- Sad je gotovo.

Na izlazu iz naselja projurili su pored dućana u čijem je osvjetljenom izlogu stajala velika predsjednikova slika s crnim florom. Pomisli na Franju Tuđmana i želudac mu se stisne. Bio je mrtav, definitivno, sada. Držali su ga na aparatima više od mjesec dana, a onda... tko zna zašto, iz nekog razloga, baš u subotu... Dogodilo se. Nije stigao ni pomisliti o tome, o Tuđmanu, jedino kad... Da nije umro - mislio je - u Zagrebu bi bili prekjučer, a do sada bi već sjedili doma, on, Vanja... Ali umro je. Bio je mrtav, izložen, ljudi su ga dolazili gledati, grad je bio ludnica, pripreme, sve je stalo, ništa nije radilo, nisu mogli doći, dogovoriti...

- Što je bilo s drugima koji su umrli toga dana? - upita se. - Kako su njih -

Iza leđa začu uzdah i zaustavi dah. Osjeti gorčinu.

- A mi -

Nisu imali ni starce, ni stan...

- Mislili su da idemo na sprovod - to mu se učini smiješnim, gadnim.

Kiša je stala i on zaustavi brisače. Već neko vrijeme vozio je kroz gustu borovu šumu. Vozio je sve brže i sve sigurnije, kao da mu neka nevidljiva sila upravlja tijelom, a on joj se ne opire jer zna da je sve uzalud, da je sve onako kako mora biti. Pomisli da je u svom životu ulovljen i prepadne se.

- Van!

Sve je crno! Trebala mu je cigareta.

Kad je nakon nekoliko kilometara sa svoje strane ceste ugledao ugibaldište, skrene. Glavom su mu prolazile najrazličitije misli. Zaustavi auto, tiho otvori vrata i izađe van, bez jakne. Vanja je spavala. Bilo je hladno, zrak je bio oštar, a nebo vedro. Iznad njega, kao glavice pribadača, treperile su zvijezde. Udahne duboko, toliko da ga je zaboljelo u plućima. Izvadi cigaretu, ali je ne zapali. Tijelo mu je drhtalo. Priđe autu i pogleda je. Ležala je skvrčena, sitna, s rukama skupljenim na grudima. Lice joj je bilo blijedo, a usne stisnute, kao da ni u snu ne želi progovoriti.

- Učinili smo to. Jer smo morali. Pomisli

Dok su ulazili, u čekaonici je sjedila kratko ošišana trudnica s rinčicom u nosu i listala novine. Nasmiješila im se. Smiješio se i liječnik, iz zvučnika je dopirala opuštajuća glazba, htjeli su da se čovjek osjeti lakše. Ali nije. Poželi je poljubiti, zagrliti. Tu njenu šutnju. Nije se mogao sjetiti kada su se i zašto -

Pogleda nebo. Čekao je da zvijezda padne, ali nije. Bilo ih je bezbroj, ali kao za inat, nijedna se nije micala. Jedino što je ugledao bilo je brzo, prozračno svjetlo satelita. Zapali. Sjeti se kad su se jednom, zimi, iz Zagreba vraćali kući, bila je noć, sniježilo je, ona je ležala na stražnjem sjedalu, a on vozio polako, da ih ne zanese, da ne skliznu, i u jednom trenutku, negdje u šumi, pred njega je istrčala srna, srna na cesti pokrivenoj snijegom, sjeti se, srna, pitao se tko je od njih dvoje na krivom mjestu, uokolo je svjetlucala šuma, Mjesec, zaustavio je motor, gledao je srnu i ona je gledala njega, nije se micala, a on je, tiho, ne skidajući pogleda s ceste, pozvao Vanju, da je vidi, kako je lijepa, kako je živa, ali Vanja je spavala i on se sjeti da je nikada nije toliko volio, nikog, u čitavom svom životu, kao tada, kao nju dok je spavala, da ju je volio toliko da je nije želio probuditi, da ju je volio toliko da pusti srnu da pobjegne, da joj umakne ispred očiju, da je sačuva za neki drugi put, za sada, za ovaj poljubac, za sve ono što se treba dogoditi.

Dezerteri

Možda i zauvijek. Na kraju svakog ljeta Senko kaže da bismo trebali sjesti u auto i zaletjeti se do Dubrovnika ili Splita, možda i zauvijek, ali nikad to ne učinimo. Iz nekog razloga ne. Imamo auto, imamo vremena, ali čekamo. Čekamo da odu turisti, da se očiste ceste, čekamo najbolje more, čekamo lignje, a onda je gotovo. Prvog devetog odlazi Tica, a petnaestog Dinko i Njok. Studenti. Onda ostajemo sami, sjedimo i ubijamo se kod Marende. Onda Senko šuti i po rukama okreće ključeve od auta kao da bi nekome najradije okrenuo vratom.

- Dezerteri - kažem da mu bude lakše. - Sve bi ih trebalo na prijeki sud.

I tako. Vrijeme prolazi, Senko šuti, možda mu je malo lakše, a možda i nije. U svakom slučaju, dezerteri su već dovoljno daleko da im možemo staviti soli na rep. Tako znamo da je došla jesen. Pijemo, igramo biljar, pušimo. Kod Marende gori televizija, ali bez tona.

- Pojačaj - kažem, ali Marenda se ne okreće.

- Pojačaj - kaže Senko i Marenda pojačava.

Ako išta zna, Senko zna natjerati ljude da ga slušaju. Zna natjerati ljude da se prestraše ili ga pošalju u kurac. A onda ih zna natjerati da ga slušaju. Još bolje.

Sve osim Lucije.

Kezim se.

- Koji ti je kurac? - pita Senko.

Teško je to izmjeriti. Ja sam viši i krupniji, ali Senko je nabijen, brz, i jači na neki očit, muški način. Šake su mu velike, a koža na njima

tamna i izranjavana, kao da je barem trostruko starija od njega. Dlačice na rukama su mu spaljene, a na lijevoj se crveni velika ružna opekline. Od jučer.

- Šta je? - pita.

- Ništa - kažem i prestajem se smijati.

Pred Senkom se ne valja smijati. Ne valja spominjati Luciju; još danas, sutra, ovaj tjedan, možda i zauvijek. Jer to je tako i dogodilo se. Sestra mu je, a sinoć je otišla bez pozdrava, kao da se nikada neće vratiti. Sinoć, nakon požara. Samo je uhvatila onoga svoga za ruku i ugurala ga u auto. Stajao sam tamo i mahnuo joj, svi su vidjeli, ali ne. Lucija ništa. Ni a ni be. Otišla je i pustila mater da plače i trese se kao da ju je netko navio pa se više ne da zaustaviti. Plače i plače. Da je bilo popodne, i vatru bi ugasila koliko je plakala. A sve zbog Senka. Zbog Senka, Lucije i onog njenog zagrebačkog jebača. Možda malo i zbog mene, ako me se sjetila, iako mislim da nije. I tako. Sada imamo problem, imamo još jednog dezertera, dezertera koji je Senkova sestra, i jednog materinog sina koji spava kod mene. Senko se zbog toga grize iako bi prije umro nego priznao, a meni i Marenda još neko vrijeme nije pametno ne pojačavati televizor i smijati se. To su ta nesretna djetinjstva koja su uvijek nesretna na svoj način, i slična napušena sranja kakva zna govoriti Njok.

Marenda se nakašljava. Tako je uvijek kad hoće motati i pričati u isto vrijeme.

- Može bit svašta - kaže. - Može bit da su ga uvalili ili da nisu, da ga je podmetnija, ili nije, da samo lažu i mažu da napune novine... - prstom kupi posljednje mrvice sa šanka i dovršava džoint. - Ne bi bilo prvi put. Oni napune novine, a novine napune nas.

- Koga? - pitam.

- Nas, tebe, mene...

- Koga su uhvatili? - Marena zna više od prvog dnevnika, ali je baš zbog toga od njega ponekad nemoguće dobiti informaciju.

- Malog. Onog šta je podmetnija požar - kaže.

Marena kvrca upaljačem. Ni Senko ni ja ne progovaramo. Senko zato jer je u kurcu, ja jer ga gledam ispod oka i čekam.

- Na - kaže Marena i preko šanka mi dodaje dim. - Za jesen.

- Mmmmm - uvlačim duboko, držim što dulje mogu, zamišljam da sam gnjurac, ronim, ronim i izdišem baš kad pomislim da će mi prsnuti pluća. - Da stanu požari.

A sad, dok žiža nije kod njega, trebalo bi reći riječ-dvije o tim požarima. Marena više ne mota pa ni ne kašlje. Kaže. Prvo: požari se podmeću ili nastaju. Drugo: nastaju a) iz osobnih ili b) iz viših razloga. U osobne spadaju bolest, što je najniži i najžalosniji oblik, i mržnja ili zavist, koji su viši i složeniji. U više spadaju slučaj, vrućine i politika. Ovo je lito gorilo u Hrvatskoj, ostatku Evrope i Americi, a sve zbog Srba i Slobe.

Ljudi pričaju i istina je: Marena je trebao studirati. Studirati, studirati i studirati. Ali onda bi bio u Zagrebu i dezertirao svake jeseni. Ovako je bolje. S nama je, gleda u televizor i sliježe ramenima.

- Ili nova teorija: zašto ljudi podmeću požare? - usisava dim i vrti glavom kao da se baš sad sjetio nečeg genijalnog, nečega što mu je dosada samo božjim čudom izmicalo. - Jer su pokvareni, bolesni ili Srbi - ili zato što im se jednostavno ne da radit. Dođe rat, ne ideš u polje, masline te zaborave, naraste drača, pa ako oćeš do njih, možeš krčit ili zapalit... I ljudi zapale. Šta će se zajebavat.

Donosi pivo i sjeda do nas.

- Jedino ne znam ko je zapalija onaj naš, od jučer - namiguje nam. - Onaj šta je počea kod oficiruše.

Pametan je taj Marena. Sve zna. I tko i gdje i kako. Kod oficiruše. Oficiruša je koštela na koju smo se kao mulci verali gledati oficirovu ženu dok se tušira i kuhinjskom spužvom utrljava pjenu u ono svoje crno čudo između nogu. Zeleno-žutom kuhinjskom spužvom, a možda i Čarlijem, kako se kleo Tica. Koštela koju je netko prozvao „oficiruša“, valjda zato jer su obje bile onako neuredne i obrasle, i što jedna bez druge ni za koga skoro da i nisu postojale. A baš zbog toga što nisu postojale, prvo je otišla jedna, a za njom sinoć i druga. Sinoć je otišla i oficirova kuća pa sada, eto, ni jedne više nema. Sljedećih pedeset godina, ili sto, ako je sreće, možda i zauvijek.

- Nije zbog oficiruše - dodaje Marena - nego će popizdit Rino Markulin, jer je i njemu izgorilo.

A nije zbog Markulina, nego zbog matere, i sestre, i zbog svega onog sinoć, što nas ledi Senkov promukli glas.

- Boli me kurac za Rina. Ko mu je kriv kad ga nema - kaže. I kaže: - Da je osta, ne bi mu izgorilo. Neću mu ja gasit ispid kuće.

Mi sjedimo i gledamo ga u usta kao da mu otamo ne viri ljuta Marendina žiža, nego lizalica, a onda, valjda zato što je prošlog ljeta jebo Markulinovu sestru iz Australije, Marena kaže:

- Gasili smo, gasili.

I kaže:

- I ja, i ti, i ovaj ovdi, i onaj Lucijin purger šta ste ga sinoć...

Hoće dodati još nešto, ali se zaustavlja na vrijeme.

- Gasili i ugasili, al je bilo gadno.

I bilo je gadno, a moglo je biti i gadnije, za Marendu. Ako znaš Senka, a znaš ga. Ako znaš što mu se okreće u glavi kad ovako šuti, ne puši, ne pije, i onim ručerdama prelazi preko stola kao da ne zna što bi s njima. Ako ga znaš, a znaš ga, izbjegavaš mu oči i gledaš u stol po kojem se tragovi njegovih prstiju najprije povlače kao čopor puževa balavaca, a onda uvlače u sebe, hlape i nestaju. Dim se gasi u pepeljari. Marena nestaje iza šanka. Ja uzimam pivu i odlazim do flipera.

- Uključi - dobacujem Marendi, tek toliko da nešto kažem. Ali Marena ne odgovara.

- Marena, uključi, nemoj jebat - kažem.

- Pet kuna - kaže on. - Kad svi mogu plaćat, možeš i ti.

Oči mu svijetle, a kosa pada preko čela pa s onim obrvama i onim kvrgavim nosom izgleda kao jebeni Indijanac.

- Marena... - glavom pokazujem prema Senku, koji žmiri i rukama pokušava premjeriti stol - daj...

Ali već znam što će se dogoditi. Senko je takav i ja sam takav. Takav je i Marena, a to je isto kao da kažeš da je i tovar takav. Najprije će pitat za Lucijinog purgera.

- Koji si kurac mora zajebavat malog?

Evo.

Onda će biti tvrdoglav, tvrdoglav i tvrdoglav, kao uvijek kad se napuši i kad mu se čini da je svijet u opasnosti.

- Roni bolje od tebe, pliva bolje od tebe, buće igra bolje od tebe, i briškulu, i pije bolje, i lipši je od tebe, i pametniji, i može stoput bit purger i doktorsko dite, a ti se moš jebat - uvik će bit bolji od tebe!

To već boli. To za briškulu.

- I?

Ali treba stisnut pa se nasmijat Marendi i pustit ga da pukne, popizdi i izvuče se iza onog svog šanka.

- I šta, blento?

Takav je Marenda, kratak i predvidiv ko šetnja rivom. Maše rukama, urla, a onda samo treba početi brojiti.

Dok nabrojiš do tri, pitat će za požar, ko da mu je ona koštela bila ćaćina i ko da je njegova kuća izgorila, a ne Markulinova.

- I pizda ti materina, šta si ima palit?

Dok nabrojiš do pet, spomenut će Senka.

- Vas dva debila, mogli smo svi izgorit zbog vas.

A do sedam će bar jednom spomenuti Luciju i to će biti kraj.

Nikada neću shvatiti ljudi dinamit u Senkovim rukama. Stvari se događaju nevjerojatnom brzinom, a opet nekako usporeno, kao da ti ih netko pred očima mijenja sličicu po sličicu. Recimo: Pivo je na fliperu. Marenda je na podu. Senko je na Marendi. A ruke su mu oko Marendina vrata. Marendina indijanska kosa mrlja se preko lica, a iz kvrgavog mu nosa curi krv. Senkove oguljene šake dižu se i spuštaju i sve je to nekako istovremeno i odvojeno i povezano, iako je teško reći i shvatiti kako. Kao jučer i danas. Senko, ja i onaj Lucijin purger. Na leđima nam brentače, a mi pumpamo kao ljudi, udaramo po onoj Markulinovoj kući sve dok iz nje ne istjeramo i posljednju iskricu vatre. Lomimo se, vičemo, sjedimo i pijemo pivo naslonjeni na zid prazne trokatnice kojoj se vatra zaustavila pred vratima, kao da se u tako finu kuću nije usudila ući bez kucanja. Šutimo kad iz bora povrh naselja sukne zadnja zapaljena šiška i mi je pratimo kako leti i

nestaje u sumraku kao čik kada ga s kraja baciš u more. Netko kaže lipo je i opečenom rukom prati titravi užareni luk. Netko kaže istina i istina je. Istina. Onda dolazi Lucija, smije se, uzima ga za ruku i njih dvoje odlaze. Senko i ja ležimo i pijemo i šutimo i ja ga pitam: Draži ti je samo zato što studira ili zato što misliš da je bolji? Senko gleda u ono što je ostalo od oficirove kuće i ne da da mu vidim lice. Lice njegove matere. I ti si studira, kaže. Kurac san studira, kažem. Kurac san studira. Senko šuti. Šuti jer nema što reći i jer zna da nisam dezertar i da bi bez mene kod Marende sjedio sam, i pio sam, ako bi Marende uopće i bilo.

Idemo, kažem.

To su te slike: sporo, sporo, i brzo, kao na filmu. Uvala u kojoj ih vidimo kako izlaze iz mora, u kojoj ih gledamo kako se ljube, u kojoj gledamo kako se prevrću po oblutku, na mjesecini koja otkriva sve i zbog koje čovjek popizdi i napravi stvari koje možda ne bi htio napraviti. Možda. Skidamo cipele i ostavljamo ih pod borom. Trčimo i noge nam tonu u žalo. Čuju nas. On se diže i čeka, poguren. Skačem na njega i padamo. Vičem dok je na meni, dok me tuče, a kurac mu mlati po mojim prsima. Dolazi Senko i skida ga, udara u glavu, najprije šakom, a onda, dok leži, nogama. Više nema materino lice. Ideš ća, kaže. Tako bi otiša i iz Hrvatske da možeš, mater ti jebem dezertersku. Kaže. Zbog takvih smo u ovakvom kurcu, pizda ti materina zagrebačka. Lucija ga hvata za ruku, gola je, na vrat je navukla majicu, ali ne do kraja i male sise joj se tresu dok ga pokušava maknuti sa njega. Ne ide. Jebem ti mater zagrebačku da ti jebem. Ležim i plačem. Plačem, ne znam zašto. Plačem jer je gledam i ona to osjeća, jer se okreće i na licu joj vidim da me mrzi, da me više nikada neće voljeti, da ne želi zaplakati, a plače, i da je taj plač posljednja stvar na svijetu koju dijelimo.

Tako je to bilo. Senko se diže s Marende i Marenda se diže s poda. Ja odlazim iza šanka i točim tri travarice.

- Samo više nemojte o tome.

Takva smo mi ekipa.

Tri psa

Nula

Za sve je kriva hladnoća, kažeš.

Čovjek je čovjeku vuk pa mu je zato pas postao najbolji prijatelj.

Ne zato jer je priroda htjela da prijateljuju vuk i pas, nego zato jer nije uspjela srediti da to čine ljudi.

(To bi bila i neka tvoja teorija o zaljubljivanju u kućne ljubimce. Zgodno.)

U glavi okrećeš i druge zgodne, npr.: Teorija Brigitte Bardot o ljudima i mačkama. Teorija Cruelle DeVil o ljudima i dalmatinerima. Teorija tvoje bake o tome da čovjek koji ne voli životinje ne može voljeti ni ljude.

(Baka ima psa, ali nema djeda. Može li čovjek koji ne voli ljude voljeti životinje?)

O tome razmišljaš neko vrijeme, nesiguran.

Isto je i s mržnjom (u to si, za promjenu, siguran).

U traljavom silogističkom troskoku, tuđa teorija postaje tvoja praksa:

Ne vjeruješ ljudima koji nisu u stanju voljeti životinje.

Ne vjeruješ ljudima koji ih nisu u stanju mrziti.

Ergo

Ne vjeruješ u suzdržanost po tom pitanju.

(Svijet je pun živih i mrtvih životinja i ne osjećati ništa o svemu tome znači hodati naokolo slijep i gluh).

Slijep i gluh, vjeruješ, nisi.

Nestrpljiv kakav jesi, o svemu bi želio reći nešto svoje.

Htio bi, ali - za početak - nemaš psa (nezaobilazno pitanje vjerodostojnosti).

Htio bi jer misliš da bi se moralo, trebalo, moglo, a vremena i koječega drugoga imaš.

Kao i obično: minusi i plusovi.

Recimo: Puno stvari na svijetu koje ne znaš.

Recimo: Znaš kako izgleda Dinov stan, tetovaža na Majinoj potkoljenici, Devin auto, pištolj, labrador boje bijele kave, njemački ovčar i koker španijel.

Tri praktična psa i brdo teorije.

Nešto dakle ipak postoji.

Onda?

Možda ipak, možda, da?

Jedan

Psi vole jesen. Za njih; to je ono godišnje doba kada vrućine prestaju, kiša pada, a drek i pišalina, kao glavni socijalni podmazivači, u parkovima mirišu bolje nego prije.

Na drugom kraju uzice, otuđena od vlastite prirode i suočena sa znacima prolaznosti, tužna ljudska životinja od jeseni bježi u melankoliju, posao ili na Kubu.

Naravno, ovo zadnje je najgore i rezervirano je samo za Dina.

Ono o čemu želim pričati dogodilo se u jesen. Dogodilo se prije dvije godine, početkom listopada, u parku iza katedrale, blizu Dinova stana - svega se sjećam jer u Zagreb dolazim samo na koncerte i kada me on pozove da mu pričavam psa. Taj put bilo je zbog psa i bilo je dovoljno loše da se ne ponovi. Zagreb i njegovi tramvaji, njegov smog i njegova isprana žuta crkva s krovom od medenjaka. Dino i njegov labrador boje bijele kave. Ja, koji putujem pet sati, skačem na Dinov krevet i gledam njegove porniče dok mi se njegov pas vrzma oko nogu. Sve to.

U to doba još sam studirao. Starci su odavno prestali sanjati o oba sina doktora, ali u mom slučaju još su se nadali barem diplomi filozofskog fakulteta. Naravno, onog bližeg i jeftinijeg, u malom mjestu kraj mora. Teže je reći čemu sam se nadao ja. U svakom slučaju, pokušavao sam dobiti na vremenu, dok sam to radio vrijeme je prolazilo - gubio sam ga - i to je bio paradoks vrijedan pažnje. Bar meni, studentu Filozofskog. Dok nisam razmišljao o njemu, ispijao sam kave ili gledao kroz prozor. Na zidu susjedne zgrade lokalni zen-majstor zapisao je: „Ako nešto uistinu želiš, cijeli svijet se uroti da to NE dobiješ“. Što se toga ticalo, ja sam mogao spavati mirno. Problem je kao i obično bio u drugima. U onima koji žele. Onima koji žele i nadaju se. Problem u želiteljima i nadateljima našim bližnjima, daljnjima, starcima, a možda i u još ponekom.

Prije te dvije godine, dakle, sve je bilo normalno. Normalna je bila i jesen. Te stvari s jesenima na moru su kao sa zimama u unutrašnjosti: svi znaju da dolaze, kad dolaze i kako dolaze, ali uvijek te nekako uspiju iznenaditi. Kiša, jugo, fjaka, pustoš, bla bla. Danima sam ležao i pretvarao se da učim kad je nazvao Dino.

- Idem na Kubu - rekao je.

Znao sam, ali me iznenadilo. Kao obično u jesen. Kao prosječnu zimsku službu zimi. Rekao je i:

- Imamo neki seminar i neće me biti par dana. Zik mi ostaje sam i tu upadaš ti.

O „upadanju tamo“ treba reći samo ovoliko: Dino je brat i psihijatar. Točnije: Dino je najčešće oboje, ali ne uvijek nužno tim redom. Da mu olakšaju jesen, velike farmaceutske firme vode ga po svijetu i kljukaju besplatnim koktelima u zamjenu za skupe koktele njihovih proizvoda kojima on po povratku kljuka svoje pacijente. Unatoč svemu i u inat težini svijeta koju nosi na ramenima, Dino se ipak stiže brinuti za psa i u posjet pozivati mene.

Velikodušno.

- ... Lova, stan, frižider, video, dvd, linija... i, što je najvažnije: 300 kilometara od staraca...

Ne zvuči lijepo, ali istina je: svijet izdiše u rukama megakorporacija, ali tko smo moj brat i ja da se protiv toga borimo. Jučer, danas, sutra, ili prije dvije godine.

- Onda?

Kada sam tog poslijepodneva dakle izgovorio povijesno telefonsko da, nitko se zbog toga nije previše iznenadio.

Brzo i ekspeditivno bilo mi je priopćeno da me Zik očekuje prekosutra, najkasnije do četrnaest nula nula, da mi je novac na stolu, povodac na vješalici, a ključevi stana kod gospođe Škreb, prva vrata lijevo.

Budući da nakon sređivanja tih tehničkih detalja više nismo imali o čemu pričati, Dino je razgovor završio u svom stilu, pitajući me za ispite.

Ja sam njega htio pitati za Sanju, ali dok sam se snašao i progovorio, pizdun je već poklopio slušalicu.

* * *

Iako to vjerojatno nije uloga koju bi sama smatrala životnom, Sanja će u ovoj priči o psima ostati zapamćena kao osoba koja je Dinu poklonila Zika.

Prije toga, nosila je titulu njegove djevojke, žene koju je namjeravao oženiti, one koju je varao kad god je stigao i jedine koju je, prema vlastitim riječima, volio iskreno, što god to trebalo značiti.

Priča je zapravo vrlo banalna; muškarac, žena i veza koja se raspada. U trenutku kada se pojavljuje Zik, sve je već gotovo, ljubav i romansa u pepelu, pa zato kratim, izdvajam samo najbolje dijelove.

Koliko god zvučalo nevjerojatno, ali prije nego što se zaljubio u pse, Dino je volio žene. Ne „obične žene“, već onu posebnu vrstu fit grabljivica koje kroz život gaze preko leševa, bespriječno našminkane i po mogućnosti u cipelama visokih peta. U takvim se vezama obično zadržavao godinu ili dvije, a onda ih, kao svi zreli i odrasli muškarci, prekidao sporazumno; telefonski, mejlom, ili faksom. Tada bi obično uslijedilo kraće razdoblje propitivanja, mozganja o tome je li to ono što on uistinu hoće, što on zapravo uistinu hoće?, povelu bi se nekoliko razgovora s davno zaboravljenim prijateljima, tjedno javljalo roditeljima, a onda bi se pojavila nova ajkula i sve bi opet moglo početi iznova.

Točnije: sve dok se nije pojavila Sanja.

A čak i pored činjenice da mu je poklonila psa, Sanja je već na početku bila nešto posebno. Za razliku od ostalih Dinovih sentimentalnih akvizicija - kao prvo i najneobičnije - Sanja je bila normalna. Kako smo preživjeli taj šok, ne znam. U svakom slučaju, ubrzo su uslijedili i drugi: Sanja je bila simpatična, Sanja se smijala,

Sanja je bila iz Slavonije i nije bila Miss Snobizma, što je osobina koja je mog brata kod žena misteriozno privlačila već tada. Kada je uza sve to pri upoznavanju izljubila i izgrlila starce uručujući im rakiju i pošiljku domaće šunke u masnom papiru, njezina sudbina obiteljske miljenice bila je zapečaćena.

Osim toga, volio ju je i Dino.

To jest.

Volio ju je toliko da sam u jednom trenutku pomislio da su čuda moguća i da bih ga gotovo mogao zamisliti kao ljudsko biće, što se zadnji put dogodilo kad mi je bilo sedamnaest i kad su mu, dok me u disku branio od tri pijana frajera, umalo sredili to njegovo lijepo psihijatarsko lice.

To su bili dani ljubavi, mogli su mirne duše zapjevati Đavoli. Dani prije ljubavi za pse, ljubavi za Kubu i ljubavi za bilo što drugo. Na početku priče Dino je volio Sanju, Sanja je voljela Dina i tog prvog ljeta bili su sretni i nasmijani kao par s plakata za stambeni kredit. Kad su se pojavili na terasi obiteljske kuće, svijet je bio njihov i to se osjećalo na kilometre: ljubav, ljubav, ljubav, John Lennon bio je mrtav, ali poruka se u malom mjestu kraj mora prenosila sasvim uvjerljivo.

A uvjerljiva je bila i Sanja.

Toliko uvjerljiva da je, s obzirom na to da je studirala isto što i ja - samo u Zagrebu i, za razliku od mene, samo još pola semestra - Dino pomislio da će mi druženje s njom ojačati motivaciju za faks krijepeći me na stazi znanja, ideja koja se iz one perspektive nije činila toliko besmislenom kao sad.

Tko zna zašto, ali slično sam pomislio i ja.

Dio koji dolazi trebao bi se prikazati kao crtić, jedan od onih sentimentalnih japanskih, s mladićem i djevojkom velikih očiju, samo

bez seksa.

Dogodilo se dakle da smo toga ljeta Sanja i ja puno pričali, izlazili kad god se Dinu nije dalo, na plaži pročešljavali klasike i bili savršen par za kratke šetnje i duge priče, stolni tenis i minigolf, briškulu i trešet, od kojih se ova zadnja, poznato je, ne igra sa ženama, osim ako se - kažu stari ljudi - ne želi izgubiti.

I...

Dobro kažu stari ljudi.

Gdje se, što se ili tko izgubio, ne znam, ali moglo se osjetiti sasvim dobro.

Valjda u potrazi za tim izgubljenim, tjedan dana prije njihova odlaska sjeo sam u autobus i s nešto novca, ali bez ponosa u srcu, odvezao se niz prašnjavu magistralu pa brodom na otok; bez pozdrava, plana i mobitela, u krvavi zalazak sunca. Kad sam se vratio, ljeto je bilo gotovo, a ja iz nekog razloga više nisam htio čuti ni za nju ni za njega. Točnije, nisam htio čuti ni za što. Umjesto toga, a možda i pod utjecajem reklama, počeo sam željeti. Najprije sam želio otići u Italiju, onda u Njemačku, onda u Kanadu, ali jedino što sam uspio bilo je dopustiti jeseni da me iznenadi, ne položiti nijedan ispit i slavno izgubiti godinu.

I prije nego sam se snašao i upisao pauzu, crtiću je bio kraj.

A dalje, klasika.

Možda slučajno ili zato što se u Dinu probudio psihijatar frejdijanac, ni oni se nisu javljali previše. Ljeta su otada provodili drugdje, a kad bi i navratili, doma ne bi bilo mene i stvari su završavale uspješnim mimoilaženjima, kratkim i nervoznim telefonskim razgovorima. Nastavak priče zapravo sam doznavao od staraca, u epizodama, kao radijsku sapunicu. Prvu godinu priče o zaljubljenom Dinu, drugu emisije „o onom starom Dinu“, a posljednje tri programi o Dinu koji

se prema Sanji ponaša otprilike kao prema ruskoj doktorici biologije koju je naručio preko internet-kataloga.

Suma sumarum: pet godina u sretnoj vezi, roditelji izmjenjuju posjete, oni zaručničke prstene, ali prvi put kad saznaje da je vara s jednom od sestara milosrdnica koje mu stažiraju na odjelu, Sanja Dinu daje nogu i pobrine se da je dobro osjeti.

Unatoč predanim hipnotičkim seansama, molbama i obećanjima, u roku od nekoliko dana iseljava se iz stana u kojemu su živjeli, naziva naše starce i objašnjava im situaciju, a Dinu ostavlja pismo i psića kojega mu je prije nekoliko mjeseci poklonila za rođendan.

Pas je bio Zik, a u pismu je pisalo: jebi se, Dino.

Ha ha.

To s pismom sam izmislio, ali zvuči dovoljno dobro da bi moglo biti istina.

Što se dalje zbivalo, dio je priče koja nema veze s psima i zato je ne pričam sada. Sanju nisam vidio više nikada, a s Dinom sam nakon nekog vremena počeo održavati odnose onoliko koliko je to zahtijevalo preuzimanje ključa od gospođe Škreb, prva vrata lijevo, i bejbisitanje njegove nove ljubavi, smotanog malog labradora boje bijele kave. Ljubavi koja je, u suhom zagrljaju kronologije - ustanovimo konačno i to - došla nakon Sanje i svega njezinog, a zajedno s jesenima na Kubi i okusom bijelog ruma na psihijatarskim usnama.

I sve ovo da predstavimo psa. Dakle: Zik.

Na dan mog dolaska u osobnoj psećoj iskaznici pisalo mu je da ima četiri godine, da je labrador boje bijele kave, da mu je ime puno duže od ta tri slova i da dolazi iz ne znam kojeg znamenitog legla, ne znam kojeg znamenitog uzgajivača, s ne znam koliko znamenitih nagrada ponosnih do-u-deseto-koljeno predaka iza sebe.

Duga i čista loza, pregledi i ocjene, rodovnice i domovnice; ni traga Srbima, ako shvaćate o čemu pričam.

* * *

Kad sam tog utorka došao u Zagreb, Zik mi se obradovao, a bila bi laž reći da se i ja nisam obradovao njemu. Nije nam bilo prvi put i znali smo što jedan od drugoga možemo očekivati. Ja sam zakasnio, on se popišao u hodnik, ali bili smo profesionalci i znali proceduru, a to se uvijek cijeni. Čim sam se raspremio i počistio nered, otvorio sam mu konzervu, sebi napravio sendvič i za kojih pola sata već smo bili na putu za park.

A ono što je u istom tom parku, iza katedrale, blizu Dinova stana i prije pune dvije godine stvorilo priču koja već neko vrijeme traje, ali upravo počinje - jednostavna su pravila.

Naime.

Prvo Dinovo jednostavno pravilo za šetnju parkom, klinom bezbrojnih ponavljanja uklesano u poroznu stijenu moje memorije, glasi: nikada bez uzice i nikad više od dva koraka od vječno opreznog vlasnika.

Prvo što sam ja učinio kada smo u park stigli bilo je jednostavno osloboditi jednu životinju i poslati je u svijet, zapišanim stablima i mirisnoj jeseni ususret.

Možda sam mekan, možda promašujem poantu, ali ne vjerujem u represivne mjere, pogotovo ne u onu držanja psa za vrat dok se pokušava popišati. Za daljnji tijek priče baš će se ova odluka pokazati presudnom jer bez nje Zik nikada ne bi odlutao više od dva koraka od nepažljivog zamjenskog vlasnika, ne bi naletio na pit bulla, a mi nikada ne bismo upoznali Juru i Reksa.

Dva

Kad se danas pokušavam sjetiti: Juru sam upoznao preko Reksa.

Zvuči naopako, ali bilo je baš tako: najprije strah, onda Reks, onda dugo dugo ništa, pa tek onda Jura.

Bila je to jedna od onih scena koje ne traju više od minute, a pamte se čitav život. Sjedio sam na klupi i gledao Zika kako zapišava neko stablo, možda i malo zvjerao po parku, kad se pokraj njega stvorio nabijeni bijeli pas i počeo ga njuškati. To je bila prva stvar koju sam vidio. Prva sljedeća bila je kako se Zik kostriješi i raste, druga kako psa pored sebe pokušava dograbiti za njušku, a u trećoj se već koprcalo u travi s pit bullom na vratu. Što se tada točno dogodilo, ni dan-danas nisam posve siguran. Sjećam se da sam počeo vikati, ali da od straha nisam mogao napraviti ni korak. Sjećam se da je vikao još netko i na stazi ugledao kratko ošišana mladića kako prema psima trči s debelom kožnatom uzicom. Sjećam se i da je u scenu odnekud doletio treći pas, veliki čupavi vučjak, sjurio se u klupko i spasio guzicu labradoru boje bijele kave, ako je itko ikada pomislio da je u opasnosti bio pit bull.

Ta-da-da-daaaaaa: to je bio Reks.

A ostatak pripada povijesti.

Ziku su njuška i vrat bili krvavi i mokri od sline, ali sasvim kratak trenutak u kojemu su dva psa stajala protiv jednoga bio je dovoljan da im pritrči mladić, pit bulla uhvati za ogrlicu i počne ga divljački udarati uzicom po glavi.

Pit bull još nije počeo ni krvariti kada je svome psu pritrčao Jura, Dinovom ja, a jednominutna scena za čitav život napokon je mogla završiti.

* * *

Kad se prašina slegla, pokazalo se da je Reks vučjak koji je Zika poznao iz parka, a Jura student ekonomije koji se s Dinom znao na bog. Bio je nešto mlađi od mene, mršav i plav, a u onih nekoliko prvih trenutaka, osim s par stručnih opaski o Zikovim ogrebotinama, nije se pokazao baš kao čovjek koji bi te s nogu oborio pričom. Glas mu je bio mekan i gotovo nečujan, a između onih nekoliko rečenica posvećenih psima šutio je onako kao što drugi govore; ne tražeći odgovora i ostavljajući čovjeka bez riječi. Ipak, nakon stresa u parku trebalo mi je piće i na pivo sam ga pozvao čak i takvog. Od birca koji je predložio bili smo udaljeni desetak minuta i njih smo propješačili uglavnom šutke ili komentirajući slučaj s pit bullom. Koliko god se činilo nevjerojatnim, u svjetlu čuda iz parka nisam mogao a da ne primijetim: bilo je jesenje poslijepodne i Zagreb je bio lijep. Sunce je na klupama sjedilo smireno kao čitač u dnevnom boravku, na ulici se pretvarajući u šetača, u brzog hodača na skliskim prozorima kuća. Iz prohladnih veža čula se tiha glazba, grad je bio smiren i rashlađen, automobili novi i s punim rezervoarima... ukratko: slika i prilika mjesta o kakvom Kubanci sanjaju ujesen, dok im turisti-psihijatri na sve moguće otvore ubacuju žetone za fiestu.

Kavana u koju smo ušli nešto kasnije bila je prazna, ili je to barem bila terasica zasuta lišćem koju smo zauzeli ispruženim nogama, psima ispod stolova i kriglama točenog piva. Sjedili smo tamo i pili, šutjeli i gledali oko sebe, a uskoro bismo se valjda i pokupili šuteći da Jura nije rekao da stanuje blizu, da mu se sestra razumije u pse i da bismo Zika mogli odvesti do nje da ga pogleda. Nije mi se činilo da je stvar s ogrebotinom opasna po život, ali za to poslijepodne ionako nisam imao plan, a pomisao na kasko koji će mi Dino naplatiti za svaku vidljivu štetu nastalu za vrijeme mog skrbništva nad njegovom dlakavom pokretninom natjerala me da ponudu prihvatim. Nakon još malo šutnje u kojoj sam se već počinjao osjećati ugodno, ispili smo pivo, pustio me da platim, a onda smo ponovo izašli na ulicu s psima koji su nam se motali ispred nogu.

* * *

Iako ih je dijelilo tek nekoliko stotina metara zračne linije, kuća u kojoj je stanovao Jura bila je prilično drukčija od Dinove. Razlika između uglednog psihijatra i nesvršenog studenta ekonomije bila je jasna i vidljiva već od ulaza koji je vonjao na vlagu, svjetla koje nije radilo, izlizanog drvenog rukohvata i stuba što su pod nogama škripale onako kako to očekuju ljubitelji romana Marije Jurić Zagorke. Ipak, patina stoljeća bila je samo paravan. Kad smo se uspeli na drugi kat, Jura se zaustavio ispred masivnih, sumnjivo iskrzanih metalnih vrata bez zvona, ali sa sićušnom špijunkom koja je valjda služila umjesto batlera ili osobne sekretarice. Namjesto kucanja otipkao je broj na mobitelu i iznutra se uskoro začuo zvuk koraka, šum sigurnosnog lanca koji se pomiče u stranu, a nedugo zatim i otključavanja.

Kad su se vrata otvorila, s druge strane ugledao sam ružnu plavokosu djevojku u spavaćici, koju mi je on predstavio kao svoju sestru Maju. Ne znam zašto, ali nisam bio siguran da mu je Maja sestra. Nisam ih vidio kako se ljube ili tako nešto, ali poznavao sam neke ljude koji su imali sestru i znao neke stvari o tome. Njih dvoje nisu sličili ni izdaleka, a način na koji su im se tijela zaobišla u hodniku u sebi nije imao ničega bratskog. Ono što jesu dijelili bila je šutljivost. Maja me je već na ulazu zamolila da skinem cipele i odvela pse u dnevni boravak ne progovorivši više ni riječi. Nakon puta nisam se stigao otuširati i bilo mi je malo nelagodno, ali Jura se izuo pa sam se izuo i ja. Nakon malo muvanja po predsoblju koje je više podsjećalo na sobicu-ostavu natrpanu svim i svačim, od prašnjavih kišobrana do potrganog bicikla za vježbanje, ušli smo u prostoriju u kojoj je gotovo potpuno nečujno bio upaljen televizor. Preko puta njega, na trosjedu koji je odavno izgubio boju, a bio je na najboljem putu da izgubi i oblik, u svojoj ispranoj spavaćici sjedila je Maja i komadićem gaze čistila Zikove ogrebotine.

Da nije bio donekle očekivan, prizor koji me dočekaao mogao je biti smiješan i zvati se „Mlada ranarnica, s psima i televizorom umjesto krizantema“.

U dnu kompozicije, ali ključni za dinamiku kadra, Zik i Reks buljili su u tv, a Maja sa svojim širokim licem i prevelikim nosom izgledala kao goblen-djevojka u izvedbi boksača s početnim stadijem Alzheimerove bolesti.

Točnije, prizor bi bio smiješan, da nije bilo ruku.

Ruke su bile prvo što sam na Maji primijetio nakon ružnoće i ono što je s njom već na prvi pogled bilo u savršenom neskladu. Čudo je zapravo počinjalo tek kod članaka. Nježni i skoro prozirni, zglobovi na njezinim mesnatim podlakticama izgledali su poput dječjih, a zajedno s uskim šakama i dugim porculanskim prstima na scenu su izlazili potpuno neočekivani i gotovo nalik triku. Dojmu da se baš tu događa nešto nesvakidašnje vjerojatno je pomoglo i prigušeno svjetlo poslijepodneva, rasplesane pločice noktiju i mlitavi labrador koji je pod njima ležao kao pod anestezijom, ali i bez svega toga - siguran sam - ruke bi bile ono što se pamti. Čak i kad sam pri ulasku pomalo teatralno zakašljao, najavljujući se, nisu prestale s radom - bile su to ruke koje dodiruju, ruke koje miluju, i bilo je u njima neke blagosti, nježnosti koja se opire zaboravu i koja propale studente filozofskog čak i godinama kasnije tjera da pomišljaju kako je svaka ljepota isto dijete vremena i nevremena, slika koja se ne objašnjava dok se događa, ali koja nas tjera da je pamtimo, sve do trenutka u kojem se kockice sklope, a nama napokon postaje jasno zbog čega.

A sve to, naravno i nažalost, dolazi puno kasnije.

Toga dana, gledao sam samo u ruke i u pse pod njima, a onda oko sebe, po stanu, pamteći, ne govoreći, hvatajući se za golotinju činjenica.

Televizor je bio upaljen, a soba trošna, ali uredna. Na okruglom stolcu pored trosjeda, ispod plastičnih bočica, pamučnih gaza i škara, ležala je debela otvorena knjiga, a pored nje sat. Iako nije bilo više od šest, Maja je bila u spavaćici i bosa. Bila je ružna, ali imala je lijepo tijelo, toliko sam stigao primijetiti.

- Bog - rekao sam, za slučaj da se izuven trebam predstavljati ponovo.

Nije mi odgovorila, a Reks i Zik pogledali su me nezainteresirano, kao nešto što se prikazuje između dvije reklame za Pedigree Pal. Stajao smo tako neko vrijeme osjećajući se glupo, a onda me Jura odnekud povukao za rukav i pokazao mi da pođem za njim.

- Uči za ispit - rekao je ne ispričavajući se kad smo se vratili u hodnik.

- Što studira, veterinu? - upitao sam, ali on nije odgovorio ništa. Bio je čudan, ali nije bio gluh, i bilo je jasno da neka pitanja ne smatra vrijednima daha kojeg bi potrošio na odgovor. Ja sam bio čudan, ali nisam bio glup, i nije me bilo briga.

Za točno četiri koraka zaustavili smo se pred vratima s četiri izgrebane naljepnice.

- Ovo je moja soba - pokazao je na oderana mjesta i odslovkao nepostojeća slova. - J.U.R.A. To sam ja. Upadaj.

Ono što nas je unutra dočekalo nije baš izgledalo kao raj na zemlji, a sasvim sigurno nije tako ni mirisalo. Bio je to siv i neprovjetren sobičak prepun knjiga, u kojem se smrad cigareta miješao s vonjem vlage i davno izgorjelih mirisnih štapića. S desne strane, na zid koji se ukazao kad smo otvorili vrata, bilo je nalijepljeno desetak fotografija, a za pod dvoje gaćica i par skrutnutih crnih čarapa. Lijevu stranu sobe gotovo je u potpunosti zauzimao glomazni starinski ormar s knjigama, a nama nasuprot, tik do prozora, zjapio je nepospremljeni krevet, na kojemu, sudeći po gomili nabacanih svezaka, već danima nije spavao nitko.

- Moje malo carstvo - rekao je Jura, prilično velikodušno opisujući nered koji je samo čekao da oživi, dohvati nas za grkljan i uguši.

- Što kažeš?

Po načinu na koji mi je okrenuo leđa, bilo je očito da na svoje pitanje ne očekuje odgovor i to sam iskoristio da bez riječi pobjegnem do ormara s knjigama.

A ono što me je tamo dočekalo njegovu priču o carstvu učinilo je malo vjerojatnijom, s tim da je ovo papirnato, bar što se unutrašnjeg uređenja tiče, moglo podsjećati jedino na Habsburšku Monarhiju 1918.

Osim tridesetak hrptova koji su nedvosmisleno oglašavali ekonomiju i srodne turobne predjele, većina knjiga koje sam tamo ugledao bile su najluđi koktel tema i naslova koje bi čovjek mogao zamisliti u nečijem ormaru s knjigama. Popularna znanost, beletristika, stripovi, filozofija, bajke... sve je to bilo ispremiješano i sraslo, a na policama su se živahno i potpuno demokratski natiskivali kompleti Sidneya Sheldona i Ranka Marinkovića; H. C. Andersena i Kafke; iskrzani Danteov „Pakao“ i sarajevsko izdanje „Raja“ Donalda Barthelmea; „Kratka povijest vremena“ i plava hotelska Biblija; zbirka zadataka iz fizike s moskovskih olimpijada, pjesme Raymonda Carvera, „Zen budizam i psihoanaliza“, „Najveći zločinci dvadesetog veka“, Teslini dnevnic, Kolumbovi dnevnic, biografije Titovih generala, stripovi Huga Pratta, glomazne studije o secesiji, meko ukoričeni njemački ljubici, neraspakirane monografije o jugoslavenskim gradovima, knjige o NOB-u, knjige o NDH, knjige o kuhanju, o Stepincu, o zemljopisnim otkrićima, o izumima, o...

- Od svega pomalo - nasmijao se Jura kad je shvatio da u taj san ludog knjižničara zurim dulje nego je pristojno. - Stvari koje me zanimaju... Zbirka, zbrka, ali moja...

Kad sam im se približio, njegove fotografije na drugom zidu bile su nešto posve drugo.

Za razliku od kaosa ispremiješanih knjiga, stajale su složene u pravilan pravokutnik i s jednakim razmacima između, a prašina je s njih očito bila obrisana nedavno i pomno - kao da je vlasnik sobe na

toj izoliranoj parceli odlučio vršiti po život opasne pokuse s urednošću. Iako su izdaleka podsjećale na uobičajene izložke fotografa amatera, slike koje sam tamo ugledao bile su sve prije negoli to. Za početak, uopće nisu bile fotografije. Točnije, osim dva plakata s crtežima i jedne zamašćene razglednice, gotovo sve što se na zidu moglo vidjeti bili su isječci iz novina i časopisa - neki sjajni i kolorirani, neki zrnate ili mutne fotokopije, crne i zapečene gotovo do neprepoznatljivosti. Ispočetka sam ih razgledao površno, ne očekujući previše, a nešto između znatiželje i nelagode u mene se počelo uvlačiti tek kad sam u tom čudnom nizu prepoznao detalj koji se ubrzo pretvorio u pravilo. Naime, čak i kad je pojedinosti tih reprodukcija reprodukcija (a bilo je tu starih fotografija, zamrznutih video i filmskih snimaka, slika iz novina ili sa stranica knjiga) bilo teško razaznati u prvi mah, ono što se još uvijek dalo vidjeti jasno bilo je da sve prikazuju muškarce, ljude u uniformama i bez njih, ali uvijek s oružjem uperenim nekamo i u nekoga. Još nezagrijan, među najpoznatijima sam već na prvi pogled prepoznao Hemingwaya s puškom, Burroughsa s revolverom, Mishimu s mačem i nasmijanog Limonova na tenku iznad Sarajeva, a baš kad sam se spremao pažljivije zagledati u ostale, prekinuo me Jura, u ruke mi nimalo nježno gurajući iskrzanu knjigu tvrdih korica.

- Ova je stara, ali najbolja - rekao je. - „Psi“. Napisao profesor fizike s MIT-a. Odatle učim ja.

Više nego očito ignorirajući pozornost s kojom sam razgledao njegovu čudnu kolekciju, otvorio je knjigu i pred nosom mi okrenuo nekoliko stranica, a onda se, nakon nekoliko trenutaka zurenja u kolore i opise vučjaka, skupa s njom iza mojih leđa izgubio jednako naglo kao što je i došao. Kad sam ga pogledom otpratio do police, učinilo mi se da mu je laknulo. Samo trenutak kasnije ponovno je bio opušten i otkočenih ramena, a napetosti kojom je zračio nestalo je čim se izvalio na krevet, blago zaklopljenih očiju, kao da sobu pokušava prehodati u sjećanju.

Čekali smo tako još neko vrijeme, on šutke i žmireći, ja zbunjen i nasred sobe, kad je napokon otvorio oči i nasmiješio se.

- Jebiga, stari, to ti je to: soba. Ovaj put bez vatrometa.

Pa ipak, vatromet je došao poslije. Kad smo se vratili u dnevni boravak, televizor je i dalje bio bez tona, ali Maja me je ovoga puta gledala ravno u lice. Zbog nje ili zbog mirisa koji sam donio iz sobe, pogledali su me i Zik i Reks, naposljetku i Jura, a ja sam shvatio da od mene očekuju nešto, i da to nešto trebaju dobiti što prije.

- U ovoj kući se samo čita - rekoh prvo što mi je palo na pamet. - Jadan je pas taj vaš Reks.

Bilo je glupo, ali im se svidjelo. Nakon još malo šutnje, Maja mi je iz hodnika donijela papuče, Jura ponudio pivo, i premda nitko ni tad nije rekao ništa, znao sam da sam prošao i da smo postali prijatelji.

* * *

A možda prijateljstvo i nije prava riječ. Sutradan u krevetu, glave još teške od alkohola, uhvatio sam se kako mislim na Maju. Naravno, mislio sam i na Juru, na njegovu sobu, carsku babilonsku knjižnicu i fotografije oboružanih pisaca, ali to je bilo drugo. Bilo je drugo i bilo je na drugi način: bilo je znatiželjno.

Znatiželja sasvim sigurno nije bila riječ koja bi mogla opisati ono što me privlačilo Maji.

Znatiželja me možda natjerala da te večeri brbljam i glupiram se, možda me ohrabrila da ih pijane postavljam jedno pokraj drugoga i uspoređujem im osobne iskaznice, ali definitivno nije bila to što me natjeralo da mislim na nju.

Stvar koju znam reći danas, a nisam znao onda, jest da me Maji privukla želja.

Ne zvuči baš kao otkriće desetljeća, ali za ovu priču je dovoljno.

Bilo je to želja kakvu ni prije ni nakon toga nisam osjetio više nikada, ili se to nisam usudio priznati. Želja koja se teško zapisuje čak i kada je nakon dvije godine prepoznaš, i čak i kada je riječ u koju je zatvaraš ona koja se nikada do kraja doista ne podaje slovima.

Recimo zato samo da je bilo jutro i da sam želio Maju.

Recimo samo da sam je želio jako, i da to nije bila želja koja te tjera da radiš blistave stvari na mjesecini.

O manje blistavim u zoru i na Dinovom šminkerskom krevetu još bi se i dalo govoriti.

Toga jutra, znam i kažem to sada, Maju sam želio bez znatiželje; i to je jedina stvar koje se sjećam savršeno jasno. Njezine škrte priče o psima, studiju, roditeljima koji su umrli, otplati stana, sitnim penzijama i Juri, nakon što je pijan zaspao u naslonjaču, nisu me se ticale - i jedino što se uz mene probudilo sljedećeg jutra bila je pomisao na njezino neravno lice i tijelo za koje se strast lijepila poput smole, tvrdo i neizbrisivo, pretvarajući se u masnu ljepljivu masu, varljivu put, med i sol, meso i prljavštinu.

A prljavština, uče nas zapadna medicina i Poncije Pilat, vodi u bolest, bolest u smrt, i eto zbog čega treba prati ruke.

* * *

Nakon što smo te večeri, dok smo još bili u stanju izmjenjivati bilo što, izmijenili brojeve mobitela i dogovorili se da se vidimo, Jura me nazvao sutradan oko podne i rekao da se sa Zikom kod njega pojavim u tri. Iako mi se činilo logičnijim da se nađemo u parku, pomisao da ću ponovo vidjeti Maju natjerala me da prijedlog prešutim i stvar je ostala na tome. Osim manjih problema s glavoboljom, jutro je počelo prilično dobro: nakon što sam popio kavu i poharao hladnjak uglednog psihijatra, malo sam gledao tv,

slušao Talking Headse, koji su mi kod Dina ostali prošli put, a onda stavio Ziku uzicu i izašao van.

Šetnja je i ovaj put bila ugodna i na još svježim mamurluk legla je čak i bolje od kofeina. U zraku se osjećao miris povampirenog ljeta, sunce je sjalo jače nego dan ranije, a dok smo se približavali oronuloj Jurinoj višekatnici, činilo se da se i Zik s radošću vraća na mjesto svoga nedavnog remonta.

Kad smo se popeli na drugi kat, bilo je malo poslije tri, vrata su bila zaključana, a na moje kucanje nije se javljao nitko.

Iz nekog razloga bio sam siguran da me ne čuju, pa sam nekoliko puta snažno pokucao, viknuo pa čak i potegnuo kvaku, ali odgovora nije bilo. Da stvar bude bolja, ni Jura se nije javljao na mobitel. Umjesto toga, na ekranu mi se za nekoliko trenutaka pojavila njegova sms-poruka - deset brojeva ispod kojih je pisalo: Maja. Sjetio sam se njihova neobičnog kućnog zvonca, iz drugog pokušaja zapamtio broj i utipkao ga. Telefon je zvonio kratko, netko je s druge strane prekinuo i u hodniku se ubrzo začuo zvuk koraka. Nakon sinoćnje pijanke od Maje sam već na vratima očekivao povik, srdačnost, bilo što, ali jedino što me dočekalo bilo je oko koje prekriva špijunku, zveckavi zvuk skidanja sigurnosnog lanca i vrata koja se otključavaju ne odajući osobu s druge strane. Možda zbog te tišine, na trenutak sam pomislio da mi otvara netko drugi, no Zikov juriš u kuću raspršio je svaku sumnju: bila je to Maja. Kad smo ušli, kratko me je pozdravila, zaključala za nama i bez riječi produžila u dnevnu sobu. Opet je bila bosa, ovaj put u kućnoj haljini, ali televizor u sobi sada je bio ugašen, a na kauču je izvaljen ležao dugačak mršav tip u bijeloj Fila trenirci.

- Heeeej... - mršavi nam se nasmiješio, nagnuo se ne ustajući i usku dlakavu šaku s tri srebrna prstena pružio Ziku na upoznavanje.
- Ko nam je to doš'o...

Možda zbog načina na koji je sjedio, ili otiska tijela koji je prostirku gužvao do njega, ali već na prvi pogled bio sam prilično siguran da

mi se ne sviđa. Kao i obično kod tipova s tri srebrna prstena, dojam nisu popravili ni ostali.

U najkraćim crtama, bio je to jedan od onih tipova s kojima ne razmjenjuješ poglede, ako baš nije nužno. Kosa mu je bila kratka, lice usko i čekinjasto, a oči i nos nekako zakošeni, što mu je u kombinaciji sa sitnim smeđim očima i obrazima izrovanim kozicama davalo grabežljiv i prilično opak izraz. U šaci koja mu je počivala na boku držao je napola popušen džoint, a kad se nagnuo unazad, raskopčana trenirka na truhu mu je otkrila žilave, dobro oblikovane mišiće. Sudeći po naglasku i fizionomiji, šminker je bio filmofil-križanac Bosanca iz predratnih kinofilmova i kvartovskog mafijaša iz poslijeratnih srpskih, i premda je već na sto metara smrdio na dilera težeg kalibra, izdajica od Dinova psa bio je toliko naivan da mu priđe i ponuđenu ruku prihvati.

Ja ne.

Nakon kraćeg držanja desnice u zraku, mršavac se nakezio i zadovoljio Zikovom šapom, a Maja podigla obrve i pogledala me s nekom mješavinom nevjerice i podsmijeha koja je pogodila baš tamo gdje je i kako je trebala.

Kao i toliko puta u životu, osjećao sam se glupo, ali nije se dalo nazad.

Zapravo, bilo je očito da je moj dolazak prekinuo nešto što ni jedno ni drugo nisu imali volje nastavljati preda mnom, a ta me pomisao tko zna zašto činila ljutim i dodatno nervoznim. Njih dvoje, s druge strane, bili su prvaci svijeta u ravnodušnosti. Maja je otišla do štednjaka i na plamenik stavila lončić s vodom, a onda, nakon što me pustila da se malo kiselim nasred sobe, prišla je i ponudila me kavom, koju sam, naravno, najodlučnije odbio. Nimalo u dosluhu s mojom odrješitom vanjskom politikom, Zik je i dalje slinuo ruku s prstenjem i, kao kruna svega, baš kad sam ga htio pozvati k nozi, skočio i smjestio se uz tipa na trosjed, ližući mu truh i polažući glavu u krilo.

- Ne tu, paaaso, ne tuu... - mršavac u Fila trenirci sjajno se zabavljao, a ja sam zabilježio predložiti Dinu dodatnu dresuru elektrošokovima. Najblaže rečeno, nisam se osjećao kao milijun dolara, a pomisao da Zikovi inteligentniji rođaci kruh zarađuju raskrinkavanjem ovakvih tipova na aerodromima nije pomagala nimalo, čak štoviše.

- Di je Jura? - upitao sam prema izrezu kućne haljine, svjestan da zvučim užasno i da bih pod hitno trebao umuknuti. - Rekao mi je da dođem u tri...

Maja je klizila oko sudopera ne gledajući me i bilo je jasno da joj je do Jure i naših dogovora stalo koliko i do lanjskog snijega.

- Naš student... - obratila se tipu ispruženom na trosjedu. - Dogovara li dogovara...

U načinu na koji je odmahnula krpom bilo je neke zajedljivosti i rezignacije, i mršavac se nasmijao kao da Juru ne poznaje osobno, nego iz nekog naročito zabavnog vica.

Glumeći opuštenost i očito uživajući u ulozi, žilavom rukom iz krila je podigao Zika i ustao.

- Ma pusti čovjeka, nije njegovo vrijeme novac... Nego tvoje i moje... Moram ti ja sad, sele...

Maja se okrenula i obrisala ruke, a on joj prišao i kratko je zagrlio.

- Vidimo se, onda... A ti... - zaškiljio je i prema meni pokazao prstom koji je u nedostatku originala trebao odglumiti pištolj - budi mi dobar, momčino...

Nije mi bilo svejedno, ali izdržao sam pogled i odšutio, a on je još jednom pomilovao psa i iskapio ostatak kave. Maja ga je otpratila do hodnika, tamo su malo šuškali, a onda se začula već karakteristična

kombinacija lanca i brave, i mršavca je napokon nestalo. Nažalost, ubrzo je postalo jasno da sam takvim raspletom zadovoljan bio jedino ja. Zik je legao na kauč i oplakivao sumnjivca, a Maja pored mene prošla kao da me nema, produžujući do sudopera, na prsima pridržavajući krajeve kućne haljine. Odvaživši se, jednim dubokim udahom u prolazu sam pokušao uhvatiti njezin miris, ali bio sam prespor, ili je ona bila prebrza.

- Jura se javio di je? - izgovorio sam, odjednom silno zainteresiran za pojedinosti njegove odsutnosti.

- Ne.

Počela je prati suđe, ali nisam se dao smesti.

- Ne učiš?

- Ne.

- A to je ispit iz...

Na ovo zadnje nasmijala se i pogledala me kao netko tko je sit igre s retardiranim adolescentom.

- Koji je tebi kurac?

Nisam očekivao baš takvo pitanje, a i da jesam, sumnjam da bi se išta odvijalo drugačije. Dok se jednom rukom oslanjala na šank, a drugom pokušavala zatvoriti vodu, ispod polurastvorene kućne haljine na trenutak su me zabljesnule dvije teške bijele sise i svaki odgovor bio je ugušen već u plućima.

- Ha?

Promumljavši nešto, pogled sam požurio izvući s izreza u tkanini, ali primijetila me i očima natjerala da ga podignem do lica. A tamo je bilo sve prije negoli ugodno. Sjećam se da sam se pokušao nasmijati, ali da nije išlo. Sjećam se da me je podsjetila na nešto, ali

da se nisam usudio misliti dalje. Sjećam se da sam tonuo, tonuo, i mislio kako gledam u ženu toliko ružnu da s nje ne mogu skinuti pogleda. Čelo joj je bilo nisko i naborano. Oči su joj bile sitne i našminkane, a koža ispod njih bijela i drhtava kao skorup. Gledala me kao da procjenjuje koliko mogu izdržati tu ludost, a kad sam skrenuo pogled opet se nasmijala, ovaj put bez ispuštena glasa. Obrisala je ruke o bokove i zabacila kosu u stranu, ali bez trunke zavodjenja. Ispod tankih usnica zubi su joj bili veliki i nikotinski žuti, i nije bilo sumnje da su pristajali licu. Bila je bijela i mlaka, što se nije moglo reći za mene.

- Ti bi mene jebao, je li?

Pitanje nije bilo izgovoreno glasno, a vrlo vjerojatno ni kao pitanje. Valjda sam pokušao nešto reći, pobuniti se, ali prekinula me već na početku, ponavljajući ga ravno, gotovo bez upitnika.

- To hoćeš?

Kako je jednom rekao netko tko je za sebe vjerovao da je pjesnik: bilo je to kao da stojiš, šutiš, ne misliš, a pred tobom se događa nešto što će ti zauvijek promijeniti život.

Gledao sam je kako se izvlači iza šanka i prilazi mi sporo kao zaigrana mačka.

Slušao sam njezin dah i osjećao kako pred njezinim pogledom tonem, duboko dolje, u zbrkane šare tepiha.

A u tepihu, odozdo, vrebali su njezini bijeli tabani.

Prsti na njima bili su blijedi i dugi, s velikim bijelim polumjesecima na nenalakiranim noktima.

Na desnoj potkoljenici, tik iznad članka, čekala je mala utetovirana osa.

- Ako hoćeš jebati... - rekla je - plati kao i ostali i pomozmi taj studij koji te toliko zanima... A ako nećeš... sjedni kraj svog psa i budi pristojan i fin, gratis.

Ne znam zbog čega, ali u tom sam trenutku izgubio oslonac i zateturao naprijed. Sve što se događalo zatim pamtim samo kao niz sporih, odvojenih slika. Dok sam joj prilazio, Maja se nije odmakla, stajala je tamo i čekala. Zaustavio sam se tik uz nju, ali tijela nam se nisu dodirnula. Izgledalo je kao da me zaustavila dahom. Udahnuo sam ga i zatvorio oči. Kad sam ih ponovno otvorio, znao sam da je nikada neću imati bliže.

Utetovirana osa koja se primiče mojoj cipeli.

Vreli dah koji mi udara u prsa.

Tijelo koje miriše na sapun i cigarete, na kosu i prvi znoj nakon tuširanja.

Sve oko nje mirisalo je na mlačnost i ružnoću, tijelo i želju - i ruke su žudjele pokret, možda ga i napravile, kada je negdje izvana zazvonio mobitel i ose je nestalo, naglo i nenadano, kao ni iz čega, zum!

- Student - uzdahnula je Maja odmičući se i bezvoljno krećući u potragu za zvukom koji je dozivao negdje iza mojih leđa. - Čekaj.

Kada je zvonjava prestala, popravila je kućnu haljinu, na brzinu se pogledala u ogledalu i s mobitelom nestala u hodniku. Vrata su se zatim otvorila, Zik je potrčao u susret Reksu i stan je odjednom bio prepun njihova laveža.

Jura u sobu nije ni provirio.

- Ne da mi se izuvati, idemo odmah? - dobacio je iz mraka, a meni se učinilo da mu je glas deblji i promukliji nego inače.

Ne znam koliko sam stajao i u glavi vagao to zadnje Majino „čekaj“, ali znam da je trajalo kao vječnost. Na kraju sam se ipak pokrenuo. Dok sam za Jurom izlazio iz stana, Maja nije progovorila, niti me pogledala. U ovo drugo doduše nisam bio siguran jer sam gledao u pod, ali dok sam prolazio, stopala su joj bila hladna, a osa samo tetovaža. Promrmljao sam nešto i traljavo se oprostio na vratima. Nadao sam se da ću je ponovo vidjeti, ali u sebi sam znao da je gotovo. Jura je ispred mene preskakao po dvije stepenice i dok smo iz mraka haustora izlazili na ulicu, učinilo mi se da i izgleda drukčije, šutljiv ali iščekujući; ili sam i to bio ja?

- Sori što kasnim. Jesi puno čekao?

- Mmmm - promumljao sam i promašio mu pogled, a onda smo se obojica ponovo zavukli u šutnju i na putu do parka više nismo progovorili ni riječi.

Tri

Odakle se u priči pojavio treći pas, teško je reći. Najtočnije bi bilo priznati da se uopće nije pojavio; da smo tamo gdje je sjedio ušetali mi, smjestili se za stol, naručili pivo, a priča je nakon nekoliko gutljaja napokon dobila i njega.

Možda čak i više nego dan ranije, i nakon ove šetnje parkom potreba da nešto popijem i da to nešto ne popijem sam natjerala me da Juru pozovem na istu lišćem zasutu terasicu - najbližu ili jedinu u blizini na kojoj su konobari služili ljude koji su služili pse. Za razliku od prošlog puta, tamo je ovaj put bilo pristojno puno; vrijeme ručka bilo je prošlo i muškarci koji su svoju poslijepodnevnu kavu ispijali u društvu ljubimaca zauzeli su većinu stolova, uglavnom po kriteriju kompatibilnosti životinja koje su vodili sa sobom. Nedugo nakon što smo sjeli, Jura je najprije pogladio mršavog starog kokera što se do nas dogegao da se ponjuši s Reksom, a zatim kratko pozdravio niskog muškarca četvrtasta lica koji je iznad psa čitao novine. Koker očito nije bio nepoznat ni Ziku jer su se pogledali kao susjedi koji se

svakodnevno viđaju u liftu, jednako ravnodušno odšutjeli, a onda ponovno zalegli na beton kratko dašćući pred sebe. I tu je počelo; glupo i slučajno kao i inače.

Nakon susreta s Majom nisam baš bio pljunuti Doktor Doolittle i kokeru vjerojatno ne bih posvetio više od toga jednog površnog pogleda, da me nije neodoljivo podsjetio na nekoga, i da taj netko nije bio nitko drugi do Koma, tip koji mi je u srednjoj školi prodao travu za prvi džoint.

Toga dana sličnost je bila prevelika a da je ne bih shvatio kao poruku.

Stvar nije bila samo u općem dojmu neutješnosti koji je krasio obojicu, nešto je bilo i u tzv. objektivnim izvanjskim podudarnostima.

Za početak; i pas i čovjek bili su suhi i prosijedi, a način na koji se četvoronožac ispružio preko ugrijanog komada terase bio je potpuno jednak onome na koji je Koma znao sjediti za stolom kafića uz more, žmirkajući prema školi i grijući ono što više nikakvo sunce nije moglo ugrijati. Naravno, koker se još nije mogao pohvaliti reputacijom narko-pionira koji je malom mjestu kraj mora otkrio horse i uspio preživjeti otkriće, a Koma u mladosti sasvim sigurno nije ganjao mačke i zapišavao zagrebačko drveće, ali obojica su bili podjednako jadni i iscijeđeni, s očima koje su u podočnjacima plutale kao u tamnim pojasevima za spašavanje i ušima uvučenim u nešto nalik pletenoj reggae-kapici - pojedinosti koja je sličnost zaokruživala i činila upravo frapantnom.

Koma je svud oko nas, pomislio sam i nije mi bilo lakše.

Koma nije čovjek, koma je stanje svijesti, dodao sam i po tko zna koji put zaključio da je količina utjehe koju trebamo, nažalost, još uvijek u kakvom-takvom odnosu s onime u čemu je tražimo.

Hoću reći; utopljenik se hvata za slamku, ali ne da bi popio sok.

Hoću reći; ima nešto u tome kada u vlastitoj izgubljenosti vidiš kako je svijet mali, ali to još uvijek ne odgovara na pitanje kolik si ti.

Ja sam u komi, a Koma i koker su slični - pokušao sam podvući pouku ovoga neobičnog ukazanja, a onda sam susreo oči koje su se podizale s novina i odustao.

Jer, u potpunoj suprotnosti s pričama o sličnosti pasa i njihovih vlasnika, kokerov gazda koji me otamo pogledao bio je sve prije nego slab, mršav i iscrpljen. Po onome što se dalo naslutiti iz položaja u kojem je sjedio, više je nalikovao idealnom vlasniku staford-terijera ili rotvajlera, a dojam da je s kokerom završio nekom svemirskom slučajnošću upotpunjavala je debela pletena uzica od kože, koju je držao preko koljena i koja je u sebe definitivno zazivala nešto monumentalnije. On sam bio je nizak, ali nabijen četrdesetogodišnjak koščata lica, i u tijesnim je trapericama i košulji kratkih rukava izgledao kao jedan od onih mišićavih rekreativaca koji redovito oprčavaju kvart i nadobudne klince još uvijek mogu izgurati ispod obruča.

Osim toga - a bio je to dojam koji mi je tog poslijepodneva bio kudikamo važniji - izgledao je kao netko tko bi ti mogao odvaliti šamar zbog krivog pogleda ili pogrešne registarske tablice, što si toga, a ni ostalih dana u tjednu nisam baš žudio priuštiti.

U svakom slučaju, pogled još nisam stigao spustiti, a muškarac je progovorio, pogledao nas, i za uzmak je bilo prekasno.

- Viš te Amere; rade što hoće, sve ide kvragu, a nitko im niš' ne može... Jebote, jedina zemlja u kojoj je prosječna bomba inteligentnija od predsjednika, a mi im spomenike dižemo... 'si vidio?

Presavio je novine i pružio nam ih obraćajući se Juri, ali budući da Jura nije bio čovjek koji bi ikome gledao u oči, a još manje odgovarao na polupitanja, papirnati smotuljak i baklju konverzacije požurio sam preuzeti ja.

- Šta kažu? - upitao sam bez pretjeranog žara, našto je čovjek ustao i, umjesto odgovora, sa svojom se šalicom kave savršeno prirodno premjestio za naš stol.

- Nije bitno što kažu - promrmljao je, jednako zainteresirano upirući prstom u neku vijest iz sporta. - Bitno je da sve što kažu treba čitati drukčije...

Kad je još zatresao uzicom i kratko zviznuo, a pod noge nam se dovukao stari ofucani koker, nije bilo druge nego pomisliti da sve ide kvragu i da je krajnje vrijeme da se pokupim. Bilo je jasno da je dan izgubljen i da ga se može još samo časno privesti kraju, ali premda sam za to imao više nego dovoljno razloga, nisam mogao samo ustati i nestati bez pozdrava. Zapravo, s tom sam namjerom potražio Jurin pogled, ali Jura je gledao psa i dok sam se ja premišljao kako i kada konačno uzdahnuti, ispiti pivo i oprostiti se, muškarac do nas mahnuo je konobaru i ovaj nam je prišao.

- Ja ću pelin - rekao je ne gledajući nas. - Za Crnce i Arape. Što ćete vi, dečki?

Ako sam išta htio, bio je to brz i bezbolan poraz, a ovo je vjerojatno bio posljednji vlak za oboje.

- Veliko točeno - rekao je Jura i nasmiješio se.

- Veliko crno - rekao sam ja, a nakon nešto više od pola sata i nešto manje od tri velika, mučnina i stid koji su me gušili još od rastanka s Majom naručili su prvo žestoko, onda drugo, i pravi tulum napokon je mogao početi.

* * *

Muškarac s kokerom zvao se Filip Dević, a zvali su ga Deva. To „Filip Dević“ on je izgovorio samo jedanput, a ja zapamtio zbog klape, ali budući da Devu nije zanimalo klapsko pjevanje, a cijela

stvar ionako nije završila kao pjesma, zaboravljam je, ostavljam po strani.

Ono čega se dobro sjećam jest da je imao novu zelenu škodu felicitu, psa koji je umirao od leukemije i da je mene i Juru te večeri proveo kroz većinu birtija u koje je s njime mogao ući ne objašnjavajući previše.

Ali to je došlo kasnije.

Dok smo još sjedili na terasi i betonirali se žesticama, saznali smo da je Deva završio pravo, da je radio u banci, imao ženu i dvoje djece, ali da je o sebi - bar nakon šest pelinkovaca - volio razmišljati isključivo kao o ljubitelju životinja.

- ... Ma sve su one dobre, sve su za pet; ali ja tu imam jednu teoriju... Zbog povijesnih, ekonomskih, fizioloških, društvenih, kojih- hoćete... razloga... ljudsko biće, homo sapiens, čovjek... najviše je vezan za pse...

Iako se na njima dvojici nije moglo primijetiti, ja sam u to doba već bio pošteno pod gasom pa sam se zacerekao i lakrdijaški nazdravio Ziku, našto me je Deva pogledao, a ona slutnja o šamaru čak se i kroz alkoholne pare pokazala više nego realnom.

- Ti to ne kužiš, papak, ti ga bejbisitaš burazu...

Rekao je to načinom koji nije ostavljao sumnje da je razgovore znao završavati i manje prijateljskim uvjerenjem, i nelagoda koja se odjednom uvukla za stol potrajala je sve dok netko nije podigao ruku, a konobar doplesao s novom rundom pića.

- Šta ti misliš, zašto uopće živimo s njima? - upitao je nešto mirnije, raspoređujući nam piće, pokazujući pse koji su ležali ispod nas.

- Da možemo pobjeć od doma? Da imamo izgovor za birtiju? - odmahnulo je glavom i otpio gutljaj. - Jesi se ikad pitao kad ti se žena

obradovala iskreno kao pas? Ili djeca? Ili prijatelji? Kad ti je cucak lagao? Kad te je žicao lovu, kad te je izdao, prevario, sjebao, kužiš? ... Šetaš ga, daješ mu jest, tučeš ga, maziš, jebeš mu mater... I uvijek radiš samo što hoćeš i kako hoćeš, jedino s njim i za njega, ono što si u životu s ljudskim beštijama zaboravio...

Podrignuo je, pokrio usta dlanom, a onda pomilovao kokera koji je i dalje ležao, potpuno nepomično upijajući posljednje trakice sunca.

- Držimo ih zato što znamo da je sve što živimo debela masna laž...
- izustio je, nespretnim prstima na psu popravljajući kapicu - Zato što znamo da nam od svih životinja najmanje sliče, i jer nas baš zato najviše podsjećaju tko smo...

Kao da je znao na kojem se mjestu treba uključiti, koker je zaškiljio prema njemu, zijevnuo i pokazao nam jezik, valjda jedino pored pletiva na glavi što je na njemu još koliko toliko sačuvalo boju.

- Na primjer: Zoro... Naš Zoro ima leukemiju...

Ne kažem da smo reagirali brzo, ali prije nego što smo uspjeli i otvoriti usta, Deva je vrtio glavom kao da ne želi čuti ono što bismo mogli reći.

- Vodili smo ga veterinaru, i jednom i drugom i trećem, a tip je rekao da je gotovo i da ima još tri, najviše četiri... Uglavnom... Kaže da ga damo, da ga... Jasno, ja i žena... i djeca... Ne možeš... a naročito ako znaš sve to, da sve to govori o tebi, o tome što si ili što nisi...

Zastao je i na trenutak se činilo da će se pred nama slomiti i briznuti u plač, ali umjesto toga samo je iskapio zadnjih par mutnih kapi i prst podigao u zrak kao da poziva rundu:

- I postavlja se pitanje... Zašto je to tako teško, zašto ih nećemo, zašto ih... i kako... koji kurac, volimo?

Dok je izgovarao ovo posljednje, Deva je snažno zatresao glavom i dlanovima udario koljena.

- Jedino pravo pitanje, a zvuči ko jebena sapunica!

O tome pisati danas može izgledati smiješno, ali u tom sam trenu osjetio strah opipljiviji od staklene čaše koju sam držao u ruci.

Možda u pogledu, ili riječima koje je odapeo, ali negdje je nešto kvrcnulo, složilo se, i sve je najednom bilo spremno za rasplet koji je cijele večeri visio u zraku. Deva je glavu spustio na prsa, a ruke položio na stol kao da će ga istoga časa prevrnuti. Iz grla mu se počelo otimati neko potmulo režanje, boce na stolu su zacvokotale kada je pokušao ustati, a šake kojima je stezao metal od siline stiska pocrvenjele su pa pobijeljele. Kad mu se još lice iskrivilo i pretvorilo u osinjak živaca, znao sam da će se dogoditi nešto gadno, jer pijanstva koja ne završe plačem djelatelja šamara mogu završiti jedino tuđim.

A Deva se upravo uspravljao.

I nije izgledalo da će zaplakati.

Budući da smo u blizini bili samo psi, Jura i ja, čak i uz oskudno poznavanje matematike nije bilo teško zaključiti da su na sigurnom jedino psi. I to je bilo sve što sam stigao izračunati prije nego se dogodilo. Deva se zaljuljao na nogama, opsovao i dohvatio jednu od boca. Psi su se podigli na noge, preplašeni ili samo željni šetnje. Ja sam uvukao glavu u ramena, ali prije nego što se stuštilo to što se trebalo stušiti, potpuno neočekivano progovorio je Jura.

- Jeste li znali da znak Samsonite, kada ga gledaš iz daljine, noću postaje kukasti križ?

- Jeste li znali da bi kokoši, da ih ne ubijamo, mogle doživjeti osamdeset godina?

- Jeste li znali da najskuplji kućni ljubimac košta 7 milijuna eura, da pse u šinteraju ne hrane vikendom, a da Whiskas na litavskom znači sve...

Te večeri to je bilo naše čudo, i od razbijanja je spasilo najmanje jednu bocu.

Nakon trenutka šutnje, a valjda na spomen Whiskasa, jedan od pasa počeo je lajati, iz nekoga od nas provalio je smijeh, repovi su se uzmahali, ramena opustila, prsti su ostavili bocu, glave se izvukle iz ramena... i sve se u tom trenutku, na opću sreću ili nesreću, makar i privremeno, moglo vratiti na početak.

* * *

A kad kažem početak, ne mislim na nešto novo i svježije, već prije na prilično grubo resetiranje i nastavak u sličnom revijalnom tonu. Kada smo teturajući napustili terasu, već je pao mrak, ali to nas nije spriječilo da pronađemo još nekoliko birtija i u njima potratimo veći dio večeri. Razgovor koji se tamo vodio uglavnom se ticao pasa, žena, politike i sporta, i uglavnom nije bio vrijedan pamćenja. Između šamar-pogleda i teorija o ljudima i psima, Deva je povremeno do usta podizao mršavog kokera i nešto mu nježno šaptao na uho, ali taj dio nažalost nisam čuo pa će ostati tajna. Od nas ostalih, Jura je ponovo zapao u poznatu staru mučaljivost i od njega se više nije moglo izvući nikakvo pitanje, a kamoli odgovor, dok sam ja svoje žestice trusio osjećajući se izgubljeno ali junački, kao Nikola Šubić Zrinski pred pad Sigeta grada.

Kako je večer prolazila a mi postajali pijaniji, po glavi mi se sve više vrtjela Maja i Juru sam nekoliko puta pokušao uvući u razgovor o njoj. Želja i znatiželja, sve što sam odjednom htio znati o njima, metalnim vratima bez zvona, mršavcu iz kriminalističkih filmova, fotografijama naoružanih pisaca... sve teorije o incestu i kućnoj prostituciji u mozgu su mi se miješale teže od piva i rakije, a mučnina koju su rađale ni uza sve pokušaje nije se mogla povratiti. Ni do Jure se nije dolazilo lako. Na sve moje pokušaje i pitanja odgovarao je

mutnim pogledom, neodređeno ili kratko, a ja nisam mogao pobjeći osjećaju da se u tim trenucima pretvara da je pijaniji nego što uistinu jest. Nekoliko puta od mog navaljivanja spasio ga je Deva, ali na kraju se više nije morao ni truditi, jer su nas počeli prekidati psi, nestrpljivo potežući uzice i lajući toliko da smo se iz zadnje birtije morali pokupiti prije nego smo završili rundu.

U kojem trenutku smo odlučili ostaviti pse i nastaviti tulum, teško je reći. Bezvoljni rastanak ispred katedrale nije obećavao novi sastanak i dok sam u sebe nešto kasnije na brzinu trpao debele kriške salame, pomisao da ću ponovo izaći i naći se s Jurom i Devom nije se činila vjerojatnija od one da zaspim uz neki od pornića iz Dinove kolekcije.

Pa ipak, izašao sam.

Do mjesta sastanka trebalo mi je petnaestak minuta, ali u dogovoreno vrijeme tamo nije bilo nikoga i ja sam sjedio i čekao, razmišljajući o tome kako sam jadan i umoran, pijan, tvrdoglav i glup. Baš sam se počeo zagrijavati kada se preda mnom zaustavila zelena škoda felicija, na njoj se otvorio prozor, a ja na prednjim sjedalima ugledao Juru i Devu. Gdje su se njih dvojica našli, nisam mogao zamisliti, a tada me nije ni zanimalo. Ušao sam u automobil i bez riječi potonuo u zadnje sjedalo, naslanjajući lice na staklo i buljeći u grad kojim smo prolazili. Alkohol i britka svjetla izloga tjerala su me na povraćanje, ali to je bar bilo nešto za što se moglo uhvatiti. U automobilu je vladala tišina i izgledalo je kao da smo zajedno sa psima u kućama ostavili svu svoju buku i volju za razgovorom. Nakon nekog vremena Deva je čak upalio radio, ali ni to nije popravilo dojam. Ipak, nisam se osjećao loše. Vozili smo se dugo, a kad god bismo se približili nekom mjestu na kojem se moglo zaustaviti, okrenuli bismo se i otišli.

- Idemo do jezera - rekao je Deva kad smo iste kafiće počeli obilaziti po drugi put.

I otišli smo. Na jezeru je bilo bučnije, ali jednako samotno. Grupice ljudi sjedile su uz cestu i pile, nekad napadno zureći u auto, nekad nevidljive u mraku, naslutljive samo po žeravicama čikova. Zaustavili smo se na kiosku gdje je Jura kupio pivo, pili iako više nije djelovalo. Deva je počeo voziti brzo, piće se prolijevalo po sjedalima, ali nitko se nije obazirao. Ne znam koliko je sve to trajalo. Automobil je bio udoban i povremeno bih zaspao, a budila bi me samo mučnina. Nekoliko puta stali smo da netko povрати i odmah se vraćali na cestu. Valjda zbog tih izlazaka, dobro se sjećam i noći, snažnog mirisa asfalta. Bio je to gust, gotovo ljetni miris, miris od kojega se moglo najesti. S otvorenim prozorima vozili smo iza kamiona čistača sa šmrkovima, udišući kao da u sebe primamo čistu hostiju grada. Valjda je to i bila. Već neko vrijeme nismo pili, ali i dalje smo vozili šutke, pijanstvo je bilo samo izgovor. Negdje pred zoru, između blokova nebodera, na dugoj ravnoj aveniji osvijetljenoj narančastim svjetlima uz kolnik je hodala niska djevojka. Što se tada dogodilo, ne znam. U stilu američkih filmova Deva je usporio auto, otvorio prozor i počeo nešto govoriti, nudeći joj limenku piva. U stilu američkih filmova djevojka nije odgovorila ništa i ubrzala je korak. U stilu američkih filmova auto je zaškripao, poletio naprijed i presjekao joj put, a Deva izletio i potrčao za njom. Uhvatio ju je u nekoliko koraka, pred nadstrešnicom tramvajske stanice. Prije nego je stigla zavikati, dlanom joj je zatvorio usta, podigao je od poda i ugurao na stražnje sjedalo, do mene.

- Drži je! - rekao je, a onda se uvukao nazad za volan i stisnuo gas.

I od tada više nije bilo filma. Automobil je krenuo, a ja sam prihvatio djevojku i stisnuo joj ruke. Ne znam zašto sam to napravio, ali jesam. U glavi mi nije bilo ničega, osjećao sam jedino šum u ušima, kao da ronim dublje nego što mogu podnijeti. Ne znam je li se otimala. Bila je ukočena, hladna, a jedino što je na njoj radilo bile su oči. Kolutale su i širile se, a brada s loše našminkanom usnom tresla se kao da se hoće odvojiti od lica. Otvarala je usta i govorila, ali ništa što je rekla nije dolazilo do mene. Gledao sam je, ali bilo je kao da gledam u ništa. Sjećam se samo glupih detalja: kiselog mirisa znoja, isprane traper jakne, uništene maskare, naušnice u obliku dupina. Od svega

toga u jednom trenutku mi je pozlilo. Pustio sam je. Cura je tada počela petljati oko vrata, ali Deva se okrenuo i nečim joj mahnuo ispred lica. Pogledao sam i ukočio se. Bio je to pištolj. Veliki srebrni automatik naslonjen na sjedalo, uperen negdje između mene i djevojke. Cura se počela grčiti kao da će povratiti, ali ja više nisam vidio ništa osim njega. Pištolj, pun i spreman, svijetao i hladan kao nešto što će nam svima zauvijek promijeniti živote. Vrijeme se ugrizlo za rep i izgledalo je da će trajati vječno. Pogledao sam Devu, ali on je gledao u cestu. Pogledao sam u Juru, ali njegove su oči bile stisnute. Pištolj je ciljao u nas i izgledalo je da cijeli svijet čeka da se nešto napokon dogodi. Ali nije se dogodilo ništa. Auto se otkotrljao još nekoliko metara, a onda je Deva zakočio, izašao i izbacio curu van. Opsovao je i za njom izbacio pivo. Vidio sam ga kako se u retrovizoru smije zgužvanom tijelu koje se uspravlja i tetura prema pločniku, a onda stišće gas i ubrzava. Vozili smo i vozili. Kada smo se zaustavili na semaforu, šutjeli smo, a onda je progovorio Jura. - Jebote, imaš gan!

Nakon nekoliko trenutaka automobilom je eksplodirao smijeh koji je trajao sve dok se nije upalilo zeleno. Kad sam shvatio da se smijeh pretvorio u lavež, bilo je kasno. Smijali smo se sva trojica.

Uspón

Lift nije radio i on pomisli kako bi najbolje bilo ostati tu gdje jest, ili otići na piće, u svakom slučaju ne penjati se, sve zaboraviti ili ostaviti za drugi put, za sutra.

Već deset minuta paket ga je čekao tamo gdje ga je i ostavio, na podu, prislónjen na iskrzani čelik dizala. Iznad njega, u visini očiju, na papiru boje plastičnog talijanskog limuna pisalo je: U kvaru zbog dugova, s potpisom Stambeni servis; i Jebaću ti mater Dobriću ako ne platiš taj lift, s potpisom Janjanin.

Iako je bilo prohladno jutro, rukavom je obrisao znoj što mu je probijao s čela. Neodlučno se prignuo. Podigao paket i spustio ga. Uzdahnuo. Paket nije bio lagan, ali ni težak, unutra je nešto šuškaló, a on pomisli da bi ga morao nositi pažljivije, oprezno, sjeti se prošle noći i protrne. Trebalo mu je hrabrosti.

- Hrabrosti, molim...

Nekoliko časaka buljio je u umrljani svijetlozeleni pakpapir i labavu crvenu mašnu, nakrivljenu tako da je gotovo završila na jednom od rubova, ali nije se dogodilo ništa: veža je i dalje bila zagušljiva i mračna, a jutarnje svjetlo u nju se probijalo samo kroz mutne prozore od armiranog stakla. Udahne i potroši sav zrak. Noge mu se usplesaše. Pomisao na povratak, na ulicu, u park, bilogdje, ispuni ga čežnjom i gađenjem, i on je strese s nogu, kao dosadni pseći drek.

- Gore! Trebalo bi... - zatetura, ali baš kad se spremao podići paket, pored njega, okrznuvši mu nogavice, projuri nakostriješena crna mačka.

- Vrag te... - sunu prema dolje, ali dok je, preskačući po tri stepenice, jurio prema izlazu ostavljajući paket na milost stanarima ranoraniocima, negdje se, ispod njega, ulazna vrata otvore i netko mu se poče uspinjati ususret. Pred tim se koracima ponovo okrene,

brzo pograbi paket i šmugne gore, kao lopov, pognut i na vrhovima prstiju.

Na prvom se katu pritaji, zaustavi dah. Usta su mu se osušila a srce uskucalo u sljepoočnicama. Osluhne. Naćuli uši. Koraci odozdo neko su ga vrijeme slijedili, a onda stali kraj lifta, u visokom prizemlju. Za nekoliko trenutaka otamo je začuo poznati promukli kašalj, mijauk, zveckanje ključeva i zvuk otključavanja vrata.

- Prokleta Jevšovarica, prokleta... - opsuje, ugrize se za usnu. Poželio je i zaurlati, spustiti se tih nekoliko stepenica, napraviti neku glupost, pljunuti i izgovoriti joj svašta, a mogao bi, sad, dok još nije zaključala, da, ali s paketom, ne, ne, ipak! Zadovolji se time da joj iz glinenog lončića na međukatu istrgne još jedan stručak kućne sreće, ostavljajući ga zajedno s korijenjem na stubištu, u znak odmazde.

- Treba, treba joj vatre... - pomisli, dok se udaljavao.

Tako je to bilo. Mrzio je bogomoljke, a od svih bogomoljki najviše Jevšovaricu. Da je mogao, pokopao bi je skupa s njenim cvijećem i mačkama, staru curu, Slovenku, uvelu sveticu, predsjednicu kućnog savjeta, babetinu, kurca joj fali, jebemu!

Ruke su mu drhtale. Nema sumnje, bile su prljave, a ispod noktiju se sada, nakon operacije „kućna sreća“, moglo vidjeti i nešto zemlje i zelenila. Ali pijan nije bio! Više ne; tri je sata sjedio na klupi, u kosti mu se uvukla studen, otriježnila ga, a i dok je pio, stiskao ga je čvrsto, taj paket, čitav dan i noć, nije ga smio zaboraviti, htjeli su ga uzeti, ali nije dao, ni taknuti, čuo si, u zube, u jaja, pizda ti materina, pa da vidiš!

Drugi kat. Tu predahne. Tu se osjeti sigurnim.

Volio je drugi kat, oduvijek. Iako je najčešće išao liftom, do drugog se još volio zaletjeti. Sjećao se, netko je tu jednom davno preko noći ostavio veliko ogledalo, ali ga je drugi netko iste te noći razbio. Nikad se nije saznalo ni tko ni zašto. Zbog vandala su počeli zaključavati,

čitava je zgrada danima gazila staklo, bilo je ljeto, a neki su se, i on među njima, i porezali! Pa ipak! Drugi kat je volio, i da je umjesto ogledala netko tu prostro krevet ili ostavio fotelju, bilo bi ga, znao je reći, eheheej, i noću, čudo jedno!

- Za uspon, za uspon ti ne trebaju ruke, nego noge! - zaključio zadovoljno.

Njegove su još radile, bile su snažne, imao je snažne noge.

- Te noge, na njih su se lijepile. Kratke hlačice, zavrni nogavice, na Savskom nasipu, na Bundeku... One su udarnice, a između njih, evo takni... BU!

Obuzme ga neko veselje. Veselje za treći kat. Veselje za bodro napinjanje bedara, za jutarnje hroptanje što dopire iza zaključanih vrata, za miris kave, za divljeg radijskog voditelja koji trešti iz desnog stana, za šum vodokotlića i vodovodnih cijevi, za živahnu probavu zgrade, a od svih naročito onu neponovljivih, veleštovanih stanara s Trećeg!

Poznavao je tu jednog muškarca, jednog supruga, nabijenog, simpatičnog tipa, i njegova psa, kokera, dugo ih nije vidio, dugo, i tko zna?

Zastane i kroz odškrinuti prozorčić zirne na ulicu. Dan je bio lijep, jasan, s rosnim automobilima i suncem u krovovima tramvaja. Šumno udahne, a ispred njega preplašena prhnuše dva goluba.

- Posranci! - za njima podigne paket, a onda ga, onako pred nosom, prvi put pogleda izbliza, na danjem svjetlu.

Osjeti se svečano.

- Sve počinje iznova, treba samo, eh...

Jednom je, sjeti se, dosta davno, udario svog djeda. Djed je umro. Ne od toga, ali. O tome nije volio razmišljati.

Požuri ponovo misliti o golubovima, cijevima, trećem katu, ali nije znao gdje je stao. Nije znao ni zašto se sjetio djeda. Djed je pio, udario baku, bla bla.

Sjedne. Malo je sjedio. Bio je loše volje. Smrdio je na znoj, alkohol i dim.

- A koji kurac...

Paket je ležao do njega i on pomisli kako bi lako bilo ostaviti ga tu, nekome za sreću, na pola puta, između trećeg i četvrtog kata, možda bi pomislili da je bomba, pakleni stroj, možda bi ga uništili kao zaboravljenu prtljagu na kolodvoru u Münchenu, tako pričaju, antiteroristički odredi, Delte! To je život, akcija! Bio je u Oluji, zna! Ne priča nikad, ali... jednom vojnik... uvijek, znaj!

Ustane bodar, spreman. Pun pravedničkog bijesa, na četvrtom katu izbliza dobro pogleda pločice s imenima stanara. U njemu zavri.

- U ovoj kući nema Srba, jebo sam im majku ako se pojave! - poviče.

Odgovori mu lavež, odnekud, odozdo. Netko ga, srednji stan bez pločice, pogleda kroz špijunku i brzo je zatvori, toliko je stigao primijetiti.

- I kokerima! Govori vam hrvatski vojnik, majku vam jebem civilnu bezobraznu!

Zadnje mu riječi presiječe dječji plač.

Postidi se, bude mu žao, ali nije bilo nazad. Preko petog kata šmugne brzo, ne zaustavljajući se. Paket je nosio pod miškom, čvrsto, na prvoj stepenici zapne i umalo ga ispusti.

- Ne! - pomisli. - Ne taj paket!

Stane. Uspravi se. Zašto? Znao je zašto.

- Sve ću joj reći!

Od same pomisli bude mu muka. Gledao je u pod, u svoje cipele. Na njima je, kao i na nogavicama, carevalo blato. Park. Stišćući paket između brade i koljena, sagne se, iz džepa izvadi rupčić, pljune na njega i stvari pokuša dovesti u red. Nije išlo. Zahropće. Spremi rupčić u džep. Rukavom otare čelo i uzdahne. Cipele nisu bile bitne, ne; cipele zaboravlja pod hitno, odmah, sad!

- Ono što je bitno, život... je... - utihne.

Na šesti se kat došuljao pazeći da se ne ugleda u staklenoj površini lifta. To je, znao je dobro, donosilo nesreću. Kad si ovakav, u liftu, u ogledalu, tu ne pomaže ništa, ni paket, ni bog, ni vrag. Kad si ovakav, sliku treba razlupati, smrviti! Učini mu se da ga iza oka špijunke vreba neka mrka, sveznajuća riba i strese se. Poželi biti nevidljiv. To je bilo staro. Dok je radio u hotelu, vjerovao je da ga iz protupožarnih uređaja na stropu gleda Isus, crveno titravo oko, jednom je to nekome i rekao, protupožarni Isus, tako su ga zvali, tad, dok je radio, a onda je dobio otkaz i više ga nitko nije zvao nikako.

- Drugi kat, ja sam... - poželi priznati, ispovjediti se, ali nije izlazilo.

Poput krtice, uvuče se dublje u tamu hodnika. Na prvim vratima zdesna pisalo je njegovo ime. To mu dade sigurnost. Zakratko. Grlo mu je bilo suho. U želucu ga zaboli.

- Kući - promrmlja.

Nije se usuđivao pokucati. Umjesto toga zakašlje, zagrebe po vratima, nogom pošulja otirač, tako nešto. Nadao se da je budna i da se sprema na posao. Zatetura, skutri se, prisloni uho na vrata.

Iz stana se nije čulo ništa, a onda struganje stolca o pod, šuljanje papuča, metalni zvuk podizanja špijunke.

- Ja sam - rekao je, a glas mu je drhtao. - Otvori.

Iz stana se nije čulo ništa, a onda petljanje oko lanca, onda otključavanje, otvaranje vrata. Kad je ušao, već je, okrenuvši mu leđa, nestajala u kuhinji.

Unutra se osjećao miris kave i cigareta. Neko vrijeme, nije znao koliko, sa svojim paketom stajao je u polumraku predsoblja, a ona je sjedila za stolom i gledala u šalicu. Na sebi je imala kućnu haljinu, papuče, ali bila je našminkana, neuredno, kao da je upravo došla izvana. Učini mu se da negdje u prostoriji miriše muški miris, znoj ili nešto još gore. Ostade praznih pluća. Nije se usuđivao udahnuti, da ga ne savlada bijes, da ne lane.

- Bog - glupo se nasmijao. - Bog.

Osmijeh mu, sve gluplji, nije silazio s lica, ali ona ga, na sreću ili ne, nije ni pogledala. Uzela je šalicu i okrenula je naopako. Pretvarala se da ga nema, da ne zna da je tu, da je gleda. Bila je mršava, s podočnjacima. Čak i dok je šutjela, bore oko usta činile su je oštrom i zajedljivom, starijom nego što je bila. Pomisli kako se promijenila. Sjeti se kad ju je upoznao, na moru. Pjevao je, svirao gitaru i izvodio gluposti, a ona je dobacivala iza šanka. Bila je lijepa. Bila je konobarica. Više ne. Ruke koje su okretale šalicu drhtale su. To ga, tko zna zbog čega, osokoli.

- Penjao sam se... - započne.

Šutjela je. On se pokrene, uvuče u stolac preko puta nje, a paket stavi na stol između njih. Nije rekla ništa. Ohrabri se. Pokuša joj dohvatiti ruku, ali ona je povuče, hladno, bez riječi - bilo ga je sram, i uvrijedio se malo!

- Lift nije radio, penjao sam se, razmišljao... - prostenje. - Cijelu noć, od prizemlja, od parka... Petra, ovaj uspon... je nešto drugo. Ovaj uspon je novi početak, ovaj uspon, to je - htjede zazvučati svečano, ali iz grla mu se otme samo krkljavi smijeh - križni put, puno gore od Sljemena!

Učinilo mu se da je zadrhtala, uozbilji se.

- Ne znam kako, ali... ja sam novi čovjek - rekao je. Pokušao se i pridići na stolcu, izgledati ozbiljnije, ali noge udarnice ga izdadoše, ne uspije mu. - Pogledaj me!

- Idi u pizdu materinu - rekla je.

Neko su vrijeme šutjeli, svatko sa svoje strane paketa.

Među njima je bilo gotovo. Čekao je da to kaže. Rekla mu je to tisuću puta i on je samo čekao da izgovori ponovo, da ispljune, isplače to, znao je da samo treba biti strpljiv, šutjeti, izdržati još malo. Dugo je mrzio te riječi, to gotovo. Tjerale su ga da plače, govori, obećava, urla, da im svima majku jebe, i državi, i lopovima, i sebi, moli je, grli, a kada ga odgurne, da legne na kauč i zaspi. Svaki put iznova, te su ga riječi brisale, osjećao je kako nestaje, kako se boji tog nestajanja, i kako se ponovo rađa, lakši, bez boli u sebi kojeg do maloprije nije bilo. Ali nov, živ! - kao u snu; kao da je netko čije lice vidi u njega s pet metara ispalio rafal, a on se diže i hoda, bezbolan, netaknut, čitav. Riječi su bile to što nije pogađalo, ti ćorci. Nekim čudom, osjećao je, za njega su prestale vrijediti. S njom. S njih dvoje, s tim gotovo. Izgovorene, prestajale su značiti, zapravo, sad ih je čekao, postale su olakšanje. Život je bio drugo. Život je bio veći od riječi, negdje se, nekako, odvojio od njih. Života se bojao. Čekati riječi. U toj se nelagodi osjeti poznato, dobro. Ali nije rekla ništa.

Pogledala ga je u oči i ustala. Čuo je kako u kupaonici šušti voda, čuo je plastični zvuk prekidača i šuljanje papuča.

Nekoliko trenutaka provede kao omamljen, zagledan u prozor, u ravnodušne nebodere preko puta. Učini mu se da mu netko, plavokosa djevojka u crvenoj majici, maše s nasuprotnog balkona. Pomisli da bi to mogao biti anđeo. Zapravo, bio je siguran da je anđeo. Zagledao se u nju, a ona se sagnula pa uspravila - i on shvati da vješa rublje. To je bilo razočaranje.

- Došao sam zbog njega - progovori napokon. - Gdje je?

Kad se pojavila na vratima kuhinje, na licu joj je bio izraz koji se bojao odgonetnuti. Stajala je nepomično, ukočeno, kao da mu mršavim tijelom priječi čak i pogled u unutrašnjost stana.

- Spava - rekla je.

- Spava - ponovila je. - Ne želim da ga budiš.

Znao je što to znači. Kao da se brani od nečeg nevidljivog, zgrči se, posegne za paketom, a čitavo mu se tijelo zaljulja. Kolikogod ih tražio, u glavi mu odjednom više nije bilo ni buke, ni mučnine, ni boli, i to ga uplaši, učini samim.

- Donio sam mu ovo. To je poklon.

Nije se micala. Sve dok ga nisu zaboljele oči, buljio je u nju - ispranu vodenosvijetlu fleku, u paket, u tamu iza njezinih leđa. Pokušavao se sjetiti je li u hodniku primijetio nepoznate cipele, kišobran, kaput, išta što bi otkrivalo nekoga, bilo što. Nije se mogao sjetiti ničega. Osjeti bijes, i strah.

- Imaš li nekoga? - prostenje. - Je li netko tu?

Pred njim je stajala kao blijeda, ispijena sfinga, ne obarajući pogled, ne odgovorivši. Poželio je ustati, ali nije mogao. Tijelo mu je bilo nepomično, ukopano na mjestu, njegovo kao i njeno - činilo mu se: kao i čitav svijet - jedino je djevojka na balkonu preko puta i dalje mahala kao da mu otamo želi došapnuti neku spasonosnu rečenicu.

- Gdje mi je sin? Želim ga vidjeti.

Odmahnula je glavom, a on nije imao snage podviknuti, suprotstaviti se.

- Gotovo je - reče ili pomisli, više nije bio siguran.

Nije odgovorila. Zurila je u njega kao u duha i on se načas poboja da ne postoji. Paket u rukama bio je jedino što ga je još držalo na zemlji, a to je bilo malo i on se pokuša sabrati, postojati, izgovoriti što je moguće razgovjetnije.

- Ovo je za njega. Želim da ima moj poklon. Želim da zna da mislim na njega.

- Malo je kasno za to.

Prišla mu je i očima izgovorila ono gotovo je.

- Ja sam mu otac! - rekao je i tom se pogledu otrgnuo prema hodniku, prema vratima sobe. Pokušala ga je zadržati, ali nije se dao, gurnuo ju je, oborio. Šalica s kavom spuznula je sa stola i zaštroptala na linoleumu. Sudbina na podu bila je crna i više je nije mogao pročitati nitko. Zaustavio se pred vratima i pogledao je. Bila je slomljena, i on se na neki iskrivljen način osjeti dobro, pomisli da je pobijedio.

- Ja sam mu otac - glas mu je bio siguran dok je primao kvaku. - Ovo je poklon. Sve počinje iznova.

- Ne znaš ni što je unutra - bilo je sve što je rekla. - Ne znaš ni što je u tom papiru.

Te ga riječi zaustaviše. Pomisli da ga pokušava uhvatiti na trik, naceri se, odmahne.

- Znam - rekao je. - Naravno da znam.

I ona se nasmijala. Bio je to gorak, umoran smijeh, smijeh koji je poznavao. Kroz glavu mu proleti da ga vidi, iznutra, i bude mu muka, kao tisuću puta do tad.

- Da, a što?

Zurio je u paket pokušavajući pronaći pravu riječ, sjetiti se. U glavi, u grlu, ječala mu je praznina, i on pomisli da će ga njezina silina zagušiti.

- Znam - ponovio je, pokušavajući se nasmijati, dobiti na vremenu - To je... - protrese paket, ali mašna je bila zavezana predobro, a zeleni papir je šutio, gladak i neproziran kao mutna površina jezera.

- Jezero, park... - tražio je riječi, ali one koje su mu se davale nisu imale smisla. Pomisli da mu se svete, da bježe od njega, napuštaju ga. Osjeti se izdanim, ulovljenim u život, u san u kojem netko čije lice vidi u njega iz blizine ispaljuje rafal, a on zna da mu ovaj put, niti jedan put od tada, više ne može pobjeći.

- Paket... - pred očima mu bljesnuše osmijeh i spretne ruke prodavačice, crveni nokti i prsti koji umataju i od pogleda skrivaju...

Zamračí mu se pred očima i on ispusti kvaku teturajući prema izlaznim vratima. Bio je siguran da bi mu anđeo u crvenoj majici mogao pomoći, kad bi ga vidio, ali bio je preduboko da bi vidio išta.

Sve je u njemu željelo pobjeći, iscuriti, ali zaustavi se.

- Sve, sve počinje iznova - zausti zaljuljan, izgubljen.

Nije rekla ništa. Gledala ga je i šutjela, kao da zna da ga svaka riječ može otpuhnuti, gurnuti niz stepenice, do parka i dalje, zauvijek. Na tren mu se učini da joj se oči umekšavaju, ponada se i korakne naprijed, prema njoj.

- Znam, Petra!

I htio je znati, i reći joj, bez paketa, bez riječi, bez ičeg. Više od svega na svijetu htio je biti taj on, taj uspon, to sve iznova.

- Volim ga - provalilo je iz njega, nije znao kako. Usne su mu bridjele od tih riječi i on je osjećao da pod njihovim pritiskom nešto u njemu puca, nekakav led, nekakav mrak, nešto čega se oduvijek bojao, zauvijek. - Volim!

Nekoliko trenutaka riječi su stajale između njih, titrave i blijede, a on ju je gledao kako ustaje i prilazi mu, mršava i sitna, ulazi u njega i udara, udara njega i riječi, njega i uspon, njega i tu ljubav koju je napipao, sve dok ih ne nestane, odasvud, sa svijeta, između njih.

- Ne znaš! Ne znaš! Ne znaš! - govorila je, a on joj je u očima prvi put prepoznao mržnju. - Nikada nisi znao.

I bilo je gotovo.

Jeste li čuli za Mendozu?

Recite to u trideset riječi

Moj prijatelj Konj je kopirajter. To je ona osobita vrsta ljudi koja vas, na vijest da vam se raspada brak ili umire mama, odlučno gleda u oči i kaže: „osjeti to prirodno“, „prihvati beskraj slobode“ ili (sluteći svu složenost situacije) „molim te, ispričaj mi sve o tome, ali neka bude u trideset riječi“. Naravno, uvijek postoji mogućnost da je samo Konj takav, da sve skupa ni sa kakvom vrstom veze nema, ali to za ovu priču i nije previše bitno. Bitno je (i to što prije!) prijeći na stvar!

Jer, iako Konj, iz razloga koje nije teško pogoditi, nije prijatelj kojeg rado i često vidate, kad god se nađem u situaciji poput ove, osjetim se kao Robert de Niro u Razjarenom biku, krvav i gotovo smlavljen na svojoj klupici u kutu, dok publika urla, a oko mene leti Konj, zalijeva me vodom, vadi mi gumu iz usta i unosi mi se u lice: „Ako hoćeš da te čuju, neka bude kratko i nek se lako pamti! Trideset riječi, champ, trideset riječi, ni riječi više!“

Toliko, naime, složit će se i neviniji ostatak branše, može otrpjeti ljudska pažnja.

U trideset riječi, dakle: Ona se zove Tamara. Njen tata - Domagoj, mama Nada, braće i sestara nema, bližu rodbinu ne nabrajam. Od ostalih bitnih stvari: Tamara ima stan, a Domagoj i Nada se boje da bih se mogao useliti u njega. Za njih sam hodajuća prijetnja u vidu spolno aktivnog tridesetogodišnjaka, bez stalnog zaposlenja, a s neriješenim stambenim i inim pitanjima, koja se kod njih na kraju uvijek, ili vrlo često, svode na stambeno. Tamara je drugo. Ima dvadeset i pet godina i, ako sam prijetnja, onda sam za nju prijetnja u liku čovjeka s kovrčavom kosom (koja ostaje u slivniku), s ljubavničkim prstima (koji ne znaju popraviti policu ili promijeniti utičnicu), s plesnim nogama (koje iz parka donose blato i pseći drek), i jezikom koji može svašta, osim reći nešto zbilja važno u bijednih i kukavnih trideset riječi.

O važnosti dobrih naslova

Na samom početku ove priče dakle razmišljam i razmišljam i razmišljam i ne mogu se sjetiti ničega što bi mi moglo pomoći i poslužiti makar kao drugi Konjev postulat a onda se sjetim (pa naravno!) predavanja poznatog književnika jedne večeri kad je padala kiša i kad smo se vraćali bez kišobrana (pokisla do kosti i zato zahvalna publika) - predavanja o pisanju i čitanju i životu i smrti i domovini a među ostalim i o važnosti dobrih naslova!

Nismo se dobro ni smjestili, a čovjek je rekao nešto poput: „Jeste li čuli za Mendozu?“

„Jeste li čuli za Mendozu/Benoisu/Monosu?“ naslov je kakav treba sanjati. Tako je bar tvrdio Književnik. Intrigantan, jer postavlja pitanje; Zagonetan, jer se u njemu naslućuju događaji ili osoba nesvakidašnjeg značaja; i, na kraju krajeva, Efektan, što je i najvažnija osobina idealnog naslova. Već na samom početku, vješt pripovjedač treba dati do znanja da se ne namjerava zajebavati s čitateljem (netko se u publici nasmijao, a Književnik vrškom obrve pokazao da je i to bilo uračunato) i da sve što slijedi, i pored toga što će se dobro prodavati, predstavlja pravi, stopostotni, nerazblaženi art.

Pogledajmo, recimo, tv saponice. Ako za takvo što postoji princip, onda je to - možemo se složiti - onaj: „glupo, ali efikasno“. Pa ipak, vrhunska umjetnička književnost radi isto, samo lukavije i s malo manje riječi (vidi Konja i prvo pravilo o njih trideset!). Na primjer: Alejandro želi reći Sofiji da mu je žao, ali ona ne sluša jer je na jahanju upoznala pravu ljubav, jednorukog veleposjednika-udovca, gospodina Mendozu - kako bi u dnevnim novinama glasio sažetak neke meksičke saponice, u potpunosti je ista stvar kao „Jeste li čuli za Mendozu?“, samo što ovo posljednje nepogrešivo najavljuje vrhunsku literaturu za koju je utrošeno kudikamo manje riječi i kudikamo više pameti. Meksičke saponice, istina, baš kao i foršpani

holivudskih filmova, i računaju na to da se čak i u naslovima nešto neprestano mora događati i da se to što se događa mora moći ispričati u trideset riječi, ali onoga tko hoće „prepričati Život“ takve stvari ne bi trebale zabrinjavati.

Destilirana, ili snom Alkemičara oplemenjena (Književnik je tu namignuo svim prisutnim štovateljicama i štovateljima lika i djela Velikog Brazilca), neukrotiva priroda Života u dobro odabranu naslovu razotkriva se kao Zlato u dotada bezvrijednu Kamenu.

Naslov je, drugim riječima, pravi teritorij književnosti i života, zemlja na kojoj zrije smisao i na kojoj riječi doista počinju značiti.

Na tom mjestu i trenutku, dok se žamor udivljenja ovim smionim hipotezama još nije stišao, Tamara pored mene, gestom koja je jedino dobrim poznavateljima spomenute najavljivala da se snažno ciklonalno polje koje smo ostavili pred vratima knjižnice brzinom Coelhoa svjetskog uspjeha premješta u još-uvijek-suhe prostorije književnog hrama, popravila je kišom ruiniranu frizuru, nakašljala se i zaustila presudno pitanje.

- Oprostite...

(Književnik se velikodušno okrenuo prema nama, s odobravanjem odmjeravajući Tamarin orošeni dekolte i rukom - ili čak zamišljenim štapom Hodočasnika - opisujući nehajan no dobro odmjerjen polukrug.)

- Ako je naslov teritorij književnosti i života, zemlja na kojoj riječi počinju značiti...

(Književnik je zadovoljno kimnuo.)

- ...Onda, ukazujući na etimologiju riječi „teritorij“, pored terra - zemlja... (osim što prokleta dobro izgleda, Tamara je i prokleta dobra apsolutica klasične filologije)... ne bismo trebali prešutjeti i njezino drugo značenje.

(Književnik je sada kimao toliko ekstatično da se vidjelo kako mu prhut pada na ramena crnog sakoa.)

- Teror...

(Tamara se nasmiješila, a Književnik joj s pozornice uzvratio nešto manje ekstatičan osmijeh, za koji samo oni koji nisu vidjeli prhut na sakou ili istinsku sreću na licu ponosnog vlasnika mogu ustvrditi da je bio od srca.)

- ...Što bi nas dovelo do toga da je naslov zapravo ono mjesto na kojem se nad životom vrši nasilje, prostor u kojem riječi gube život... u malo slobodnijoj interpretaciji možda čak i: klaonica značenja i života...

(Književnik se sada više uopće nije smijao, stajao je tamo i buljio u Tamaru, a Tamara je buljila u njega i možda bi to tako potrajalo danima da se publika nije počela komešati, a ispod Tamarine se pokisli-miš-frizure nije objavila konačna i neopoziva presuda)

- ...Tako da bi, u tom slučaju, „Jeste li čuli za Mendozu/Benoisu/Monosu?“, prije nego mjesto istine, bilo mjesto prijevare, Alkemičar bi postao Prevarant, a Alejandro, Sofija, čak i sam jednoruki veleposjednik-udovac, gospodin Mendoza - nevine žrtve obmane, baš kao u Tadijanovićevoj Baladi o zaklanim ovcama...

Ovo posljednje već je dovikivala s vrata, povlačeći me za rukav i podrhtavajući od smijeha, dok smo praćeni pljeskom i zvižducima, baš kao u američkim filmovima, izlazili van, i ljubili se, i smijali, i kisnuli kao Bonnie i Clyde, Robin i Marianne, McCabe i Mrs Miller, uglavnom kao likovi iz priča bez pametnih naslova, priča naivnih naslova napravljenih samo od života, i ljudi, i njihovih čistih imena.

Osjećaji, seks i malo nasilja

Naravno, svima je jasno da priču ne bih ni započinjao da smo u toj noći, pod kišom zvijezda i svjetlom reflektora, mogli nastaviti plesati zauvijek. Čarolija, ipak, kako to obično biva, prestaje u ponoć, a ponoć - čak i ako nije prva, druga ili deseta - osim u iznimnim i iznimno sretnim slučajevima, prije ili kasnije odvaja dan u kojem smo sretni od dana u kojem stvari iz nekog nedokučivog razloga krenu nizbrdo.

A da se naš pojedinačni slučaj, nesavršen kakav je bio, nezasluženo ne zavede na listu iznimnih, pobrinula se nesuđena teologinja, nesuđena pravnica, nesuđena povjesničarka umjetnosti, nesuđena studentica psihologije i višeput u prometu osuđivana vlasnica velikog crvenog džipa - sve u istoj osobi - Dreena.

Na jednoj djevojačkoj večeri, dakle, između dvije čaše domaćeg punča, Dreena (što je transkripcija koju je počela službeno koristiti nakon što je oca, dugogodišnjeg političkog emigranta i perjanicu hrvatske melburnške dijaspore, uhvatila in flagranti s crnogorskom sobaricom jedne majčine prijateljice) veselom je djevojačkom zboru obznanila svoje viđenje prave ljubavne priče u sedam točaka + specijalni bonus: osnovne sastojke umjesto uvoda.

Rekonstruirano kroz jecaje i suze u mučnim danima koji će uslijediti, Dreenino umjesto uvoda po svoj je prilici glasilo:

Svaka prava ljubavna priča u sebi mora sadržavati tri osnovna sastojka: osjećaje, seks i malo nasilja. Iz ova tri praelementa (pomiješana u različitim omjerima i kombinacijama) stvoren je štoviše i čitav svijet i sve što na njemu živi, o čemu nam brojnim primjerima svjedoče sveta pisma i mitologije većine razvijenih, ali i primitivnijih kultura, kao i neke od naj-su-vre-menijih znanstvenih hipoteza, koje na ovom mjestu (pored zdjele s punčem!, op. a.) nažalost nemamo prostora spominjati.

Potkrepljujući nastavak brojnim i neoborivim dokazima izloženima u binarističkom stilu (između ostalog, spomenuti su bili: Yin i Yang,

Eros i Thanatos, Zločin i Kazna, Seks i Grad, Ponos i Predrasude...), Dreena je konačno prešla na sudbonosnih Sedam točaka.

Točka jedan: on mora biti muško.

Točka dva: mora te voljeti toliko da ostavi sve zbog tebe.

Točka tri: seks mora savršeno štimiti.

(Točaka četiri, pet i šest Dreena se u tom trenutku nije mogla sjetiti.)

Točka sedam: ako ga zbog nezadovoljavanja bilo koje od navedenih točaka ikada i poželiš ostaviti, on instinktivno mora naći načina da odustaneš.

Nakon toga, cure su otišle u disko, popile još nekoliko čašica, a onda je zazvonio mobitel.

- Halo - rekao sam.

- Ljubavi - rekla je.

Nije trebalo biti mudar pa shvatiti koliko je sati.

Ipak, pogledao sam na sat. Bilo je dva ujutro, a ona je bila pijana. Ne može se reći da sam joj zamjerao. Može se reći da sam sjedio za kompjutorom i igrao igricu. Svjetovi su bili na putu da se sudare, a naivni Zemljanin nije slutio razmjere katastrofe.

- Daaaa... - dva Living Deada na ekranu nestala su u prašini oborena dobro odmjerenim udarcima čarobnog mača. Baš kad sam se spremio pretražiti ostatke, na vratima kripte pojavio se Skeleton Centurion.

- Pizdo! - procijedio sam.

Topline je naprasno nestalo iz Tamarina glasa, što se nije moglo reći za odnos alkohola i krvi.

- Što si rekao? - gotovo je vrisnula. - Što radiš?

- Ni-šta - progrizao sam, ustanovivši da čarobni mač više nema naboja, a da se s ostatkom arsenala pred SC-om mogu zavući u mišju rupu. - Spavam.

- Lažeš! - bila je sigurna Tamara, a ja je nisam imao srca kriviti. Riječima preživjelih s virtualnog Titanica: santa leda provirila je iz vode, a u zaslon ekrana zadubljeni kormilar nije činio ništa da je izbjegne.

Točnije; pokušavao je izbjeći smrt u katakombama, što u tom trenutku i nije bila neka olakotna okolnost.

- Igraš onu glupu igricu.

... baš kao što ni „glupa igrica“ nije izraz koji će vas razgaliti dok raskoljene lubanje umirete pred dugoočekivanim vratima novog nivoa.

- Ej, znaš što, ako misliš ovako pričati.

Klik. Carpatia je bila daleko, slušalica s druge strane spuštена, a ja sam disao duboko i predano, kao trudnice koje u norveškom dokumentarcu vježbaju za porod šestorki. Prekontrolirao sam listu izvjesnosti. Vjerojatnost da će telefon zazvoniti za manje od tri minute bila je dovoljno velika da ne pokušam potražiti zadnji pristojan save. Vjerojatnost da će razgovor koji ću tada voditi biti ugodan otprilike poput poroda šestorki u vodama nekog fjorda bila je dovoljno velika da nastavim s disanjem čak i nakon petog prodornog zvona.

- Halo - rekla je.

- Ljubavi - pokušao sam.

- Muškarac se ne ponaša tako - rekla je, a ja sam, osjetljiv i instinktivan poput svake majke, znao da trudovi počinju.

- Kako? - pokušao sam očajnički.

- Znaš ti dobro.

Znao sam, ali saaaaaaam... pokušavao dobiti na vremenu.

- Hej.

- Igraš to sranje, tu glupost... umjesto da si vani, da plešeš, spavaš, ideš u kino, što ja znam... buljiš u taj ekran, a ja sam tu, živa, ostavljaš me zbog jebenog kompjutera...

Brza i izravna: to je bila Tamara. Iako se logici nabiranja moglo štošta prigovoriti, odlučio sam ne prekidati je. Bilo je to pitanje iskustva. Slušao sam napeto, iščekujući trag drhtaja ili plača.

- Jebi se, majmune!

...Ali drhtaja ni plača nije bilo...

Ono čega je bilo, bilo je snažne želje da se u dva sata ujutro očuva dostojanstvo i dignitet izbora ma koje radnje koju zreo muškarac u svoje slobodno vrijeme može poželjeti obavljati, a sve u cilju neotuđivog prava na samoopredjeljenje i integritet ljudskog bića kao individue.

- Čuj sad ti mene malo, T.

- Ne zovi me T!

Zašutio sam.

O integritetu individue više se nije dalo puno toga za reći.

- Ja imam ime... - plakala je. Tek sad, nisam mogao ne pomisliti. Prekasno.

- ...Možda si i njega zaboravio. Možda ti je kompjutor spržio mozak. Možda si postao jedan od onih zombija... koji više ne mogu voditi ljubav. Impotentan, bezosjećajan. Što se to događa s tobom?

Ono što se o svemu može reći iz sadašnje perspektive jest da sam se tada, u najblažu ruku, osjetio zatečen. Ne zbog toga što je išta od navedenog bilo istina, naravno. Jednostavno, nešto u tebi vječno je spremno ostati zatečeno pred ženom koja plače, a razlozi su i u našem tužnom biotehnološkom stoljeću obavijeni velom tajne.

I to je loše. Dovoljno loše.

Jedino lošije od toga bilo je osjetiti se krivim.

Nepogrešivi instinkt borca prekaljenog u dvije trogodišnje veze govorio mi je da je najbolje krenuti u protunapad, prsa o prsa odbaciti krivnju i zabarikadirati se na nekoj stupidnoj pojedinosti kao na vrhu čuke koju moramo braniti po cijenu života i smrti.

- Heeeej, hej, hej, hej... stani malo... - ustao sam od kompjutera i prišao prozoru. - Koliko često ja igram to sranje, koliko često?... I koju ti štetu imaš od toga? Jesam li ti ikada rekao ne mogu... Da... I to vrijeme... moje, tako je! A što se seksa tiče: sjećaš se kako je bilo zadnji put? Je l' se sjećaš?... Ono vani... Da... Da... Neee, taj put je bilo... to je bilo... Da... Pa radim... Pod stresom sam, da... Ne stalno, ali... Hej... Hej hej heeeej:... Volim te... Volim te i stalo mi je da sve to štima... popraviti će se... i kupiti ću neke knjige. Mislim, glupo je obećavati, ali...

Krivnja je smrt. Polagana. Počinješ se znojiti, znojiš se, i prije nego što prestaneš - mrtav si. Ostalo je šutnja. I što još reći.

- Ovako više ne ide - dosjetila se ona.

Ja se nisam dosjetio ničega. Ispočetka. Šutio sam, smješkao se i nisam mogao vjerovati. Za početak; nisam mogao vjerovati da se smješkam i da se to događa meni. Vječno je pitanje zašto se čovjek toliko smješka baš kad mu je najmanje do smijeha, ali ja sam odgovor znao barem taj put: nije bilo sumnje da živim u najglupljem od svih mogućih svjetova, nažalost i jedinom koji ne poznaje opciju load.

I što sam onda napravio? Onda sam udahnuo, izdahnuo, otišao na balkon i najčvršćim glasom na svijetu rekao joj da je volim i da mi je stalo da uspijemo bez obzira na sve.

Na balkonu iznad netko se nacerio i rekao: Kasno je, stari, čim je bez obzira na sve.

Netko s druge strane žice Tamari je rekao: Ma, pusti kretena, idemo plesat.

Stajao sam tamo i gledao u papuče, a papuče su, po običaju, šutjele.

Ta taktika, ubrzo je postalo jasno, nije vodila nikamo.

Za promjenu, pokušao sam biti mudar. Pokušao sam imati trideset godina i kontrolirati situaciju. Zato sam se vratio u sobu i rekao joj da će najbolje biti da prespava i dobro razmisli o svemu. Rekao joj da je ono što imamo predragocjeno da bi se upropastilo u dva ujutro, preko telefona, radi glupe kompjutorske igre. To je bilo dobro. Šutjela je, ali s druge strane u pozadini više se nije čula glazba nego šuštanje vode i zvuk vodokotlića.

Preselila se u WC - pomislio sam - želi me čuti!

Stvari jednostavno ne mogu završiti u WC-u! - bio sam siguran.

Bio sam siguran i da je sigurna i ona. Neko vrijeme u toj smo sigurnosti samo šutjeli, i ja sam pomislio da se volimo, da se ne razumijemo, da ja buljim u šlape, a ona u neki od onih glupih plakata koji oglašavaju tkoznašto i bilo mi je muka. Zato sam rekao nešto nježno, a ona je šutjela i dalje. Nasmijao sam se glupo, a ona je šutjela i dalje. Onda mi je bilo dosta i razmišljanja i šutnje i smijeha i počeo sam pričati (greška!) i rekao joj da mi je dosta i nje i tog glupog diska i njenih glupih prijateljica (još jedna!) i lošeg seksa i dubokih osjećaja i toga što je pijana (nikad!!!) i uopće cijelog tog razgovora koji me ne-vje-ro-jatno pila, a najviše toga što stojimo i grizemo se umjesto da dođe do mene i zajedno odigramo igricu kao pravi zaljubljeni par (za što sam mislio da će je nasmijati, a što je - pokazalo se - bilo nevjerovatno loša procjena).

Drugim riječima: nakon što sam neslavno propao na svim ispitima Dreenina ljubavnog testa uključujući valjda i one kojih se više nitko, uključujući i nju, nikada neće sjetiti, NISAM instinktivno pronašao način da me ne ostavi, a možda sam čak i malo pomogao da se ne predomisli.

Onda je ona poklopila, a ja sam još dugo duboko disao i pitao se zašto se u mobitelu ne čuje ono tužno telefonsko tu-tu-tuuu zbog kojeg imaš osjećaj da je nešto zbilja i zauvijek nestalo iz tvoga života.

Što je dalje bilo? ili priča o idealnom slušatelju

Ako ikada ikome pokušate ispričati svoju tragičnu ljubavnu priču u više od trideset riječi, kao što sam je ja tih dana pokušavao ispričati svima koji su bili spremni slušati, prije ili kasnije uvidite svu važnost pitanja Što je dalje bilo?

Prvi i najvažniji razlog mogao bi biti taj da bez tog pitanja u očima sugovornika ni vas ni vaše priče jednostavno nema. Nema? Nema. To je prvi udarac. Dok ste još grogi, ali na nogama i u stanju osjetiti bol, stiže i onaj drugi, zlobniji: po diskretnim zjevovima prijatelja i

pogledima na sat nakon (tek!) petog piva i petog susreta u nepunih pet dana, otkrivajte da će „sve to proći s vremenom“, da je „svijet prepun priča poput vaše“, i da ga teško čime možete natjerati da se zapita bilo što, a pogotovo ono famozno: I.?

I tu počinjete improvizirati.

A improvizirati se, kao i obično, može na najmanje dva načina. Prvi i češći, odnosi se baš na ono čuveno Što je dalje bilo? i naglasak stavlja na postupak njegove proizvodnje.

Dakle.

Ako već vaša priča - marketinška je logika ovog pristupa - sama po sebi nije dovoljno uzbudljiva/zanimljiva/nova da ga proizvede u slušatelju (i time opravda pripovijedanje, tužni događaj što vas je zadesio pa i samu vašu egzistenciju na zemlji), treba je takvom učiniti, čak i po cijenu sitnijih prepravki!

U prijevodu; ova vrsta improviziranja vrlo brzo vas vodi u prekrajanje vlastite priče po ukusu aktualne mode i ubrzo pretvara u neki od tipičnih likova tragedije, komedije ili drame; tvrdokuhanog krimića, špageti-vesterna ili alegorijske životne kuharice, a zatim i njihovih među pučanstvom još omiljenijih podvrsta: tragedije s elementima tvrdokuhanog krimića, komedije s elementima špageti-vesterna, drame s elementima alegorijske životne kuharice... dok je uspjeh postignuća mjerljiv količinom pitanja Što je dalje bilo?, koje ljubitelji određenog žanra postavljaju pri konzumiranju vašeg ljubavnog slučaja.

Ili, svedeno na medicinsku terminologiju: da je lijek, na papiriću s uputama pisalo bi da se među nesumnjive efekte ove metode može ubrojiti određena popularnost u različitim krugovima konzumenata (Dečkima S Nogometa, Njezinim Prijateljicama, Tvojim Prijateljima, Potpunim Strancima, Roditeljima i Mogućim Curama...), a u kontraindikacije i nuspojave to da se uskoro počinješ osjećati nekako u množini, kao da u tebi boravi sva sila tipičnih-i-potpuno-

protuslovnih-karakternih likova, dok ti u međuvremenu zaboravljaš tko si, ili tko ste, tko vas je sve zajedno zatvorio unutra i što se tu zapravo dogodilo.

Iako ni ta prva varijanta ne zvuči baš kao aspirin ce, druga je vrsta improvizacije neusporedivo rjeđa i sa sobom nosi kudikamo više rizika. Da je lijek, slova na papiriću s uputama bila bi dovoljno sitna da ih ne možete pročitati, a kad bi vam to i pošlo za okom, stvari bi počinjale i završavale upozorenjima stvorenim da obeshrabre čak i ljude siromašna ili pustolovna duha.

Njezino ime - obznanimo konačno - potraga je za idealnim slušateljem, a program - pokušaj da za priču, 100% vašu i onakvu kakva jest, pronađete slušatelja koji će je razumjeti u potpunosti, i ono što je dalje bilo? stvarati sam, čudom zbog kojega ga valjda i zovu idealnim.

E, pa, moj idealni slušatelj trebao je biti Svebor.

Na pitanje zašto sam se odlučio za drugu varijantu, odgovora su dva: jedan) bio sam umoran od prve, dva) nisam imao sačmaricu, a po pitanju dead-stylea oduvijek sam bio manje hendrixovski, a više cobainovski tip.

Na pitanje zašto sam se odlučio baš za Svebora, moglo bi ih se smisliti i više.

Recimo: Svebor je moj prijatelj.

Recimo: Običaj da se povjerava prijateljima svjedoči o povjerenju u ljude, a nerijetko i o zrelosti osobe koja se povjerava.

Recimo: u Sveborove kvalitete uvijek se moglo ubrojiti i umijeće slušanja, toliko rijetko kod onih kojima sam se već povjerio primjenjujući strategiju tkoznašto-s-elementima-tkoznačega.

Naravno, sve se moglo dogoditi i zbog toga što je Svebor gay, a u svim američkim romantičnim komedijama to su osobe pune takta i razumijevanja, koje uspješno rješavaju probleme svojih hetero-bližnjih i gotovo uvijek poginu na kraju.

- Ti si jedan zatucani, zatucani tip... - ponavljao sam dok sam se škripavim stubištem penjao do Sveborova stana u staroj gornjogradskoj trokatnici, a potraga za idealnim slušateljem polako se pretvarala u natječaj za naj-strejt-bedaka u kojem sam imao gotovo nepoderive šanse za pobjedu.

Pune tri sekunde nakon što sam pozvonio nije se javljao nitko, ali baš kad sam se spremao šmugnuti nizbrdo, otvorio mi je on, u kariranoj pregači i s umrljanom kuhačom u ruci - izgledalo je - nimalo iznenađen što me vidi.

- Heeej... upadaj! Dolaziš baš na večeru. Jutros sam vidio Tamaru i kaže mi... - rekao je, i više se nije moglo nazad.

* * *

Stanovi idealnih slušatelja, naravno, i sami su idealni.

Skladno su namješteni, bez slika Lackovića-Croate, a u njima žive deklarirani ili prikriveni homoseksualci: umjetnici, arhitekti ili bar zubari. Kada ih dođete ugnjaviti pričom, oni vas ponude vinom (posebnim, nikada običnim, iz dućana!), posluže ga u elegantnoj kristalnoj čaši i savršeno opušteni sjednu na kauč preko puta vas, puštajući vas da se osjetite dobro i sami procijenite trenutak kada ćete, i hoćete li uopće...

Sjedio sam u fotelji i spremao se izjaviti vječno povjerenje Hollywoodu, kad se iz kuhinje, noseći posudicu s čipsom, pojavio Rudi, potapšao me po ramenu i sjeo na kauč do Svebora.

- Onda, stari; kako je? Ne ide sa ženama pa prelazimo u pedere?

Ako nešto može poljuljati vjeru u idealnog slušatelja, onda je to pojava ćelavog dvometraša u dresu Vatrenih, koji u kadar ulazi s posudicom čipsa i spolno nekorektnim vokabularom.

- E, sori, šalim se... - cerio se veliki, ni ne pokušavajući izgledati zabrinuto. - I onda, što je to bilo s Tamarom?

A dalje možete zamisliti.

Loša stvar sa stereotipima o idealnom slušatelju - pokazat će se ubrzo - jest da, baš kao i oni normalni, izgledaju tako stvarno, ali za razliku od njih, traju tako kratko. Ili u prijevodu na hrvatski: dok sam te večeri nimalo oduševljeno počinjao rasplitati priču 100% svoju i onakvu kakva jest, prva i najopipljivija od novostečenih životnih spoznaja bila je ta da svaki idealni slušatelj ima svoju mračnu stranu, a da se mračna strana mojega zove Rudi Nižetić.

Riječima (i izrazom lica) Georgea W Busha: „... nitko nije rekao da će borba koja nas čeka biti laka i brza...“, a ono što se događalo zatim Predsjednikove je strepnje i potvrdilo.

Kada bi se, dakle, na puke akcije moralo svesti sve što su svijetla i tamna strana IS-a radile u sljedećih sat vremena, reklo bi se da je Svebor; slušao, kimao, postavljao prava pitanja i odlazio kuhati, a Rudi; dobacivao, vrtio glavom, postavljao kriva pitanja i odlazio kuhati.

Dok nisu kuhali i dok sam pričao, Svebor nije komentirao puno, dok se za Rudija, međutim, otkrilo da me podržava u priči oko integriteta (...da meni Svebor dođe dok gledam nogomet...), da se s Tamarom slaže po pitanju seksa (...dobar fuk, stari moj, u vezi glavu čuva...), da je prikriveni rasist (...recimo, ja vjerojatno nikad ne bih mogao biti s nekim tko je toliko različit od mene, po stavovima, karakteru, ili recimo s crncem...), seksist (...ne kuže to žene, pa čak ni lezbijke...) i da, usprkos svemu, apsolutno vjeruje u ljubav (...ako se zbilja volite... ako ti se lijepo ispriča... i ako je nakon svoga još uvijek želiš...).

- ...Ali ne brini. Obično se nakon takvih prekida još koji put zabrije, a onda vidiš isplati li se ili ne... Seks je najprije bolji, onda lošiji, malo se osjećaš kao govno, a onda odlučiš, progutaš, ispljuneš, i gotovo. Nije ti to neka velika filozofija...

Ukratko: Svebor je moj prijatelj, Rudi je Sveborov prijatelj, prijatelj moga prijatelja i bla bla, ali ako mi netko još koji put spomene mudrosti poput ove, neka se čuva ako nije s prijateljima i ako ih nije puno.

- Ej, ajmo večerat - rekao je Svebor i prekinuo stvar.

Ili je započeo.

Kada smo, naime, sjeli za stol koji je (kao i svi stolovi idealnih slušatelja iz priče koja je te večeri pokopana zauvijek) savršeno postavljen čekao na nas, podigao je čašu i nazdravio:

- Za tebe i Tamaru, i da se što prije volite kao prije. Za mene i Rudija, koji smo se danas na ulici poljubili i držali za ruke, a nitko nas nije izmlatio.

Kad sam napustio Sveborov stan, vani je bila noć. Jedna od onih ugodnih, iako ne i idealnih noći, u kojima stereotipi spavaju, a sve su mačke crne, ako su mačke; i svi ljudi jednaki, ako su ljudi.

Tajna Happy Enda ili Zašto sve to pričamo?

...A sedmoga dana hrana će izgubiti okus, pivo će postati gorko, knjige nečitke, dotad omiljena glazba bit će ti tegobna, izlasci depresivni, kompjutorske igrice u tebi će izazivati mučninu, dok seks s neznankama više neće biti opcija čak ni u mislima...

Svijet nakon Tamarina odlaska prostirao se u navedenim koordinatama, a svaka sličnost s najavama biblijskih katastrofa sve

je prije negoli slučajna. Nisam bio samo nesretan. Naprotiv: bio sam uništen, neutješan, očajan, a stvar su samo pogoršavala redovita izvješća za javnost u kojima se stanje prikazivalo kao ozbiljno, no ipak pretežito vedro i stabilno. I baš tad, dok sam čekao da mi novozavjetne trublje objave ultimativni knock out, prvi put sam počeo razmišljati o svojoj važnosti pronalaska zvanog happy end.

Za razliku od uobičajenih teorija sretnih krajeva, prva pomisao nakon dva tjedna samoće bila je: s Tamarom ili bez nje, svaki kraj ovoga mora biti sretan jednostavno zato jer je kraj.

To je bilo prvo.

I pored određenih neprincipijelnosti, ne može se reći da u ovakvom razmišljanju nije bilo zdrave logike. U situaciji u kojoj sam Tamarinu sliku još uvijek držao na bar deset mjesta u stanu, uključujući tu kupaonicu i unutrašnjost podrumskog ormara, a broj njezina mobitela mantrao svakih pola sata upornošću manično depresivnog budista - sve što je značilo kraj značilo je i novi početak, a to je bilo ono što je na ljestvici prioriteta trenutno vodilo bez konkurencije.

Osim toga, zbirka otkrića koju može priuštiti prekid višegodišnje veze (potvrdit će svi koji su ih preživjeli) ponekad bi se bez problema mogla uključiti u izložbu omiljenih rekvizita Leopolda von Sacher-Masocha.

Na primjer, recimo: vrijeme.

Zaboravljajući na trenutak znanstvene i filozofske implikacije ove tvrdnje, jeste li primijetili da se u jednom trenutku nakon Prekida, vrijeme odjednom zgušnjava, prestaje biti srednjoeuropsko i postaje samo vaše, sa svim otegotnim okolnostima koje ovaj fenomen prate?! Umjesto na lijevu nogu, kao u dobra stara normalna vremena, čini vam se da ujutro ustajete na lijevu španjolsku čizmu? Budite se umorni i ne znate što biste sa svojim danom, a navečer liježete u osam i molite se da zaspete što prije? Umjesto uobičajenih frojdovskih akvarela, snovi su vam Dalijeve pustinjске paranoje;

vrijeme se, zajedno s jajima na oko, crnim telefonima i ružnim sisama, jednako loše i razvučeno, nastavlja i u njima! Potom otkrivete praznine. Shvaćate da su vam uobičajena dvadeset i četiri sata toliko prazna da ih pod hitno treba zatrpati izlascima, odlascima u teretanu, satovima fokstrotu ili zen-streličarstva - bilo čega - samo da se ta rupa ne vidi, da je se ne gleda i o njoj ne razmišlja. Sam kraj, pak, ako ga se tako može nazvati, pretvara se u suptilno kinesko mučenje: svaku sekundu koja proleti u tijelu osjećate kao ubod igle i taj vas protok označava toliko da po cesti uskoro hodate istetovirani boli i vremenom, bojeći se da vam na licu piše jedno veliko plavo i neizbrisivo zauvijek.

Da bi čovjek - tih sam dana višeput znao pomisliti - osjetio istinsku puninu života i svakog njegova pojedinog trenutka, nije se potrebno odreći mesa i svakodnevno meditirati, dovoljno je biti nesretno zaljubljen i nespretno izvan veze.

Pred takvim napadima optimizma, razumljivo je da se Tajna sretnog završetka s tonom šećera na kraju ponekad činila nužnom poput inzulinske injekcije.

Pa ipak, pitanja koja su se postavljala još su uvijek bila mnoga:

Na što sam sve spreman pristati da bi se Sretni Kraj dogodio? Zašto sam uopće došao u situaciju da ga tako očajnički trebam? Je li recept za njega odricanje od kompjutorskih igrica, lošeg seksa, ili nečega puno važnijeg, a nevidljivog? Kako je moguće da - u isto vrijeme dok ga tražimo - zaboravljamo razloge i sjećamo ih se? Kako iz naših života nestaje sve što nas je spajalo godinama; nezapisani rječnici s nezapisanim riječima i njihovim nezapisanim izgovorima; cijele enciklopedije znanjā koje se ne mogu primijeniti kad se odmakne od topline tijela, njezinog, njene kose, svega njenog skrivenog? Koliko energije zahtijeva samo to održavanje ljubavi, i što bi se dogodilo kada bismo je odlučili sačuvati, štediti za neki Možda-Ne-Sretni, ali svakako bezbolniji kraj? U svijetu bez ljubavi sve je kudikamo jednostavnije, ali neizdrživo. Može li nakon ovih pitanja ikada više biti potpuno sretno?

A kad bih se sebi učinio preozbiljnim, igrao bih se Einsteina.

Happy end, zamišljao bih, prije svega je zapravo pitanje relativnosti, problem točke gledišta.

Sretni završeci američkih ratnih filmova prikazivani pedesetih godina u mračnim kinima Buenos Airesa vjerojatno nisu veselili plavokose momke iz zadnjih redova, živi John Wayne koji na odjavnoj špici jaše u sumrak nije bio miljenik rezervatske publike, a svima koji i dan-danas žele riješiti tajnu neba nad Roswellom, E.T.-izvanzemaljac kući je posljednji put trebao telefonirati iz laboratorija pred vivisekciju.

Happy end mog filma - bilo je jasno - nije nužno i onaj Tamare, njezinih stambenozabrinutih roditelja ili njezina potencijalnog muža, kojeg će uciviljena u parku sresti sutradan i u njegovom mu happy end scenariju izroditi tri sina, jednog drugome do uha! Možda sam bio tvrd, možda nepokolebljiv, ali nisam bio siguran da ga želim takvoga i po toj cijeni.

Nekoliko minuta.

A onda bi to prošlo i ja sam ponovo bio dobri stari ja, čvrst poput kolutićavca i spreman na svaku vrstu kompromisa!

Kao što rekoh: bio sam utučen. Ne potpuno utučen, ali dovoljno utučen za ovakve misli. Dane sam provodio bulazneći, pišući, pokušavajući srediti nešto, ne znam što. Nekoliko puta čak sam i zaredom otišao u zoološki vrt pa u cirkus, znajući da će me rastužiti. Teško je priznati da čak ni to nije bilo najniže, ali znalo je biti i gore.

- Pao si niže nego kitovo govno - govorio je Prljavi Harry, uz sva tri Terminatora heroj samotnih popodneva.

Priča je pod hitno, žurno i preporučeno trebala sretan kraj i najmanje što sam mogao učiniti bilo je trgnuti se i na brzinu smisliti

jedan.

Nakon nekoliko trenutaka krzmanja, Majka Svih Teorija porodila je praksu. U napadu vidovitosti, vidio sam budućnost veze, a njeno ime bilo je telefon.

Naravno, nazvao sam Tamaru.

I ona je rekla: Da.

Rekla je: Dobro.

Rekla je: U sedam ispred Krleže.

Rekla je to onim glasom koji mi je govorio da se za taj sastanak ne trebam ni tuširati, ni brijati, ni oprati kosu, ni promijeniti rublje, ni izgledati dobro.

Rekla je da nemam šanse.

Rekla je da se osjeća glupo, dok razgovara sa mnom, tako, s tim telefonom u krilu.

Rekla je da joj falim, ali da je to najklasičnija apstinencijska kriza, kao cigarete, maslac od kikirikija ili čokolada.

Rekla je da ne zna voli li me i želi li sve to slušati.

Uključujući isprike.

Uključujući volim te.

Rekla je da postoje i važnije stvari od onoga što volimo, recimo: ono što ne volimo.

Rekla je: život je totalno čudan i ne, nema šanse da zabrijemo, možeš biti siguran, ionako bi trajalo kratko, barem za mene, da.

Rekla je: Sori, šala.

Sita je klišeja.

Zanima je samo:

Kakvu ću priču smisliti ovaj put.

Ne zna zašto, ali čini joj se da mora biti nešto prepametno, patetično, komplicirano poput mene, nešto s puno zagrada i čudnim naslovom.

Rekla je da bi jednom u životu od mene voljela čuti nešto normalno, stvar koju možeš uhvatiti za glavu i za rep. Prepričati je tako da stane u rečenicu ili bar pet. Nešto kratko i jasno... Kao ljubavnu izjavu, da.

Ali ne baš nju.

Sve što može obećati jest da će saslušati.

Bez ikakve obveze, nade, obećanja.

Jednom u životu, ona će samo slušati, a ja moram odlučiti što, kako i zašto sve to pričam.

Apaurin

Mogao bih ustati, mogao bih popiti vode, mogao bih pogledati na sat ili povratiti, mogao bih bilo što dok sjedim gol na stolcu u kuhinji i slažem pasijans.

- Zašto smo uopće dolazili ako ne misliš ići? - pita me Ana, okrenuta leđima, mršteći se (vidim to po načinu na koji s čela otire kosu), glačajući moje crno odijelo.

Šutim. Ovdje smo već sat vremena. Stan je suh i neprovjetren, biljka na radijatoru krhka i prozirna kao list sagorena papira. Zbog sprovoda, s mora smo se vratili tjedan ranije, šutljivi i preplanuli, grizući blizinu kao kilometre loše jadranske ceste. Okrećem karte. Udišem pazeći da me ne čuje.

- Nije nas bilo... - kažem.

Ana se okreće. Pod oštrim pogledom, ispod nepočupanih obrva sunčane pjege joj s lica padaju na ramena, prsa, truneći se i nestajući između ružičastih bradavica. Preda mnom stoji samo u gaćicama, nepomična, neumoljiva, bosa, na sivom podu od linoleuma. Kraj je kolovoza i za koji dan se vraća na posao. Moja neodlučnost i neplanirani sprovod skraćuju joj ionako kratko ljeto.

Odlažem karte i gledam je.

Ona. Skupa smo već četiri godine. Osim što u školi predaje hrvatski, u slobodno vrijeme Ana je gimnastičarka, ševimo se na podu u dnevnoj sobi, tuširamo se, brišemo i pijemo hladnu prešećerenu kavu iz termosice.

- Crno ti dobro pristaje, preplanuo si.

Noktom mi dodiruje usnu.

- Ideš?

Ne odgovaram. Telefon zvoni nekoliko puta, ali ne ustajemo; ja, jer znam tko je, ona zato jer me gleda kako ne ustajem.

- To ti je mama - kaže.

Telefon prestaje. I bez podizanja slušalice, hodnik je s druge strane prepun majčine crnine, cvijeća, svega što se nakupovalo od očeva sprovoda, otkad smo se počeli rasipati.

- Zašto smo dolazili ako ne misliš ići?

Navlači gaćice i naslanja se na rub kožnog naslonjača.

- Bila ti je susjeda - u Aninim ustima susjeda zvuči i miriše poput osude. - Kompliciraš.

Kompliciram. Ana ustaje i odnosi prazne šalice do sudopera. Ispod gaćica, stražnjica joj je obla i mišićava, sa sitnim, gustim zlatnim dlačicama. Čitavo ljeto sunčali smo se goli i vodili ljubav na glatkim stijenama, nekad i pred pogledima pokvarenjaka i šetača.

- Susjeda.

Gledam je. Pogled koji može značiti sve. Smijem se. Dodirujem je.

- Ne volim taj tvoj osmijeh - kaže. - Ne volim kad glumiš. Neproziran si. Takav si kad si slab.

Na stražnjem sjedalu Aninog renaulta 5, među ručnicima i kremama za sunčanje, označeni solju s mokrih prstiju, na neoprezne vrebaju priručnici za snažnu modernu ženu s Aninim raznobojnim bilješkama rasutim po marginama. Ne izgovaram to, gutam, možda me smeta što još uvijek čita. Ana je načitana gimnastičarka. Zajedno smo već četiri godine, poznaje me, ne pokušavam joj proturječiti, amen.

- Sprovod je u dva ili pola tri - kažem. - Silvija je sigurna da će kasniti, zbog prometa ili zbog svećenika. Pater Josip je bolestan i misu će držati neki mladi. Silvija ga je već slušala i kaže da ne obećava.

Silvija je majka. Rekla je i: Imaš vremena doći i naspavati se prije. Donesi i malo lavande da joj stavimo u buket, u ono plastično cvijeće, da zamiriše.

Dok priča o Danki, Silvijin glas ne podrhtava. Na očevu sprovodu plakala je sasvim malo, kad smo ostali sami. Ili ni tad. Bilo je proljeće, onda. Ljudi su je ljubili, šaptali joj na uho i stiskali je ostavljajući znojne otiske na ovratniku i ramenima duge večernje haljine. Bila je to nova, možda i nenošena haljina. Silvija u njoj izgleda svečano, gotovo lijepo. Nosi je samo na sprovode. U njoj se osjeća udobno, promatra ljude i veseli se sigurnoj, uhodanoj prozivci opijela. Strepi zbog mladog svećenika, zove me, žudi lavandu.

- Danka je bila tatina ljubavnica - kažem. - Sve do njegove smrti. Mislim da je i umro kod nje.

Glas koji puni prostoriju nije moj. Rečenice su tromе, nespretne, poput osnovnoškolca za Anu ih rastavljam i dijelim; odrediti subjekt, predikat...

- Bila nam je susjeda. Bila je lijepa.

Ana šuti. Rukom otire čelo, ostavlja posuđe i prilazi mi. Njezini preplanuli prsti prelaze mi preko lica, brišu oči, zatvaraju usta. Šutnja na njezinim prstima ima okus deterdženta. Grizem Aninu ruku, guram joj čelo ispod pazuha. Miriše na tijelo. Ljeto. Zamišljam majku i sestru u crnini, u ugaženoj zemlji, kraj otvorena Dankina groba. Skidam joj gaćice, spuštam se i kušam slankast okus znoja i mokraće. Jebemo se. Otac leži na nevidljivom stolu sa zašivenim ustima. Siv je. Danka mu prilazi i ljubi ga. Ja ne mogu. Gledam je. Ležimo na podu, Ana pali cigaretu, vruće je.

- Danka... - počinjem. Više od svega, više i od cigarete želim reći Drkao sam na Danku Požar, ali ne govorim, ne znam zašto. Ne zato što je mrtva, sigurno, možda ni zato što je riječ o ljubavnici mojega oca, sivoj i potrošenoj, ispruženoj na nedalekom metalnom stolu, na komadu crne tkanine izlizane teškim leđima i svečanim opravama leševa. Otac. Čini se prejednostavnim, reći to. Mislio sam na nju. Njegovi poljupci pred spavanje. Anine knjige, rekla bi...

- O Danki sam znao prije Silvije. Išao sam u drugi razred, drugi osnovne... Nisu se previše skrivali, on bi je pozvao na kavu dok mame ne bi bilo, ona bi dolazila našminkana i sjedala na mamin stolac... smijala se iako mislim da se osjećala nelagodno, držala je šalicu s obje ruke, čuvala se da ga ne dotakne... ponekad su me i vodili sa sobom, na sanjkanje ili u cirkus. Tata je puno pričao, podigao bi me na ramena... Preda mnom su uvijek bili pristojni, ponekad bi se držali za ruke ili poljubili, ali ne više od toga, osim kad bi odlazili... Ona je imala sestru, Mariju, čekala bi nas pred kinom ili u parku, imala je lijepe ruke, brinula se za mene dok ih nije bilo, njihovi odlasci su mirisali na sapun i kremu za ruke... O tome nikad nisam pričao Silviji, nekad poželim da jesam. Njemu bi bilo svejedno.

Smijem se.

- Očevi su čuđenje u svijetu.

Ana me gleda. Ustaje, hoda po kuhinji gola, gleda kroz prozor, puši.

- Možda ne bi trebao ići tamo - kaže.

- Drkao sam na Danku Požar - kažem.

Ne gleda me, trese pepeo u zemlju zaboravljene biljke na zaboravljenom rebru radijatora.

- Ti si bolestan. Zašto to radiš?

Čekam. Zajedno sa Silvijom, mirišem tatina odijela kada se vraća, skriven, šćućuren u ormaru, zimi, u prostoriji za smeće tata joj otkriva grudi, smije se, dok hodamo iz kina daje da je držim za ruku, kaže da je tata umro, Silvija je udara preko lica, plaču zajedno, odlazim u kupaonicu, drhtim, drhtim, milujem ispeglanu nogavicu hlača prebačenih preko naslonjača.

- Ne znam.

Ležim. Ona mi dodaje košulju i odijelo. Odijelo oblačim na golo tijelo, na noge navlačim cipele.

- Idem.

* * *

Marija sjedi na niskoj blatnoj klupi u parku i briše nos Kekecu. Kekec je buc masti klinac koji podsjeća na kovrčavog anđela s čestitke i marljivo poravnava mravinjake crvenom plastičnom lopaticom.

- Bok, Kekec - kažem.

Kekec se osvrće, na tren podiže pogled, ne primijeti me i vraća se mravima.

- Bok. Uredio si se - kaže Marija.

Krupna je i na klupi, utegnuta u usku tamnozelenu trenirku, izgleda starije nego ikad. Diše hrapavo i svaki čas se naginje i pogledava prema dječaku. Mogla bi imati pedeset i koju, ali ruke su joj sjajne i glatke kao u šesnaestogodišnjakinje. Ona kojom stišće rupčić, na suncu blaži i rumeni poput pupoljka.

- Sjedni malo s nama - kaže. - Mi čekamo mamicu, našu mamicu.

Smije se kad Kekec, prenut, na spomen mame, ostavlja lopaticu i zvjera oko sebe po parku. - A ti?

Sjedam. Sunce se vere po krošnjama i otamo uskače u oči. Kekec pada preko nekog korijena i Marija ga pogledom prati dok se pridiže i otresa zemlju s hlača.

- Lud je za mravima - povjerava mi.

Mršti se dok mi nabraja vrste pelena i najpoznatiju hranu za djecu.

- Sve je to samo da ljudima dignu novce. Ja njega sam tak pod pipu i evo - najbolje za guzu... A za papicu crni kruh i mleko, pa da vidiš kak posle pljucka... Fakin mali...

Šutimo.

- Tvoji su tamo? - pita.

Kimam.

- Majka, donio sam joj lavandu.

- Tomek i Vanja su otišli. Zeli su lep venac, a meni su ostavili malog. Tak i treba, dobro je, ja nis' mogla. Nisam mogla, rekla sam, ostala bum, bila sam dok su je kupali, tamo, a to ni ona, to ni bila ona...

Tišâ i ruku mi stavlja na koljeno.

- Danka je... A sad bi htela da ga pustim i mislim samo o tom. Ko da o tom vredi mislit, ko da je jedino to na svetu važno. A ja mislim da nije, da nije, i da moramo ove naše fakinčeke... I ti si izrasel prek noći, a sad već i curu imaš...

Njezini prsti na mome koljenu se stišću i blago podrhtavaju. Njezino široko krilo na sve strane snažno miriše na park i rasute mravinjake.

Kekec dojuri plačúci. Marija ga privija na sebe i nježno mu šuška na uho. Mali se trese od straha i bijesno je udara lopaticom. Pokušava se osloboditi hlača. Ona mu otvara rasporak i s dva prsta na zrak vadi crvića. Miluje ga. Kekec se ukipi i lagano njiše lopaticom s koje padaju zdrobljeni mravi. Između Marijinih ruku odvaja se i raste fini zlatasti luk.

- Tak je to - kaže.

Lice joj je brižno dok pažljivo cijedi kurčić s kojeg joj se na dlan kruni nekoliko sitnih kapi. Kekec je nepomičan i smiren. Gleda je širom otvorenih očiju i ovaj se put ne otiskuje prema mravinjaku. Ustajem. Ona ga miluje i šapće.

- Reci stričeku kaj si ti. Ti si bakin apaurin. Ti si bakin a-pau-rin.

Kupa

Utrljavam kremu u Hanina leđa. Hana leži potrbuške na srebrnom luftmadracu i pjevuši. Na ušima su joj slušalice, pored nje, na ručniku, mali srebrni walkman. Hanina leđa su mišićava, glatka i preplanula, bez madeža ili izdajničkih tragova grudnjaka. Hanin vrat je dugačak i bijel.

Slušam. Više ne pjevuši, nego zuji, cokće jezikom i udara ritam onome što dolazi iz slušalica. Ritam koji ne volim, ali koji njezinim duguljastim nožnim prstima skuplja kamenčice, a zubima čupka vlati što joj dosežu do usta. Što valjda treba opravdati sve. Ili ne.

Uvlačim palce u jamicu u kojoj se Hanin vrat spaja s kosom. Pritišćem i čekam da progovori ili prestane disati. Gledam. Ne miče se. Ruke je umočila u travu pa izgleda kao da na svom tehno luftmadracu pluta morem, a ne travnjakom vikendice niti stotinu metara od Kupe. Po jednoj joj ruci klizi mrav, ali Hana ga ne osjeća, ili joj godi, jer ga zamišlja kao kap koja po njenom osunčanom tijelu ispisuje trag od soli. Hvatam je za vrat i stišćem jače nego što očekuje.

- Hej!

Okreće se i gleda me. Na očima su joj naočale, ovaj put crvene. Čelo na kojem mogu pročitati bol i iznenađenje, tanki dugački nos, usne. Pune usne koje se mršte, a onda razvlače u osmijeh i bez riječi se vraćaju travi. Crveno, zeleno, srebrno. Hana nije strašljiva. Ne kao onda, prije pet ili šest godina. Ramena su joj okrugla, koža meka. Podiže kosu na tjeme i otkriva vrat, kao za ugriz.

- Tu.

Namjerno ga ne diram. Umjesto odgovora, vraćam se ramenima, pa kralježnici. Prsti, dlanovi, kružni pokreti po površini, dublje, snažnije, pokušaj da se pod kožom napipa poznato, sigurno mjesto

ugode. Tu. Konci koji povezuju Hanino tijelo opuštaju se i ona postaje beživotna, netom odložena marioneta. Ne ispušta glasa i jedva se čuje kako diše. Možda je mrtva, zamišljam. Zamišljam i da je zaspala i da se više neće probuditi. Zamišljam da zlatne dlačice i crveno lakirani nokti i dalje tajanstveno rastu i postaju jedina živa Hana. Zamišljam da masiram lijep osunčan leš, sretnu žrtvu lagodnog života i očajne muzike. Zamišljam i prestajem. Sluteći potop, mrav se na trenutak dvoumi, a onda napušta ruku i nestaje u travi. Tišinu oko nas prekida samo sintetična zvijer što reži iz slušalica, udaljeni povici kupača i šum okretanja stranica.

Jer, na ležaljci do nas leži Petar i čita knjigu. Petar, koji je vlasnik vikendice, novog zelenog golfa i Hane. Petar, koji priprema party i u crvenim kupaćim gaćicama, preplanuo i manekenski građen, ne izgleda kao netko tko bi morao čitati. Pa ipak, Petar čita. Istinitu priču o Amerikancu koji je otišao u divljinu, slomio nogu, otrovao se divljim bobicama i umro u napuštenom autobusu. Nije jasno je li se prije toga i smrznuo, jer sve se događa zimi, negdje daleko na sjeveru. Ovo što Petar čita Amerikančev je dnevnik ispisan na unutrašnjosti autobusa. Amerika. Zastajem i zamišljam čovjeka slomljene noge kako se propinje po olupini i piše sve što mu padne na pamet. Zatim čovjeka koji leži na ležaljci, pored djevojke golih leđa i tipa koji je masira, i čita o Amerikancu koji je slomio nogu, otrovao se bobicama i smrznuo ispisavši za kraj pun autobus poruka. Moćno. To kako su skupa. Ona koja se sunča, on koji povremeno povuče dim i povremeno se mršti, jer je sunce jako i jer čita na engleskom. On koji je zadubljen u knjigu i ne gleda nas, moje prste, njezina ramena, za razliku od njegovog psa i njegovih sjebanih prijatelja.

Ne trebam podizati pogled da znam da su tu.

Miris gela.

Znoj osunčanih fitnes-tijela.

Dok se oko nas vrzmaju postavljajući ozvučenje, postaje jasno da ih ne volim, a da oni mene trpe samo zbog Hane. Ne treba imati pet

iz matematike. Bivša cura moga prijatelja moj je prijatelj, ali jednadžba ne vrijedi za njezinog novog dečka i njegove prijatelje. Posve sigurno ni obrnuto. Amerikanac u autobusu, smrt od bobica, tehno, kemija, plastika, ništa. Različiti smo. Dovoljno za strah i mržnju. Strah i mržnju drugačije od onih koje sam prije nekoliko godina osjećao ovdje, na Kupu, čuvajući njihove nakvarcane guzice. Mržnja. Preplanuli tipovi koji paradiraju sumnjivim tetovažama i ispeglanom muskulaturom. Nervozni terijer koji leži u hladu ispod ležaljke, a nos mu podrhtava dok škilji na mene, kao da u zraku njuši nešto što se tek treba dogoditi.

- Hoćeš dim? - pita Petar, gledajući u knjigu, ne njušeći ništa i nikoga.

Ne odgovaram. Po davno prokušanom receptu zavlačim srednjake ispod Haninih pazuha i tražim zaboravljenu dlačicu. Igra. IsusHana. Uskrsnula je i vrišti. Uvija se pod mojim prstima, a na sunce joj bez srama proviruje tamna šiljata bradavica.

- DJ Pierre! - viče. - Upomoć!

Pas se uspravlja i bulji u mene, ali Petar ne odgovara. Gledam ga ispod oka. Jedini znak nervoze moglo bi biti struganje papira i način na koji nogu prebacuje preko noge. Premalo da likujem. Noge su mu mišićave i snažne. Stopala začuđujuće mala. Usprkos Haninim pričama o divljem, atletskom seksu, proglašavam to neospornim dokazom zanemarivosti njegova kurca. Naginjem se i svoje joj spoznaje šapćem na uho.

Smije se. Zamahuje nogom unatraske i petom me udara u rame. Hvatam joj stopalo i s prsta skidam izgravirani srebrni prsten. Sad je dosta. Mrka je, ozbiljna i traži ga nazad. To je poklon. Kosa joj je u travi, lice u srebru luftmadraca. Stopala su joj uska, glatka i prljava od zemlje.

- Poslije - kažem. - Gdje ti se žuri?

Žurba. Dok spremam prsten u džep, mislim na Vitu. Na to kako joj se žurilo. Nekoliko mjeseci od ranjavanja. Nekoliko posjeta bolnici. Nekoliko vožnji zelenim golfom, nekoliko partyja poput ovog. Dovoljno da zaboravi. Da dobije boju. Da se promijeni i proljepša. Da postane netko drugi, lutka-bonkas-Superhana.

- Zašto me zoveš na sva ova sranja? - ne pitam je.

- Da vidiš da sam ista - ne odgovara. - Da smo prijatelji. Da sve ide dalje.

Ne ide.

Utetovirani medvjedić u dnu njezinih leđa ježi se dok ga davim u gustom sirupu kreme za sunčanje. Od mržnje dobivam erekciju. Koža joj je vlažna i meka. Razvlačim i stišćem. Spuštam joj gaćice i kremu nanosim na guzicu. Osjećam kako zaustavlja dah i kako joj u obrvama kliju graške kremastog znoja. Osjećam otkucaje Hanina srca, Hanin puls u sljepoočnicama. Guzica joj zadrhti, za trenutak se stišće, a onda opušta, daje. Hana. Bijela i glatka, s tri okrugla madeža u obliku Orionu. Zvijezde. Mlaz ulazi u procijep između guzova, mrlja se dok ga utrljavam u tamne kovrče, nestaje dok kušam uski prsten anusa, dok joj ponovo navlačim gaćice, a ruke povlačim do ramena, do bezazlenosti lopatica i vrata. Sve traje trenutak, dva. S čela otirem znoj. Mirišem prst. Pokušavam isisati miris Hanine kože, miris govna ili znoja između guzova. Pored nas prolaze dvojica u kupaćim gaćicama, noseći zvučnike. Podižem glavu i mašem im, bezobrazno, možda se čak i smijem. Bulje u Hanu i mene. U Petra zakopanog u knjigu, otrovanog lošim američkim bobicama i dobrom hercegovačkom travom. Hana šuti, glazba u slušalicama prestaje. Jedino još pas reži, a kad mu se nakezim, i on skače na noge i nestaje. Ustajem i odlazim po pivo.

U kući je hlad. Zastajem na vratima, zatvaram oči i osluškujem. Moje disanje. Miris neprovjetrene vikendice, miris red bulla i kolača od jabuka. Ruke mi drhte. Disanje. Pronalazim hladnjak i uzimam limenku. Kao u reklami, prislanjam je na čelo, ali ne osjećam se

bolje. Na kauču u kutu sobe ljube se dvije djevojčice. Dobacujem im poljubac, a one mi ga uzvrćaju. Izlazim van. Lastavice u kosi. Hihot iza leđa. Dan. Zrak.

Vikendica je na uzvisini, i kada se istegneš na prste, kroz gustiš se vidi Kupa. Kupa s fotografije. Vito i ja. Visok sam i ima me. U maskirnoj uniformi stojimo opuštено, izazivački. Kupa. U zraku se čuju zrikavci, udaljeni zvuk helikoptera. Onda nenadana tišina, kao pred pucanj. Bacam pogled u nebo niz rijeku. Ništa. S druge strane nekoliko kuća bez krova, bljesak nečeg metalnog, tanki trak dima. Lelujanje mušica i site, premorene ptice. Želudac mi se grči dok se zrakom prolama štektavi zvuk mašine. Rafali glazbe sjeku po krošnjama jabuka, žbunju i ljudima izvaljenim u travi. Netko izvikuje, čuje se zviždaljka. Kao na tajni znak, curice s kauča provlače se iza mojih leđa i u prizor zatrčavaju vrišteći. Netko me hvata za ruku i povlači u gomilu. Prolievaju mi pivo. Guraju me. Saplićem se i hodam pretvarajući se da plešem. Nespretan sam. Izgubljen. Zatvaram oči i predajem se. Umrijet ću rastrgan nogama tehno-bakhantica, hukom metalne školjke, zviždaljkama uspaljenih didžeja. Umrijet ću. Iz mraka me izvlači Hana.

- Loše ti je?

Uzimam je za ruku. Stišćem je.

- Hoćeš da odemo u šetnju?

Da.

Ne.

Ne znam što želim.

- Idemo - kaže i vodi me.

Teturamo do ceste, hodamo polako i nakon dvadesetak koraka ja opet počinjem disati. Ona se smije. Na licu više nema naočale, bosa

je i uvijena u ispranu zelenu haljinu. Hana. Skidam sandale i bosim gazimo po prašnjavom putu.

- Kak si? - rukom mi mrsi kosu. - Živ?

Ne odgovaram. Udišem. Udišem ovaj trenutak, hoću joj reći, ali ne kažem, bojim se vlastitog glasa. Bojim se njezine šutnje. Umjesto toga se smiješim. Nekoliko koraka smo sretni.

- Drago mi je da si ovdje - kaže.

Ne odgovaram. Pored nas teče Kupa.

- Pliva mi se - kažem napokon.

Vodim je do malog pješčanog spruda zaklonjenog guštikom. Skidam majicu i sjedam u pijesak. Tijelo mi je bijelo i opušteno. Hana sjeda kraj mene, s kosom preko lica, nogu prekrivenih poput djevojčice. Gleda me i smije se. Znam. Prstima čeprka po pijesku. Osjećam suha zrnca na čelu. Na obrvama i usnama. Zatvaram oči i oblizujem se. Čekam. U prsa me pogađa prva gruda vlažnoga mulja. Druga me pogađa u vrat. Treća se rasprskava po trbuhu. Bacam se na tlo i uzvraćam. Pijesak u zraku, na koži, pod prstima. Pijesak u ustima, u očima. Skačem na Hanu i u kosu joj utrljavam šaku žitkog blata. Ona mi pijeskom puni gaćice. Vrištimo i prevrćemo se. Rujemo i grabimo po mulju. Smijemo se. U prevrnutom žalu pod prstom mi zastaje nešto tvrdo, metalno. Oprano, na suncu svjetluca kao izgubljena dragocjenost. Čahura. Stišćem je u šaci. Ustajem.

Bijes.

Kupa.

Hana.

- Ovdje sam dolazio s Vitom - kažem. - Dok je još mogao plivati.

Smijem se. Visoki luk i pljusak vode koja se pod praznom košuljicom metka otvara kao pod vretenastim srebrom ribe.

- I s obje noge je plivao loše - ne gledam je, ali znam da ona mene gleda. - Sad je još gore. Brzo si ga zaboravila.

Beznogi Bog osvete, Bog očiju i zubiju. Stišćem vilice i puštam riječi da lebde nad vodama. Skidam se i ulazim u rijeku. Okrećem se i gledam je. Stoji na obali, slomljena pješčana lica. Hanina ramena koja se dižu i spuštaju. Hanine ruke koje je razodijevaju. Šuštavi svlak haljine koji ostaje iza nje. Bljesak rijeke oko njezinih bokova, ispod nateklih bradavica. Iznad mutne zelene vode vitlaju vilinkonjici i obadi. Kupa. Gnjurim i izranjam do nje. Rame joj je glatko, čvrsto pod zubima. Vitki trbuh. Vrela jagoda jezika. Dok je rastvaram, usne joj drhte, a zubi cvokoću. Guram je do plicaka i liježem na nju. Širim joj noge. Namještam se i ulazim u nju. Hana. Lice koje ne prepoznajem. Lice bez pogleda. Lice koje viri iz vode. Grizem ga. Grizem joj sise i mutna voda mi ulazi u usta. Grčim se nad njom. Razmičem joj ruke. Svršavam. Spuštam se na nju. Njen hladni dah na mom uhu.

Njeno grcanje. Rasuto pješčano tijelo. Šljapkanje vode po mojim leđima. Dižem se na noge i teturam na obalu. Sjedam na pijesak i gledam je kako se pere. Ne okreće mi lice. Ustajem i brišem se hlačama. Iz džepa ispada prsten. Izgriženo srebro. Uspomena. Bacam ga na njezinu haljinu.

- Ideš?

Ne odgovara. Kupim sandale i odlazim. Sunce je visoko, zemlja pod stopalima crvena i meka. Hodam. Visoka trava pored puta, ptice i muhe, ljeto koje zuji kao dalekovod. Toplo je. Hodam polako, izbjegavajući kamenčiće i mrave. Dišem duboko, trudeći se zapamtiti svaki udisaj. U susret mi dolazi Petar. Izgleda zabrinuto. Prije nego progovori pokazujem mu prema rijeci.

- Kupa se - kažem. - Sve je OK.

Jedan drugome smiješimo se u prolazu.

Penjem se uz brežuljak, do vikendice. Približavam se mjestu na kojem pleše dvadesetak polugolih tijela. S onima koji me primijete izmjenjujem brze pozdrave. Ispod jednog stabla sjedi nasmijana djevojka s limenkom piva.

- Eeeej, di si ti? - pita me Nasmijana.

Sliježem ramenima i spuštam se pokraj nje. Smijemo se i srčemo naizmjenice. Liježem i stavljam joj glavu u krilo.

- Lud si - smije se i prstima mi prolazi kroz kosu.

Gledam u nebo pokušavajući misliti na nešto. Mislim na njene prste. Mislim na tamnozelenu boju limenke. Onda ne mislim ni o čemu. Ne osjećam ništa osim umora.

U što se zaljubljujemo

Željeli smo živjeti normalno. To je bilo davno, prije braka. Prije nekoliko godina. Reći ću: bilo je davno, željeli smo živjeti normalno, to je bilo sve, ona i ja. O tome bi se dalo pričati, ali ne sad. Pričati. Recimo, kako smo se upoznali. Kako smo se upoznali u tramvaju. Ona i ja, jedno drugome okrenuti leđima. Kako je naslonila leđa na moja leđa, kako je naslonila stražnjicu na moju stražnjicu. Kako je naslonila glavu na moja pleća, kosu na moj vrat itd. Lice joj nisam vidio, a ni ona moje. Zanimalo me je. Pokušavao sam u staklu tramvaja, naginjući se. Ona se nije micala. Vidio sam samo vrh ramena. Svejedno, bila je to lijepa stražnjica, iako neodređena, skrivena, i lijepa leđa, u kaputu, bila je zima. Bilo je to zimi, davno i prije braka. Prije nego što smo željeli živjeti normalno. Prije nego smo željeli išta, zajedno. Dotakli smo se. Izašli na istoj stanici. Bez zaustavljanja prošli voćarnicu, hodali jedno iza drugoga, prešli cestu. Hodali dok svjetiljke nisu zatreperile, dok nisu izrasla stabla, dok se ispred nas nije pojavilo osvijetljeno boćalište. Sjećam se, tamo, skladni pokreti staraca, nekoliko sporih koraka, kao ples, boća koja se odvaja od ruke, pored nas je protrčao pas, a s njuške mu se otimala velike vlažne krpe od bijele pare. Bio je lijep, taj pas. Okrenula se za njim i ugledala me. Da. Kasnije smo ponekad pričali o tome. Kako je znala da je pratim, kako bi se okrenula ionako, kako me je osjetila stražnjicom, leđima, kako je znala sve, pas je bio samo izgovor. Tako to rade žene, rekla je. Žene. Znao sam, ali nije me smetalo. Znao sam i da se nasmijala, iako nisam vidio, jer se okrenula, iako je bio mrak. O tome bih mogao pričati satima. O tom nevidljivom smijehu. O starcu, psu koji nas je spojio, o tome kako sam imao ključ antikvarijata, kako sam bio vlasnikov prijatelj, kako sam imao prijateljā, pomagao im kad je trebalo, znao biti koristan, obaviti posao, otići, doći. Antikvarijat u ulici kojom više ne prolazim pa je ni ne spominjem. Antikvarijat pred zatvaranje. Prašnjavi antikvarijat u kojem je skinula kaput i prije nego sam joj stigao vidjeti lice pustila me između nogu, spretno, držeći suknju bradom, zubima. Taj antikvarijat. Antikvarijat pored kojeg više ne prolazim. Davno prije braka, davno, stenjanje, ruke u rukavicama, poderane hulahopke,

guzica koju držim u rukama i koja ne nalikuje ničemu što sam ikada držao, koju milujem i udaram i stišćem i ljubim i u koju zavlačim lice jer je topla, i zaborav, i jer mi ju je donijela, nju bez lica, bez priče, bez ičega.

Kažem još: bili smo trijezni, cijelo to vrijeme, bar u početku. Bili smo čisti, ja sam bio čist, radio za prijatelje, imao novac. Bio usamljen, normalan. Pitanja: Kako se sve to dogodi? U što se zaljubljujemo? Zašto? Pitanja: Možeš li se zaljubiti tek tako, u stražnjicu, guzicu, dupe? Još pitanja: Što bi se dogodilo da je pripadala muškarcu? Muška guzica, guzica dječaka ili djevojčice? Majke s blizancima, starice, kućanice, usidjelice, radnice, pravnice, kontrolorke, studentice? Kažem, mogla je pripadati bilo kome, ali bila je njena. Tada još nisam vjerovao u slučaj - bio sam čist, trijezan, normalan. Kad sam počeo vjerovati, više nije bilo slučaja. Bili smo zajedno, vezani vezama bokova, kralježnica, mesa omotanog u debele zimske kapute. Otuda vrijedi pamtiti. Sve što se događalo slučajno. Sjećati se svega osim najjednostavnijih stvari, poput lica. Ponekad pomislim da joj nikada nisam vidio lice. Jesam. Ali ne sjećam se. Njezino je lice bilo ono što bi se moglo nazvati tvrdim. Njen nos, usne, ne pamtim. Zubi. Bila je visoka, štrkljava tijela, male dječakačke guzice. Te večeri u antikvarijatu svršila je čim sam je dotakao. Stresla se, stisla me nogama, rekla nešto. Bilo je lijepo čuti to nešto. Ne znam što. Onda je ustala i pogledala uokolo, kao da se budi. Nasmijala se.

- Gomila smeća - rekla je. - Otkud ti ovo mjesto?

- Od prijatelja - rekao sam. - Čovjeka kojeg poznajem.

Ne znam zašto, ali bio sam ponosan. Neko vrijeme muvali smo se po antikvarijatu prstima skidajući prašinu sa starih ofucanih stvari. Izgledalo je kao da gazimo grobljem potrošenih predmeta, ali predmeta koji nekim čudom još nisu izgubili dušu. Ne znam zašto, ali bilo je dobro znati to. Duša. Listali smo knjige, nismo se doticali. Nismo pričali. Bili smo zadovoljni, izašli smo, popili pivo, nastavili se viđati.

Što još reći? Ona je bila krojačica. Živjela je s roditeljima u jednom podrumskom stanu. To sam saznao slučajno, poznavali smo se mjesec dana, ali o tome nismo razgovarali. Tih su dana gradom zavijale uzbune, nalazili smo se navečer, šetali ili se zavlačili u rupe u kojima se moglo ogrijati. Ključeve antikvarijata morao sam vratiti, prijatelj je bježao, nazvao me i rekao da odlazi, da se više nećemo vidjeti i da mu trebaju. Pokušao sam se izvući, ali nije išlo. Vratio sam ih. Ali antikvarijat mi je nedostajao, i njoj. Jedne večeri, kad više nismo imali kamo, kupili smo bocu vina i stiskali se po ulici. Počeo je padati snijeg, poskliznuo sam se i pao, i nju sam povukao za sobom, tras, i: snijega do nosa, u ustima, posvuda! Smijali smo se i psovali, ali boca je ostala čitava. Rekla je da živi u blizini i da možemo k njoj. Rekla je da živi sama, ali kad smo otvorili vrata, unutra je bilo dvoje pijanih staraca.

- To su mi starci - rekla je.

Nije imala potrebe objašnjavati. Izgledalo je kao da očekuje nešto, da otiđem ili je lupim. Skinula je kaput i okrenula mi leđa. Pomislio sam da bih se trebao osjećati glupo, ali nisam.

- Drago mi je - rekao sam.

Nisu ni pokušali ustati. Stara se nagnula i pružila mi ruku, a stari se samo promeškoltio na kauču. Bilo je žalosno vidjeti ih takve. Sjedili su tamo i gledali televizor, neku emisiju o pustinji i nojevima, ali jako glasno. Dao sam im vino, a spikerov glas prekrpio je sve što smo jedni drugima rekli. Zbog vina, izgledali su sretniji, ili još žalosniji, ne znam. Stari je ispod kauča izvukao vadičep, a stara zakotrljala čaše. Više nas nisu pogledali. Bili su zabavljeni bocom. Zavukli smo se u sobu iza njihovih leđa i upalili radio. Šutjeli smo. Krevet je bio nakrcan šarenim dekama i starim pletenim jastucima što su vonjali na vlagu. Posteljine nije bilo, ili je bila zavučena predobro, duboko ispod svega. Nije bilo ni pidžama, ni boca, novina, ničeg. Izgledalo je kao da tu nitko nije spavao godinama, a i pod je bio prljav i isflekan, činilo se, odavno. Nisam se pretvarao da gledam u strop. Gledala

me kako gledam uokolo, a onda se okrenula noćnom ormariću i iz ladice izvukla prezervativ. Skinula se, a ja sam ostao odjeven. Ustala je i stala preda me. Bio je to prvi put da joj tijelo vidim na svjetlu. Bilo je bijelo, s ponekom masnicom na bedrima i velikim mrkim trokutom ispod pupka. Usko tijelo s malim mršavim sisama. Tijelo s dugim rukama hladnih prstiju, blijedim podlakticama prošaranim modrozelenom paučinom žila. Pomislio sam da bi mogla biti lijepa, na način koji ne ostavlja sumnje o prirodi svakog tijela. Da joj za to ne nedostaje ožiljaka, ili joj nedostaje tek jedan - veliki uočljivi ožiljak koji bi zamijenio sve sitne biljege raspadanja. Pomislio sam da bi ona sama mogla biti taj ožiljak. Njezina ljepota bila je za danas, možda za jučer, i to mi se svidjelo.

Skinula mi je cipele i odložila ih ispod kreveta. Skinula mi je čarape. Na grudi je stavila moje bose tabane. Pogledao sam u strop, ali tamo je bila samo paučina i golo električno svjetlo. Neko vrijeme samo smo stajali tako. Nisam znao što, ali čekao sam da se dogodi. I dogodilo se. Počela je plakati. Nisam očekivao, ali ni to nije bio običan plač, samo puno suza koje teku niz potpuno nepomično lice. Oči su joj bile širom otvorene, crvene, i gledale su nekamo mimo mene. Ja sam gledao u nju. Spustio sam noge iz njenog naručja i sjeo. Nije me zadržavala. Pitanja. Nisam bio siguran želim li je utješiti ili se samo obući i otići. Pitanja. Nisam bio siguran jesam li u stanju učiniti išta od toga. Jesam li htio pitati: U što se zaljubljujemo? U nesreću? Svoju ili tuđu? Ne. U obećanje? Ne. Htio sam otići. Htio sam je utješiti. Na kraju sam joj pokazao trik s maramicom. Pogledala je. Trik je jednostavan, potrebna je maramica i nekoliko sati vježbanja. Kad nisam radio, vježbao sam. Bio sam prilično vješt. Maramica. Uzela ju je iz moje ruke i obrisala suze. Dugo je držala na licu. Gledao sam. Bila je to čista maramica, možda jedina potpuno čista stvar u toj sobi. Stiskala ju je i gledala me, kao da čeka, a ja sam šutio, nisam znao što reći. Više nije plakala. Rekla je. Rekla je: Samo hoću živjeti normalno. Rekla je: Samo hoću otići negdje gdje će stvari biti čiste i život napokon sličiti na nešto. Rekla je to tako da sam se i ja zapitao postoji li takvo mjesto i takav život. Rekla je da nije važno s kim, da bih to mogao biti i ja. Rekla je to onako kako govore očajnici, riječima koje sam čuo bezbroj puta i koje bez nje,

gole i zalijepljene za onu maramicu, ne bi vrijedile ništa. Nisam joj morao vjerovati, bio sam čist, trijezan, normalan. Bio sam sâm, bolestan od nevjerovanja. I opet pitanja: Kako se događa? Što je potrebno da riječi počnu značiti, da im ponovo počnemo vjerovati? Stavila mi je glavu u krilo. Možda to. Na ramenu i mišici gorjela su joj dva velika ožiljka od cjepiva. I to. Iz druge sobe dopiralo je glasno gakanje nojeva. Možda. Možda to i nisu bili nojevi, možda su bile neke druge ptice. Ne znam. Odjekivalo je. Nije važno. Gakale su glasno, svijet se raspadao od njihova promuklog pjeva, svijet je postajao zvuk, plač, ptica, a ja sam počeo vjerovati.

* * *

Bilo je to davno, davno, prije mnogo godina. Kad sam shvatio da se događaju čuda. Kad sam je pozvao k sebi, najprije na jednu noć, a onda šutnjom zauvijek. Kažem, nije puno govorila, ali bila je sretna. Znao sam. Išla je po stanu, dodirivala stvari i izgovarala: luster, prozor, kauč, ormar, stol, stolica, wc, umivaonik. Skidala me i govorila: oči, uši, nos, usta, kosa, brada, vrat, ramena, prsa, ruke, prsti, trbuh, kurac, guzica, bedra, koljena, stopala, prsti.

- Ponovo učiš govoriti - smijao sam se.

Ona se nije smijala. Jebali smo se čitave dane, kao da nam o tome ovisi život. Život koji nije bio normalan, ali je prijao. Život u kojem se nismo tuširali, ni otvarali prozore. Život u kojem smo se njušili i proždrali. Izlazili samo po hranu, pivo, vino. Izlazili po cigarete. Isključio sam telefon da ne moram izlaziti na dogovore, zaboravio prijatelje, posao. Nisam odgovarao na kucanje. Gledao sam kroz špijunku, ali nisam otvarao. To nas je nasmijavalo, nju više nego mene.

Jednoga dana, na vrata je pokucao moj brat. Nije mi bilo pravo, ali otvorio sam. Što se tada dogodilo, ne znam. Miris stubišta, miris haustora, miris ulice, miris grada, miris uzbune, miris rata, miris ljudi, miris stabala, miris parkova, miris proljeća, miris kože, miris cigareta u kosi i odjeći tog čovjeka, koji je bio moj brat, koji je bio moj brat

konobar, moj brat dostavljač, moj brat preprodavač, diler, razbijač, moj brat, sin moje majke, gotovo blizanac, mlađi ali stariji, stariji ali mlađi, moj brat koji je mogao hodati na rukama i hvatati ptice, miješati karte i izvoditi trikove puno kompliciranije od trikova s maramicom. Moj brat. Ušao je i živio s nama. Bez riječi. Nije ju gledao. Nije ju pogledao nijednom, nije joj se obratio, nije joj dao ruku, dao dodao čak ni kruh za ručkom, čašu, ništa. Vratio se iz rata. Svoju je crnu torbu stavio ispod kreveta, svoju kožnu jaknu preko stolca. U njoj je bio mali crni revolver. Rekao je da nema kamo i da se mora skloniti. Rekao je da je došao jer je znao da sam sâm.

- Moraš mi pomoći - gledao me i čekao.

Ona je rekla da, ali on je nije čuo.

- Mjesec dana, možda dva. Samo to.

Moj brat. Za njega nije postojala, a ja sam gledao kako ga gleda, kako ga prati pogledom, kako mu dodaje novine, skida cipele, pere kosu. Kad bi ugasil svjetla, znao sam da ga sluša, da vrebava kako diše, pamti kad se okreće, šuška, i kada s njegova ležaja dopire suho, ravnomjerno tupkanje. Da se penje na mene da ga dostigne, diše i ječi s njime, tjera ga u mraku, pod sobom, u meni, mog brata, mene, da nas tjera jednog na drugoga, jednog u drugome, protiv obojice.

Moj brat. Zbog njegovih ramena, nogu, zbog njegova pogleda, mirisa, zbog kožne jakne, revolvera - znao sam da će je morati ugledati. Jednom. Zato sam mu rekao da ode. Njegove oči koje podsjećaju na moje. Njegove ruke koje podsjećaju na moje. Njegova leđa. Tako sam ostao bez brata. Htjela je otići za njim, ali zaključao sam vrata. Jurnula je na prozor. Zatvorio sam ga. Udarila me. Udario sam je. Otvorila je kredenc i izvadila bocu. Ja sam zakotrljao čaše. Više nismo bili čisti, trijezni, normalni.

* * *

Vremenom se sve zaboravi. Poruka na vratima, udarac, pogled, miris, obećanje. Stvari postaju normalne, postaje ih normalno zaboravljati. Proljeće je prolazilo. Pisao sam u veliku zelenu bilježnicu, gledao kroz prozor, a ona je radila ne znam što. I izlazili smo, odvojeno, rijetko kad zajedno.

U to sam doba volio šetati nasipom. Hodati uz rijeku sve do željezničkog mosta na čijoj je sredini, visoko iznad vode, netko napisao Hendrix. Divio sam se tom natpisu, gledao ga iz tramvaja i s drugih mostova, glumeći ribiča ili se tiskajući među kibicerima. Obična crna slova na svijetloplavoj podlozi, nikakve boje, crtarije, ničega. Puno toga mi se sviđalo oko tog grafita. Recimo, oblik. Izduljena, pravilna slova, kao prepisana iz neke školske pisanke. Recimo: pomisao da ga ni za deset ili sto godina na tom mjestu neće zamijeniti ni prepisati ništa, pomisao da čovjek koji je bio u stanju popeti se tako visoko, jednim uhom stalno osluškajući dolazak vlaka, nije napisao glupost ili nešto što bi za deset ili sto godina mogao zažaliti. Hendrix. Volio sam i druge šetnje, ali ova me činila sretnim. Toliko sretnim da sam tamo odlazio sve rjeđe, valjda zato da je ne potrošim. Nevjerojatno, ali istinito. I točno; kad već pričamo o sreći, šetnjama, ili tkoznačemu.

Druga šetnja bio je park. Park studentskog doma pored nasipa. Tamo sam sjedio i gledao, često, pogotovo u jesen ili proljeće. Pratio studentice, pratio lišće koje je mijenjalo boju, stabla koja su mijenjala lišće. Teško je reći što je u tome bilo posebno, vjerojatno ništa. Jednoga jutra stigao sam baš dok su podrezivali visoke kestenove. Grane kestenova bile su pune gnijezda vrana, a radnici na kranu obarali su ih užurbano, oblijećući oko stabala kao bučni crvenošljemi djetlići. Sjeo sam malo dalje i gledao. Park je bio prepun ptica koji nisu mogli poletjeti, ptica koji su se gegali i ulazili u paviljone, zalijetali se među svilene noge studentica i klepetali krilima dok su ih sa stabala graktanjem dozivale odrasle ptice. Taj dan, ali i sutra, i prekosutra, odlazio sam tamo i gledao ih, tih i spokojan, kao i mačke. Bio sam snimatelj, poput onih koji snimaju rat ili dokumentarce. Bio sam BBC, CNN, sve: oko, objektiv, slika, zelena bilježnica, priča - bez dodira. Taj dan, sutra, prekosutra. Sjedio sam, ponekad ustajao,

odlazio do obližnjeg kioska i pio. Ne puno, ali dovoljno. Trebalo mi je izdržljivosti. Htio sam vidjeti koliko je potrebno da pored nasipa, pored studentskog doma nestane jedan park, jedna generacija ptica. Htio sam vidjeti kako žute rukavice radnika mijenjaju zvuk, krošnju, nebo, kao grabljivci kojima ništa ne može pobjeći. Htio sam vidjeti koliko je potrebno psima, mačkama, radnicima, studentima, meni. Uzimao bih sendvič ili bananu i dolazio, svaki dan, s olovkom - dovoljno rano da budem prvi, iako biti prvi ondje nije značilo ništa. Sjedao sam na klupu i brojio, iako ništa nisu značili ni broj, ni vrijeme, jer park nije bio suma ničega. Pitanje: Koliko je i čega potrebno oduzimati da park prestane biti park, hrpica hrpica itd? Ako park nije bio suma, nije se moglo uništiti ništa. Ili jest. I zato sam nastavio. Iako brojevi nisu bili točni, ni bitni. Iako se nije moglo doći dovoljno rano. Ptice su nestajale svakako. Neke pod automobilima, neke su hvatali ljudi, neke psi, neke mačke ili štakori. Neke su polijetale i to je bio razlog za slavlje, iako je takvih bilo malo. Većina se jednostavno gubila, onako kako se gube premalene ili nevažne stvari. Ja sam ih pratio. Brojio i zapisivao u zelenu bilježnicu. Pio. Jednoga dana, možda je bio četvrtak, možda sam tek došao, sjeo, pod klupu mi je dolutao ružan crn ptić. Pokušao sam ne gledati, ali nisam mogao. Krckanje šiblja po kojem je gazio, lepet krila, lagani dodir na nogavici. Pogledao sam. Obuzeo me strah. Odakle, zašto - ne znam. Neobjašnjiv strah od tog dodira, oka, sjajnog, plavičastocrnog perja. Strah od toga da me netko gleda, s prozora, iz kutka studentske sobe, netko s bilježnicom, olovkom, limenkom piva, i čeka, ne znam što, zašto i do kada. Ptica koja je hodala i glasala se umorno, kao navinuta igračka. Ptica u kojoj je bilo nešto mučno i dječje, nešto što nisam mogao podnijeti. Kako nestaju parkovi? Pogledao sam uokolo. Nije bilo nikoga. Jutro je bilo vedro, nebo bez oblačka. Pograbio sam pticu i stisnuo je pod kaput. Ne znam zašto sam to učinio, ali jesam. Više nisam bio oko, objektiv. Bio sam zvijer u dokumentarcu, bio sam kradljivac u samoposluzi, poželio sam potrčati, ali sam se zaustavio. Hodao sam do izlaza iz parka, a u glavi mi je lupalo. Pitanja. Hodao sam do nasipa, a onda potrčao, i trčao, tko zna kome i gdje. Njoj. Sjedila je u kući i šila. Zamišljao sam je kako sjedi i šije. Palila je radio i plesala. Nije. Znao sam. Trčao sam. Pod kaputom, kao srce, kao drugo srce, imao sam pticu, vranu,

komadić parka za nju. Kako nestaju parkovi? Iz ljubavi. U što se zaljubljujemo? Stiskao sam je. Treptala je. Do kuće je bilo malo, jurio sam, bojao sam se da će se ugušiti, ali gledati je nisam mogao, ni stati. Ptica koja živi, ptica koja diše. Osjećao sam kako se koprcu, kako trga i kljuje pod tkaninom, na potiljku sam zamišljao poglede vrana, oči koje me prate, kao u filmu, nadlijećući, sve do haustora. Tamo sam stao. Stajao sam i disao. Zamišljao sam je kako sjedi i šije. Kako gleda televiziju i čita novine. Kako pali radio, pleše i smije se - stvari koje nije radila nikada, barem ne preda mnom. Htio sam joj reći, pitati je. Tisuću stvari. Na primjer, o životu. O našem životu, o normalnom životu koji smo zaboravili. Htio sam. Popeo sam se uz stepenice i otključao vrata. Ušao u kuhinju, u spavaću sobu. Stan je bio prazan. Pogledao sam oko sebe, ali nije bilo ničega. Prvi put sam vidio, sve to. Samoću. Podsjetila me na nešto, nešto čemu se nisam želio sjetiti imena. Sjeo sam. Sjedio sam i nisam radio ništa, možda samo čekao. Pomislio sam da ljudi umiru tako, čekajući. Bilo je tužno misliti na takvo što. Zato sam prestao. Bilo je to davno, davno prije braka. Kad sam je čekao u stanu, kad sam iz prsa izvadio vranu, kad sam je prinio ustima, mirisao. Nije se micala, ali bila je topla. Mirisala je na tišinu i prašinu. Mirisala je na antikvarijat i park. Gurnuo sam nos u to perje, u tu smrt i udisao. Brojao. Za nekoliko minuta iz ptice je iscurila toplina, kao iz peciva ili zaboravljene rukavice. Ne znam zašto, ali pitanja. Koliko je i čega potrebno nestati da ptica prestane biti ptica, čovjek čovjek itd? Pitanja: Kako tako malo života ikada može poletjeti? Pomislio sam da je to zbog kostiju, ili duše. Zamotao sam je u novine, stavio u najlonsku vrećicu i protresao. Nije se čulo ništa. Pomislio sam kako bi bilo dobro učiniti nešto, bilo što, bilo što osim čekanja. Disao sam. Čekao sam. Pomislio da bih napokon trebao učiniti nešto s tom tišinom, tom samoćom, životom. Ustao sam, otišao u dućan i kupio televizor.

* * *

Život je čudan. Kada je negdje pred jutro ušla, izula je cipele, doteturala do kauča i poljubila me u čelo.

- Hej - prošaptala je. - Spavaš.

Mirisala je na alkohol i cigarete. Na licu joj je treperilo plavkasto svjetlo televizora, ali prvi put nakon dugo vremena izgledala je sretno. Ugasio sam televizor i zatvorio oči. Više od svega želio sam zaboraviti tu sreću na njezinu licu, ali nisam mogao. Želio sam je zaboraviti godinama, ali te večeri nije se dalo učiniti ništa.

- Danas sam upoznala nekoga - rekla je. - Liječnika. Pričali smo, odveo me k sebi, vodili smo ljubav.

Ne znam što sam pomislio tada. Pomislio sam da se događa. Pomislio sam da najjednostavnije riječi najviše bole. Najjednostavniji pogledi, jednostavna sreća na licu osobe koju voliš, čak i na licima neznanaca. Ona nije bila neznanac. Bilo je to davno, prije braka, ali činilo mi se da je poznajem. Sreću nisam poznavao, ali sam je znao prepoznati i to je bio problem.

- Shvatila sam da te volim - rekla je.

Sjela je na kauč, dotakla me. Nisam se pomakao ni progovorio. Možda sam plakao, ne znam, bio je mrak.

- Volim te.

Sjela je pokraj mene i prstima mi prošla kroz kosu, kao djetetu. Bili smo tamo, na kauču, zajedno, moje ruke oko njezina pasa, moja glava u njenom naručju. Prošlo je nekoliko sati, nekoliko minuta, možda čitav život. Život u kojem smo zaboravili da išta može biti tako toplo kao nečije krilo. Život u kojem je sreća na tuđem licu boljela. Život iz kojeg se trebalo probuditi makar i tako da zaspeš, uspavan udisajima, umiren otkucajima tuđeg srca.

Spavao sam malo. Kad sam se probudio, stajala je kraj otvorenog prozora i gledala ulicu. Prišao sam i zagrlio je, miran, iz nekog razloga spokojan, kao da ćemo umrijeti zajedno.

- Sad će - rekla je.

Danilo se. Rumen gradske rasvjete rasipala se svijetom, ali stvari su još imale duboke i čvrste sjene. Čuo se zvižduk kosova i štropot vrabaca u strehama. Čula se škripa tramvaja, negdje u daljini. Iako je ispod nas bilo samo parkiralište i par mršavih kvartovskih krošnji, sjećam se da sam pomislio na more. Pomislio sam i na to da i grad bez ljudi može biti svet, i nov, kao čudo svitanja ili čudo gledanja i govora.

- Sad će.

U jednom trenutku sve je utihnulo. Stisla mi je ruku i privila se uz mene. Osjećao sam njezinu toplinu, hladnoću njezinih prstiju, led njezinih golih stopala. Čekali smo nešto, a ja nisam znao što. Osluškivali smo. Odjednom, kao da je netko ispod nas počeo izvlačiti nevidljivi tepih, pod nama se zaljuljao pod, čitava zgrada se stresla a svijet iskliznuo iz ležišta, hvatajući ravnotežu u svakom našem udahu.

- To... to je život - prošaptala je i s lica sklonila kosu. - To čekanje, taj trenutak...

Nisam joj vidio oči, ali mogao sam osjetiti kako joj tijelo drhti, kako se koči i izvija od mučnine ili užitka. Punim plućima udahnuo sam taj zrak, tu struju, tu nervozu oko sebe. Stiskala mi je ruku, ali više me nije vidjela.

- Postoji u svakom danu... ali najčešće ovako, noću... kao grčevi... i taj strah... tô je istina. Treba biti budan...

Bili smo budni. Podigla je majicu i ponudila mi grudi. Lice sam stavio između njih, čelom joj gladio kožu, osluškivao. Sve ispod nas je drhtalo, a ja sam poželio nestati, u tom mirisu kože, u tom mirisu tijela, u mirisu pupkovine i sreće koja je protresala utrobu zemlje. Prvi put, ljubio sam je bez želje da išta nadoknadim, tu, usred sada, usred ljuljanja i života. Prvi put, htio sam da traje vječno, ali nije. U jednom trenu spustila je majicu i otišla u kuhinju. Kad se vratila, na

tanjuriću nam je nosila čašu vode i četiri ružičaste tablete. Voda u čaši je mirovala, kao i njezina ruka. Ne znam što sam pomislio. Možda da je gotovo. Možda da je nešto između nas nepovratno prošlo, a da ja ne znam ni kako ni gdje.

- Popij - rekla je.

Na zgradama oko nas počela su se paliti svjetla. Ljudi su izlazili na prozore i komešali se, a do nas su dopirali samo isprekidani djelići razgovora. Negdje ispod, netko je upalio radio. Svitalo je.

- Najljepše od svega je što se sutra nećemo sjećati ničega - rekla je. - Svijet je mjesto na kojem ne možeš ostati budan.

Nasmijala se. Popila je svoje tablete i oteturala u krevet. Ja sam neko vrijeme stajao tamo, a onda popio svoje i pridružio joj se.

* * *

Nisam ja nikakav doktor, ali znam kad treba stati. Ona je bila gotova. Nekad se nije micala, nije se micala satima, mislio sam da je mrtva i plakao pokraj njezina tijela. Zaspala bi pored televizora i prestala disati. Oko nje tisuću šarenih tableta. Jednom sam zapalio svijeću, dotaknuo joj lice, probudila se.

- Mrtva sam - rekla je.

I bila je mrtva. Uskrsnula bi svaka dva sata da popije vode i opet odlazila.

- Ne mogu se ostaviti toga - rekla je sljedeći put. - To je problem.

- Problem - rekao sam. - Učinit ćemo nešto. Otići negdje. Putovati.

Nasmijala se.

- Putovati. Kao na medeni mjesec?

- Da.

- Da kao da? Da kao jaaaako daleko? - zijevnula je, a ja sam kimnuo.

A onda smo otputovali. Sutra, prekosutra, najviše za tjedan dana. Pronašao sam auto, hranu i vreće za spavanje. Pronašao sam novac, piće i nekoliko starih autokarti. Najprije smo samo vozili oko grada, a onda stali na nekoj benzinskoj pumpi, pojeli nešto i ljubili se. Bila je noć, sjedili smo u autu i ljubili se dugo. Na benzinskoj je bila samoposluga, nekoliko mutnih tipova, nekoliko prodavača i hrpa sjajnih sitnica s upisanim kodovima. Izašli smo iz auta i ušli tamo. Bilo je toliko svjetla da su boljele oči. Kupili smo čokoladu i gledali se u izlozima. Muvali se i smijali pred kamerama. Bilo je to davno, davno.

Davno prije braka. Prije nekoliko godina. Kad su takve stvari bile normalne, kad smo u tome bili zajedno. I danas ponekad pomislim da ti plavičasti osmijesi, te grimase ostavljene pred kamerama još uvijek postoje negdje, u nekoj plastičnoj kutiji, u nekom skladištu jednogminutnih prolazaka, nepregledani, zaboravljeni, odbačeni kao okrajci nečijeg nevažnog života. Ponekad pomislim da bi se baš od njih, slika uhvaćenih okom kamere u nekom prigradskom samoposluživanju, dao napraviti film o životu kakav jest, kakav se uistinu događa, da bi ga onda trebalo prikazivati u školama i na kraju poslati u svemir u kapsuli, zajedno s američkom zastavom, sažetkom ljudske povijesti i podacima o vrsti kojoj pripadamo.

Ha ha.

Fine Koniec The End.

Davno, davno, davno. Na toj stanici bili smo sretni, a nije nas vidio nitko. Bilo je dovoljno ništa ne ukrasti. Bilo je dovoljno kupiti čokoladu i natočiti benzin. Bio je dovoljan isprani pogled kasirke i ravnodušna muzika keš-mašine. Da shvatimo da smo još uvijek blizu

i da treba putovati. Putovati na medeni mjesec. Na bilo kakav mjesec. Daleko.

Prije polaska, u wc-u, na zidu iznad muškog pisoara pročitao sam tužan natpis: Ovo je Europa! Oprao sam ruke, izašao na vrata i ugledao je. Sjedila je u autu i pila iz plastične boce. Otišao sam tamo i kucnuo na staklo.

- Hej.

Otvorila je prozor i nasmiješila se.

- Ljubavi.

U ruci joj je bila bočica s tabletama. Lice je prislonila na staklo i pogledala me tužno, kao prastari jazavčar.

- Samo za put.

Da kao da. Da kao daleko. Trebalo je putovati. Putovali smo.

* * *

Bajka ide ovako: željela je ići u Mađarsku. U Mađarsku? U Mađarsku. Sjeli smo u auto i krenuli. Putovali smo danima. Stigli smo do jednog sela. Stigli smo do jedne krčme. Sjeli smo. Tu je bilo pet muškaraca i gazda. Stajali su do šanka i pili, tko zna koliko. Pozdravili su nas. Muškarci su bili crni, imali su brkove, crne, svi osim jednog. Gazda je bio nizak, snažan. U ruci je držao zeca. Nisam siguran kako, što sam im rekao, ali smijali su se. Bili su dobre volje. Dovoljno dobre za razgovor. Rekli su mi: gazda je bio boksač, prvak Mađarske, ili Europe, rekli su mi - kako sam razumio, ne znam. Na zidu su visjele medalje. Sada je bio načet, bačvast, spužvasta crvena nosa. Ali ruke je imao goleme, teške i crvene od udaraca. Iznad šanka je visjela njegova slika s nekim proćelavim čovjekom bez brkova. Obojica u odijelima, a čovjek obgrlio gazdu oko ramena, smiju se u aparat kao da viču: Živio! Rekli su: To je bio

predsjednik. Čega, ponovo ne znam. Bilo je to onda, u Mađarskoj, ljeti. Gazda i čovjek u odijelima, brkati muškarci, drhtava zečja njuška. Ne znam koliko smo bili tamo. Dan, dva ili deset. U Mađarskoj ne postoji vrijeme. Postoji selo, cesta, i krčma pored nje. Mađarska. Bilo je vruće i tužno, ali nismo se obazirali. Možda ipak, ili ne. Ona je bila kraj mene. Kako sam se osjećao, što ja znam. Ispod stola, dotakla me je nogom, palcem, stopalom. Htjela me utješiti. Povukla me je za ruku, iz torbice izvadila foliju, iz nje dva četvrtasta papirića. Stavili smo ih na jezik i poljubili se. Čekali. Teški okus jezika, sline. Suha usta. Plastični stolovi. Glazba iz auta parkiranog negdje vani. Muškarci su nas gledali, a zec frknuo, podrignuo, teško je reći što. Zec, taj zec.

- Par-don - rekao je. - Od rakije i teške hrane.

U bajci, na cesti, u krčmi pored puta. Ona se nasmijala glasno, a gazda zalajao i svima natočio do vrha. Ona je prekrižila noge, bljesnula bedrima, a muškarci pokazali žute vučje zube. Gledali su je i oblizivali se. Jedan je pokazao na cigarete ispred nas. Molim? Molim. Dao sam. Svidio sam im se. Htjeli su da pijemo. Ona im se svidjela. Nisam bio siguran. Pili smo. Smijala se. Dali su joj da pomiluje zeca.

- Samo iz moje ruke - rekao je gazda.

- Između ušiju! - savjetovali su muškarci.

Veselje, uglavnom - kako sam razumio, ne znam. U svakom slučaju, tamo, u Mađarskoj, zec se skutrio u gazdinu naručju, crvenu njušku zavukao u košulju, između dva koštana dugmeta. Ona ga je pomilovala, prstom mu prešla preko ušiju, zaplakala. Do nelagode. Htjela ga je sa sobom. Rekla je: dat će sve. Rekla je: ništa joj više ne treba, ni ja, ni život, ništa. Šutio sam, a zec se smijao. Imao je velike crvene oči, ružičast nos, uske zube, žute i izjedene od duhana. Nasmijao se i Gazda, stao između nas, zagrlio je, mene potapšao po ramenu.

- Ne zec! Ti si žena. Trebaš dijete!

- Tô je moje dijete - rekla je. - Moje zlato. Dat ću sve što treba.

- Ne! Ovo je paprikaš - reče gazda. - Dođi.

Uzeo ju je za ruku i odveo. Htio sam za njima, ali put su mi zapriječili brkati muškarci. Jedan je bio obrijan. Rekao je: pij! Pružio je čašu i pili smo. Pij! - rekao je. Znojni dlanovi muškaraca, tijela, brkovi koji vonjaju na paljevinu. Milovali su me po glavi, okretali, smijali se. I ja sam se smijao, nisam mogao ništa. Kad se vratila, zec joj je bio u rukama, i osmijeh, preko lica pa u šumu, pravi otrov, hej! Bilo je to u Mađarskoj, davno, tamo smo dobili zeca, bijelu krznenu loptu, meko dlakavo klupko, dijete. Toga se ne volim sjećati. Gazda se cerio, zavrtao rukave, pokazivao mišice, i ranu, od ugriza. Zec, rekao je, taj voli ugristi. Zec, zapjevali su i uhvatili nas u kolo. Ruke, usta, maljave noge, snažni listovi, hop-sa-haj! Plesao sam, a ona se njihala, držala zeca na prsima, pjevala mu. Tjerali su nas brže i brže, u glavi mi se zavrtjelo, mislio sam, poletjet ću. Netko je viknuo: čardaš! i čašu zavitlao u zid. I ja sam zavitlao svoju. I drugu, i treću! Svuda je frcalo staklo, i krvi malo, tri kapi možda, ili više. Mađarska ili Grčka, cesta, krčma pored puta. Možda se dogodilo baš tako. Ona i ja, teško je reći, sjetiti se. Netko je upalio televizor a tamo je bila utakmica. Gazda je pojačao ton, a svi muškarci posjedali i zabaljili se u ekran. Tamo su bili ti drugi ljudi, i lopta, i gomila, zelena livada, crno-bijela bubamara, piknik. To je bilo dovoljno. Nitko nas nije pogledao, nije se okrenuo kad smo ustali i iskrali se, preko dvorišta, na parkiralište. Trčali smo. Pred autom je spavao pjegavi lovački pas. Iz usta mu je, poput komada razderane vjenčanice, virilo ptičje krilo. Ušli smo u auto i šutjeli. Nismo se gledali, bojali smo se riječi.

- Ne smiješ probuditi tog psa - prošaptala je napokon, dok joj se slina cijedila licem. - Zbog zeca. A zeca zbog mene, a mene zbog nas.

- Zbog nas. Zašto? - prošaptao sam, ali nisam upalio motor. Šutjeli smo. Nismo disali. Gledali smo se. Bili smo mrtvi. Sigurno. Pitanja.

Pitanja. Kako natjerati lovačkog psa da spava zauvijek?

* * *

Jednom se ipak moralo krenuti. O tome neću govoriti puno. Zahladilo je, a uz cestu nije bilo ničega osim musavih Cigančica i dlakavih guzica vozača što su se nad njima pomicala pribijajući ih na karoserije, kao da u njihova kržljava tijela udaraju bijes kilometara. Vozio sam ne stajući, sve do granice. Bila je noć kad smo se zaustavili na onoj istoj benzinskoj stanici na rubu grada. Otišao sam na wc, a ona je ušla u samoposlugu. Pišao sam u pisoar, a onda po grafitu, po tom nečemu što je bilo ovo, što je bilo Europa. Kad sam izašao, čekala me na vratima, smiješeći se, u ruci držeći dva plastična dječja prstena.

- Znam što - rekla je. - Oženi me.

Bio sam umoran od iznenađenja, ali ovo me probudilo.

- Zašto? - upitao sam, iako sam htio pitati nešto sasvim drugo.

- Da se smirimo. Da sve postane normalno.

Sad zvuči smiješno, ali onda je imalo smisla. Brak je bio jedina stvar koju još nismo pokušali. Slegnuo sam ramenima, pružio ruku. Na prst mi je natakla prsten, a drugi je stavila sebi. Teško je bilo ne primijetiti razliku. Zelena plastika, žuta plastika. Na našim rukama izgledali su lijepo, možda čak i normalno. Bio je to dobar znak.

- Tako. Sad smo muž i žena.

- Tako - pomislio sam, ali nisam rekao ništa.

Onda je napravila jedan nespretan korak, zagrebala mi po vratu, zagrlila me.

- Oprosti - promucala mi je u prsa, a ja sam osjetio da joj je lice mokro. - Oprosti.

- Oprosti - rekao sam i ja, a onda smo šutjeli i grlili se bez riječi, kao što se na vratima nekog oporavilišta, na rastanku grle ljudi čudom spašeni iz vode ili požara.

Možda otada, ili oduvijek, ali znala me progoniti pomisao da lica preživjelih ne uspijevaju sakriti nekakav trzaj, lom koji se zavlači u oči, u čelo, i da je ta tjeskoba obraza krivica sama - kao da ljudsko lice ne može otpjeti samoću koju donosi blizina smrti, ili povratak u život, pa ostaje odsječeno i golo u svijetu koji ga prozire, a nešto se u njemu lomi i mrsi zauvijek. Nešto zbog čega nekome drugome, sa ili bez razloga, želimo reći oprosti ili žao mi je.

Takav je bio taj zagrljaj. I pred tim wc-om, lica i dodiri, odjeća i koža na nama bili su prljavi i spaljeni, premoreni od nekog plamena koji se ne vidi, ali koji tišti i tištit će, zauvijek, ili bar dok god bude nekog da ga se sjeća. Zauvijek. Sjećam se tog zagrljaja. Danas, sad. Stajali smo tamo šuteći, ne mičući se, ne znam koliko. Držali smo se i upijali miris naše potrošene kože, naših potrošenih života. Željeli živjeti normalno, željeli otići na mjesto gdje će stvari biti normalne a život napokon sličiti na nešto. Nekoliko trenutaka. A onda smo ušli u auto i odvezli se kući. Oprali ruke i lica. Bacili se na krevet i spavali. Kad sam se probudio, ne znam kako, ali znao sam da je sve drugačije. Teško je to opisati. Pod krevetom sam našao njezine papuče. Na stolu sam našao jedan plastični prsten. To je bilo sve. Do njega sam ostavio svoj. To je bio brak. Naš brak. Neko sam vrijeme sjedio i razmišljao o nama. Iako su na policama još bile njezine stvari, četkica i kozmetika u kupaonici, znao sam da je otišla. Nisam je pokušao nazvati, pronaći ili joj ostaviti poruku. Znao sam da je otišla zato što nije mogla ostati, a o tome se ionako ne može reći ili napisati ništa. A možda sam taj koji je otišao bio ja, možda je prsten na stolu bio moj, možda sam njezin pronašao tek kasnije, nakon nekoliko dana, kad sam se vratio u stan. Ne vjerujem da je važno. Kad sam se vratio, više je nije bilo. Na tom mjestu više nisam mogao živjeti. Spakirao sam stvari i javio gazdi da odlazim, iako nisam imao

ni znao kamo. Njene sam stvari ostavio kako su i stajale: nekoliko haljina, hlača, dvije traper jakne, zimski kaput, cipele, šivaći pribor, malo rublja i kozmetike. Mojih je bilo nešto više, ali i njima se jedva moglo napuniti tri velike kartonske kutije. Imao sam trideset i pet godina. Ona je imala trideset. Gazda je imao dvadeset i pet, rekao je da će pričekati do kraja mjeseca, a onda baciti stvari. Rekao sam mu da ih može baciti odmah. Rekao je da mu je svejedno, ali da će pričekati, jer smo platili do kraja mjeseca. I meni je bilo svejedno. Stisnuo sam mu ruku. Stan je izgledao kao da je u njemu živjelo ili kao da se iz njega iselilo samo pola čovjeka. Jedna polovica koja ostaje, jedna koja odlazi: zauvijek izgubljena cjelina - ne vjerujem u takve stvari, ali izgledalo je baš tako. Onda sam pokupio svoje kutije i otišao.

* * *

Čovjek sa životom u tri kartonske kutije može otići svakamo i to je dobro. Prošlo je nekoliko dana prije nego sam pronašao kuću na brdu iznad grada. Vjerojatno je bilo i zgodnijih ponuda, ali nijedna nije bila tako jeftina i tako daleko. Putovanje do zadnje tramvajske stanice, autobus i još desetak minuta uspinjanja. Vlasnici, stariji bračni par, selili su djeci u grad, ali činilo se da kuću napuštaju preko volje i da bi cijelu stvar oko iznajmljivanja najradije zaboravili. Nakon nekoliko minuta nervoznog razgovora što smo ga prostajali pred vratima, ipak su me pustili u kuću i ponudili kavom. Kao i preko telefona, razgovor sam vodio sa suhim mrzovoljnim starcem, dok je starica svako malo ustajala i sa štednjaka brisala nevidljivu prljavštinu. Najmanje smo pričali o visini najamnine. Osim ne pretjerano visoke svote, jedino što je starac tražio bilo je da za vrijeme mog boravka u kući sve ostane onako kako je bilo: lusteri, namještaj, slike, ukratko - sve. Pogled na gomilu starudije kojom je bila zatrpana kuhinja možda bi prepao nekog drugog, ali meni je bilo svejedno. Pristao sam. Kad smo se dogovorili, starac mi je stisnuo ruku, ali nije izgledalo da mu je laknulo. Neko smo vrijeme sjedili u tišini, srkali preslatku kavu i gledali pred sebe, a onda, kad mi je bilo dosta, ustao sam i pričekao ga na kuhinjskim vratima.

- Oprostite - i on se izvukao od stola. - Vama se žuri...

Razgledanje kuće završili smo brže nego što sam očekivao, u mračnom predsoblju, pred vitrinom iz koje je stari izvadio bocu rakije i dvije čašice od svijetlozelena stakla. Prvu smo popili šutke i s nekom nelagodnom, ne pogledavši se u oči.

- Ona umire - progovorio je nakon što smo suknuili drugu. - Našli su joj nekaj na plućima i sad to treba vadit van.

Nešto se u njemu zateglo, zaškripalo kao komad isluženoga konopa. Ne čekajući da mu odgovorim, dlanom je obrisao usta i iz ruke mi gotovo istrгнуo čašu. Među prstima je sada stiskao obje i u njih lijevao rakiju. Šake su mu bile tamne, prošarane pjegama i drhtale su. Gledao sam ih i šutio. Činilo mi se da je taj drhtaj sitna životinja koja se iz njih penje u laktove, puže nadlakticama, a onda grabi čitavim tijelom, sve do stračeve brade i koljena. Gledao sam kako se rakija prelijeva preko rubova i kaplje po njegovim cipelama, po podu, kao da se nikada neće zaustaviti.

- Deca kažu da ne prodamo kuću, da bu za par let vredela više. Ona kaže dobro. Tim Vašim bi htela bolnicu platit. I kaj... - pogurio se, a ruku s čašama podigao očima, zaklanjajući ih, kao od jakog sunca. - Par let.

Sad, dok ovo pričam, možda i zauvijek, taj je pokret kosca, pokret sijača, mrtav - dio je nekog drugog, gotovo bezopasnog sjećanja. Tada, osjećao sam da bih zbog njega mogao umrijeti.

Gledao sam ga jer nisam mogao prestati. Uhvaćena u zelenom staklu, ona je životinja projurila starčevim kapcima, čelom, a onda ponovo zadrhtala u rukama, zalijevajući mu lice rakijom.

- Nemre... - pokušao se zaustaviti, ali ramena su ubrzavala, kao da će se svakog trenutka odvojiti od njega. - Ne.

Nisam znao što napraviti. Poželio sam otići, poželio sam ga utješiti. Na kraju sam prišao i dotaknuo ga. Samo to. Stavio mu ruku na rame. Nije rekao ništa. Nije me pogledao niti se odmakao. Disao je šumno, a ramena su mu se i dalje trzala kao da ga netko nevidljivim koncima podiže gore-dolje. Potrajalo je sekundu, dvije, ne znam koliko. Dok sam gledao svoju ruku na njegovom ramenu kao da je vidim prvi put. Dok sam osjećao kako gubi težinu i grči se, kao da više ne pripada mom, već tom drugom, licu s kojeg hlapi rakija, uzdrhtalom tijelu koje nestaje. Gledao sam je sve dok preko te ničije ruke životinja drhtanja nije počela ulaziti u mene, mene sigurnog, mene kojeg sam osjećao, ili ga nisam osjetio do tada.

Onda sam povukao ruku i spremio je u džep. Onda, starac se trznuo, ustuknuo, obrisao lice i pogledao me kao da me vidi prvi put. U tom smo predsoblju stajali i gledali se prestrašeni, promijenjeni, nijemi. Tamo sam se nakašljao, a starac ponovo zaškripao, spremajući čašice u ormar, pokazujući mi mjesto na koje je odložio bocu.

- Tu je možete naći - promumljao je dok je nestajao prema kuhinji. - I ništa nemojte micati.

Kad smo se vratili, starica je sjedila uz nekoliko plastičnih cekera i gledala pred sebe. Nije se činilo da nas primjećuje. Nekoliko trenutaka stajali smo pred njom, a onda joj je starac prišao i zagrlio je. I ona je zagrlila njega. Nisu me gledali, ali ja sam gledao njih. Možda mi je trebalo biti nelagodno, ali nije. Onda je starica ustala i prazne šalice odnijela do sudopera. Pustila je vodu i počela ih prati, a zatim brisati i slagati na hrpicu. Uskoro, tri su nas posudice iz njenih ruku gledale uglačane i hladne kao istina.

- Tu vam je sve - progovorila je kao da se ispričava. - Tu.

Nije ih mogla ispustiti iz ruke. Izgledalo je da je taj odlazak ubija.

* * *

Ne znam koliko je prošlo prije nego što sam u potpunosti obišao kuću. Bila je to prostrana, ali pomalo oronula jednokatnica koja je mirisala na selo i dim, na kožu i živote svojih vlasnika. Nakon nekoliko dana potucanja i njuškanja, odlučio sam koristiti samo tri prostorije: kuhinju, kupaonicu i sobicu koja je gledala na potok. U ostale skoro da nisam ni ulazio. Kao i ostatak kuće, bile su zapuštene i hladne, pune zaključanih ormara i starog namještaja, raspela i slika naivaca na zidovima. Unatoč obećanju koje sam dao starcu, u prvih nekoliko dana očajnički sam ih se želio riješiti, ali tjedni su prolazili, a nije se dogodilo ništa. Kuća je bila ravnodušna, a i meni je godilo osjećati se nametnikom, slabašnim uljezom u njenu nepokretnost i mir. Za neko vrijeme, u kući sam se počeo osjećati poput bilo koje stvari. Utihnuo sam i počeo slušati: najprije rijetke automobile, korake pod prozorom, zvukove s ulice, zatim ptice, crve u namještaju, svoje disanje, tišinu. Spavao sam ili gledao pred sebe, kroz prozor, prema stablima jabuka i modrom šiljku zvonika obližnje crkve. Tamo je bilo groblje, i trafostanica - zajedno: kao da se neugasla volja mrtvacu upreže i nad kućama bdije u gradskoj rasvjeti. Poželio sam otići tamo, ali nisam. Sjedio sam i gledao. Gledao kako se ni iz čega ljušti prašina, kako predmeti dobivaju sjene, kako pauci razapinju mreže među stvarima. Jedan mi se popeo na rame i zakačio me za prozorsko okno. Bio sam umrežen sa svijetom - pomislio sam i nasmijao se, a onda spojio nit s televizorom i ustao. Na tim novim nogama bilo je isto, ali drugačije. Otišao sam do kupaonice i s lica sastrugao prljavštinu i bradu. Lice u ogledalu bilo je golo. Odmakao sam se i pogledao ponovo. Nije se imalo što vidjeti. Pomirisao sam se i shvatio da napokon mirišem na kuću, da sam postao domaćin.

* * *

U toj je koži trebalo naučiti živjeti iznova. Ponekad, naročito izjutra, osjećao bih se poput kukca ili tek ispiljene leptirice, ali ta mi je nezaštićenost godila. Godilo mi je i živjeti na brdu. Prva stvar koju sam zavolio bila je tišina. Navečer se nije moglo čuti ništa osim škripe oluka i zavijanja pasa. Trebalo je vremena da se priviknem na te zvukove, ali onda je bilo lako. Tišinu sam naučio i proizvoditi,

onako kako drugi proizvode ugljični dioksid ili nesreću. Ponekad bih zamišljao riječi, vrtio ih ispod zatvorenih kapaka, u ustima okretao njihova neizgovorena tijela. Kad bi mi ponestalo novca, spuštao sam se do grada i obavljao stvari koje se moglo obaviti bez suvišnog razgovora. Jednom sam otišao i do nasipa, do željezničkog mosta. Na njemu je neravnim crvenim slovima bilo ispisano Hendrix. Neko sam vrijeme stajao tamo i gledao grafit, nesiguran da mi se ikada išta dogodilo. Otišao sam i više se nisam vratio. I u grad sam odlazio sve rjeđe - činilo mi se gubitkom vremena. Vrijeme je prolazilo, ali ni u to nisam mogao biti siguran. Bila je zima i bavio sam se sastavljanjem igračaka. Bio je to posao koji sam našao preko oglasa; nisam morao izlaziti, a novce mi je donosio mladić na motociklu. Isti mladić za nekoliko je novčanica u desetokatnicu u nekom betonskom bloku svakoga mjeseca odnosio kuvertu sa stanarinom. Ili nije; nisam mogao znati. U svakom slučaju, nije mi se javljao nitko. Ponekad sam znao pomisliti da mladić svakog mjeseca dolazi po ratu za stan ili novi motor, i od toga bi me obuzimali valovi nečujnog smijeha. Ta mi se misao sviđala, toliko da sam mu je poželio došapnuti. Ali nisam; nisam imao zašto.

Posljednja stvar koju bih volio reći o tom razdoblju jest da sam puno hodao, osobito po snijegu. Hodao sam satima i to me činilo zadovoljnim. U rano jutro, kada je snijeg bio neugažen i plavičast, činilo mi se da gazim po duši nečega vrlo nalik toj tišini u kojoj sam živio, prije nego što bi je cestom raznijeli automobili i blatnjave čizme seljaka. Tamo i tada, stvari su postajale važne, snijeg im je davao težinu. U njemu, jednom sam vidio lisicu, jednom zgaženu divlju mačku. Jednom me nazvala, pričali smo o glupostima, sjećali se.

- Volim te - rekla je na kraju.

Buljio sam u telefon i nisam znao što reći. Činilo mi se da je netko u svijet ponovo uveo vrijeme, i bol, i daljinu.

- U što se zaljubljujemo? - pitao sam.

- U što se pretvaramo? - pitala je.

- Ne znam - htio sam reći, ali nisam rekao ništa. Šutnja je zjapila u slušalici, i samoća, i užas. Onda sam udahnuo nešto od svega toga i rekao volim te.

Table of Contents

[Naslovna strana](#)

[Posveta](#)

[Okvir za obiteljskog lava](#)

[NEKOLIKO KORAKA SMO SRETNI NEKOLIKO KORAKA SMO SRETNI](#)

[Miris zemlje](#)

[Covljek u zenskim gacicama](#)

[Ucinili smo to jer smo morali](#)

[Dezerteri](#)

[Tri psa](#)

[Uspion](#)

[Jeste li culi za Mendozu?](#)

[Apaurin](#)

[Kupa](#)

[U sto se zaljubljujemo](#)